

**UNIVERSITAT DE BARCELONA
FACULTAT DE FILOSOFIA
DEPARTAMENT D'HISTÒRIA DE LA FILOSOFIA, ESTÈTICA I
FILOSOFIA DE LA CULTURA**

L'EXPERIÈNCIA PLATÒNICA EN L'ANGLATERRA DEL DINOU

**Per optar al títol de doctora en Filosofia i Ciències de l'Educació
(Secció Filosofia)**

PATRICIA CRUZALEGUI SOTELO

Director

DR. PAU GILABERT I BARBERÀ

Barcelona, abril del 1995

Al meu amic Antonio Chicón, mort
encara jove i bell fa un any, i ara
immers -potser?- en algun indret de
la tercera o quarta dimensió platònica ...
Et ret aquest molt personal homenatge
amb paciència i malenconia.

REGRACIAMENTS

M'agradaria de fer constar els meus agraciaments a les institucions i a les persones que han fet possible la realització d'aquesta tesi. D'antuvi, vull expressar la meua gratitud a la Fundació Jaume Bofill i, en concret, al seu director, Sr. Jordi Porta, per haver tingut fe en mi i en el meu arriscat projecte. Puc ben assegurar que la meua recerca no hauria arribat a port sense l'ajut de les dues beques d'investigació consecutives concedides per la Fundació Bofill els cursos 1992-4.

Voldria també expressar el meu agraïment a la biblioteca del Balliol College de la Universitat d'Oxford; en especial, a la seva bibliotecària Dra. Penelope Bulloch i als seus ajudants Srs. Tim Procter, Alan Tadiello, Katherina Wilson i a tots aquells que, amb una generositat i eficàcia impagables, em van permetre d'accedir als manuscrits de Benjamin Jowett, els anomenats *Jowett Papers*, i em van donar totes les facilitats possibles per afaïçonar la meua reconstrucció del complex Plató victorià. La Dra. Bulloch i el seu equip, habituats a oferir un servei de qualitat i deferència, potser no arribin mai a imaginar tot el que per a mi ha significat llur assistència durant els estius de 1993 i 1994.

Cal esmentar la professionalitat i gentilesa del Sr. Kevin J. Donnelly, bibliotecari de recerca de la Widener Library de la Universitat de Harvard que, amb voluntat i atenció, em guià, l'estiu del 1992, a través de la llavors -per a mi- enrevessada xarxa informàtica i els prestatges laberíntics de la gran biblioteca.

He de manifestar també el meu reconeixement al Dr. David Estrada del Departament d'Història de la Filosofia, Estètica i Filosofia de la Cultura de la Universitat de Barcelona, tutor amable i magnànim amb les meves peticions i necessitats, i al Dr. Richard Jenkyns del Lady Margaret Hall de la Universitat d'Oxford, pels seus consells molt útils i desinteressats. M'agradaria així mateix mencionar la meua estima excepcional pels anys d'estudi amb el Dr. Federico Camino de la Facultat de Filosofia de la Universitat Catòlica de Lima. Tot i la distància d'aquest record en l'espai i el temps sóc conscient que d'ell vaig aprendre a sentir passió i respecte pel treball científic.

En l'apartat personal, però dins encara de l'àmbit acadèmic, he de palesar el meu deute immens amb el Dr. Pau Gilabert i Barberà, sota la direcció magistral i vigilant del qual he pogut dur a terme aquesta investigació. El seu zel, constància i rigor intel·lectual aplicats a la meua tesi han superat amb escreix les expectatives que són d'esperar d'un director. Per a mi ha estat una gran satisfacció personal que el meu primer professor en arribar a Barcelona l'any 1978, i pel qual sento una profunda admiració i afecte, hagi acceptat de dirigir aquest treball, essent com és un expert en tradició clàssica.

Fóra difícil trobar els mots adients per a agrair la col·laboració inestimable i primmirada de Begoña Usobiaga, amiga antiga i lleial que dedicà hores llargues i jornades senceres del seu lleure a ajudar-me amb voluntat i saviesa en la composició i organització del text. Quant a la revisió i correcció de la llengua catalana no puc deixar de mencionar tampoc l'assistència acurada i despresa de Jordi Lladó i Vilaseca, l'afectuosa disposició del qual mai no oblidaré. Això no obstant, els errors en la redacció els assumeixo només jo. La dedicació i perfeccionisme de Júlia Baquero a l'hora de concretar i dissenyar la complicada presentació del treball amb amistat i precisió mereixen un esment rellevant i un regraciament perdurable.

Voldria assignar unes línies especialment afectuoses a la meua mare, Rebeca Sotelo, amb la qual, a més de tenir el deute de tota una vida recolzada pel seu estímul i esperonament, tinc ara el deute puntual del seu amorós ajut quotidià i infraestructural, sense el qual hauria estat massa dur acabar aquesta tesi. Finalment, vull dir com n'estic, d'agraïda al suport emocional i a la infinita paciència d'Antònia Huertas i Montserrat Roset, presències gentils, sensibles i entranyables en la meua vida. Als altres amics i amigues que de moltes maneres han contribuït a fer-me més lleuger aquest difícil procés de recerca, les meves gràcies més sinceres.

SUMARI

INTRODUCCIÓ	i
PRIMERA PART. Vers un platonisme romàntic.	
I. La instauració del <i>Gusto Greco</i>	2
II. Thomas Taylor (1): el platonisme hieràtic.	14
III. Thomas Taylor (2): L'ànima romàntica entre ruïnes.	58
SEGONA PART. El platonisme romàntic.	
I. Les classificacions laberíntiques de Samuel Taylor Coleridge.	71
II. William Wordsworth: Un platonisme intuït.	89
III. El filohel·lenisme inconformista de George Gordon Lord Byron.	93
IV. El platonisme alliberat de Shelley.	99
V. Keats i el rossinyol d'infinitud.	113
TERCERA PART. L'Arcàdia a Bloomsbury, o la fortuna del versàtil Plató victorià.	
I. Del <i>Gusto Greco</i> a l'Hel·lenisme.	130
II. Una Paideia per a Cavallers.	138
III. Els artistes olímpics i la temptació pandèmica.	142
IV. El Despertar de la Consciència.	152
V. Amicus Plato?	158
VI. Amicus Aristoteles.	162
VII. Amicus Darwin?	174
VIII. Sed Praehonoranda Veritas: <i>Essays and Reviews</i> , Wilberforce versus Huxley, John Stuart Mill, Matthew Arnold, Charles Kingsley, George Eliot i Alfred Tennyson.	180
IX. Platonisme i darwinisme: l'art de guanyar.	190
X. Aristocràcia <i>à la Platon</i> : sang o esperit?	200
XI. Sir Francis Galton i l'escola altiva de Plató.	204
XII. Eugènèsia d'esquerres i misogínia hereditària: Shaw, Plató i les dones funcionàries de la fecunditat.	214
XIII. Platonisme i racisme totalitari: una associació inapel·lable?.	228
XIV. L'hel·lenisme dolç i lluminós de Matthew Arnold.	240

QUARTA PART. La tradició crítica del platonisme de Grote a Popper	
I. George Grote i les controvertides amistats de Sòcrates.	249
II. L'efecte Grote (1): La querella en torn als sofistes: Jowett, Nietzsche, Bain i Lewes.	283
III. L'efecte Grote (2): La importància de ser o no ser platònic: Caird, J. S. Mill, Jowett, Grant, Pater, Nettleship, Bosanquet, Barker, els darrers romàntics.	301
IV. Fite, Crossman i Popper: el platonisme com a filosofia <i>non grata</i>	335
 CINQUENA PART. Benjamin Jowett i l'exemplar Plató victorià.	
I. Els platonismes d'Oxford: L'Acadèmica idealista i l'eficiència del Balliol College.	352
II. Platò abans de Jowett.	384
III. Plató <i>versus</i> Aristòtil, o Jowett contra Pattison: una disputa fecunda.....	392
IV. La gestació del Plató anterior al 1871.	402
V. <i>Essays and Reviews</i> : un episodi díscol.	414
VI. El Primer Plató.	426
VII. El Segon Plató.	468
VIII. El Tercer Plató.	490
 SISENA PART. L'amor que no gosa dir el seu nom	
I. Socratism, platonisme, uranisme, androgínia, inversió i homofòbia: l'erotisme estetitzant de Pater, Symonds i Wilde.	523
II. El peculiar retrat imaginari d'un moralista desmoralitzador: el <i>Marius the Epicurean</i> the Walter Pater.	549
III. El <i>Plato and Platonism</i> de Pater, o la cambra solitària de la ment aristocràtica.	563
IV. La dissidència platònica de John Addington Symonds.	589
IV.1. Oscar Wilde i la importància de no haver pogut esdevenir platònic.	613
IV.2. La fatalitat de la passió i la crisi platònica del <i>De Profundis</i>	623
IV.3. El Retrat Hel·lènic de Dorian Grey.	631
 A MANERA DE CONCLUSIONS I EPÍLEG.	 639
 BIBLIOGRAFIA.	 658

"la ciutat que fundes ... no serà amant de Grècia? ... no pensaran que Grècia és com la seva família, ... no participaran, ... dels santuaris grecs?"

Plató, **República** 470 e (Traducció de Manuel Balasch)

"Shortly before he died, Plato dreamt that he had become a swan which flew from tree to tree, thereby causing the utmost trouble to the archers who wanted to shoot him down. Simmias the Socratic interpreted the dream as meaning that Plato would elude all the pains of his interpreters. For to archers the interpreters are similar who try to hunt out the hidden meanings of the ancients, but elusive is Plato because his writings, like those of Homer, must be understood in many senses, both physically, and ethically, and theologically, and literally".

Olimpiodor, (*Vita Platonis*) en **Alcibiades Major**
(Traducció de L. G. Westerink, en E. N. Tigerstedt, *op. cit.* p. 110)

INTRODUCCIÓ

I

1. L'experiència platònica en l'Anglaterra del Dinou explora dues àrees d'interès que han estat sempre d'immensa importància en la meua vida intel·lectual i emocional: la filosofia de Plató i la cultura britànica, en particular la vuitcentista. La presència de Plató durant el segle XIX anglès fou especialment constant i multiforme. En el Romanticisme va aparèixer integrat en la poesia, car hi dominava la creença, extensiva a bona part del Dinou, que el platonisme era una forma de literatura poètica. En l'edat victoriana, moment de màxim esplendor de l'interès per Plató, sorgiren una diversitat d'interpretacions dintre i fora de l'àmbit acadèmic. Així, la segona meitat de segle va veure la recerca erudita i crítica de l'utilitarista George Grote, les tres edicions de la gran traducció de Plató a l'anglès per Benjamin Jowett -l'anomenat teòleg liberal i Master moralitzador del Balliol College d'Oxford-, i la versió del platonisme com a una filosofia sensual, erotitzada i lànguida de l'esteta Walter Pater.

Aquesta tesi és el resultat de la meua recerca sobre les interpretacions, traduccions i lectures cabdals de Plató en el Dinou britànic i em plantejo els objectius següents: 1) Assenyalar i documentar l'existència d'una arrelada tradició platònica en la filosofia i literatura vuitcentistes que hauria conviscut amb una llarga -i tòpicament parlant *més autèntica*- aproximació aristotèlica i empirista a la realitat. 2) Demostrar que el platonisme va ser utilitzat i adaptat a les diferents imatges del món que es van anar forjant al llarg del segle, com ara l'utilitarisme, el darwinisme social, l'eugenèsia, la democràcia d'elit, el cristianisme liberal i l'esteticisme. 3) Analitzar com el prestigi de Plató oscil·là en els diferents períodes del Dinou i la manera en què aquest mateix prestigi fou emprat, amb més o menys èxit, per tal de validar ideologies i formes de vida innovadores o alternatives a les convencionals. 4) Remarcar el paper determinant de Benjamin Jowett en la divulgació d'un platonisme ajustat als ideals victorians d'ordre i progrés, i indicar com aquest mateix Plató va furnir i modelar involuntàriament, però, el proscrit ideal de relació homoeròtica dels estetes finiseculars. 5) Apuntar i suggerir les derivacions contemporànies d'algunes d'aquestes interpretacions, en els camps de la literatura, la política, la sexualitat i la filosofia.

2. A causa del tema doncs, la tesi és plena de referències anglicistes. La mateixa expressió "experiència platònica" al·ludeix al vocable anglès *experience*, un dels significats del qual apunta a una experiència personal i intensa que transcendeix la demarcació textual i comprèn el món emocional i les expectatives de l'interpret de Plató en cada cas. El mot i substantiu *platonista*, inexistent en les llengües catalana i castellana, i traducció de l'anglès *Platonist*, té una explicació semblant. He optat per utilitzar-lo, malgrat l'heterodòxia lingüística que implica, ja que la paraula *platònic* és únicament un adjectiu relatiu a Plató, o a la qualitat d'*ideal* i no té el significat de 'simpatitzant' o 'sectari' com el substantiu anglès. No he fet el mateix amb *Aristotelian*, perquè el seu ús molt més restringit no l'ha fet necessari. El cas del verb *platonitzar* respon a motius similars: és una traducció aproximada de l'anglès *Platonize* que vol dir raonar o idealitzar a la manera de Plató, i que m'he permès de fer servir amb la intenció de recollir el seu sentit precís. He traduït l'adjectiu *Platonising* per *platonitzant*, quan volia indicar que una persona o un escrit tendeix a adoptar formes afins al platonisme, sense arribar a ser platònic o *platonista* clarament. Pel que fa a l'expressió *aristotelitzant*, és un neologisme adoptat per mi amb fins similars als de *platonitzant*, però, en aquest, cas no es recolza sobre un terme anglès.

3. La conjuminació de filosofia, literatura anglesa i tradició clàssica, fan de la tesi una recerca interdisciplinària, per la qual cosa cap d'aquestes àrees no es pot contemplar de manera ortodoxa o totalment aïllada, tot i que he procurat justificar les aleacions quan s'ha escaigut. Gosaria dir que aquesta característica alhora que l'estudi de certs personatges i obres de relleu -alguns dels quals han estat poc indagats fins ara- fan de la tesi un treball original, parlant en termes globals, i, sovint, també parcials. Abans de presentar les meves aportacions personals en cada cas i d'aclarir la meua posició respecte de les recerques anteriors, he de mencionar dos llibres que poden ser considerats els únics grans precedents de la història de la tradició platònica britànica: **The Victorians and Ancient Greece** de Richard Jenkens, del 1980 i **The Greek Heritage in Victorian Britain** de Frank M. Turner, del 1981. El primer dedica un capítol a Plató -dels tretze que componen el volum- des d'una perspectiva cultural que abasta la literatura d'idees i l'estètica, però no s'ocupa de la part filosòfica pròpiament dita. El segon tracta els temes del socratism, el platonisme i l'aristotelisme en sengles capítols, d'un total de nou seccions, i l'enfocament és bàsicament filosòfic. Tots dos llibres han estat vitals en la meua recerca com a obres de referència i consulta, però la meua tesi és òbviament, pel que fa a l'àmbit filosòfic i literari, un treball més ampli i exhaustiu.

Afegiré en tercer lloc, però a gran distància dels dos suara esmentats per raó de la seva temàtica religiosa, **The Platonic Tradition in English Religious Thought** de

W. R. Inge, de 1925-6. D'altra banda, **The Platonic Tradition in Anglo-Saxon Philosophy** de J. H. Muirhead, del 1931, però reeditat el 1992, no és, malgrat el títol, un estudi de la tradició platònica, sinó de les filosofies idealistes derivades dels Cambridge Platonists i de la filosofia de Hegel. Un estudi molt recent, editat per Anna Baldwin i Sarah Hutton, **Platonism and the English Imagination**, del 1994, va aparèixer quan el meu treball estava ja molt avançat, però es tracta de fet d'un recull d'articles que abracen des del període neoplatònic fins al segle vint, i es concentra de manera exclusiva en la literatura. Tanmateix, m'ha estat molt útil per a construir alguns punts de l'epíleg.

4. Tot seguint l'ordre de l'índex passaré a explicar la meua contribució en els casos escaients i les dificultats o avantatges amb què m'he trobat. En relació a la Primera Part de la tesi, els meus dos capítols sobre Thomas Taylor -l'enigmàtic traductor de Plató a començament del Dinou- han suposat un gran esforç de reconstrucció. Tenint en compte que la seva edició de Plató fou gairebé segrestada pel protector de Taylor, el Duc de Norfolk, i afegint-hi, a més, la *mala fama* que tenia de místic i ignorant del grec, Taylor és pràcticament un desconegut en les històries de la tradició clàssica britànica, de manera que la seva obra com la bibliografia sobre ell mateix són quasi inassequibles. A banda del treball de Kathleen Raine i George Mills Harper, **Thomas Taylor, the Platonist, Selected Writings**, del 1969 -escrit amb una clara i declarada vocació teosòfica i ocultista- i algunes dades disperses en les biografies de Blake i Shelley, les poques referències crítiques que hi ha es troben en revistes, alguna de començaments de segle. Conseqüentment, he hagut de cercar els seus comentaris a Plató entre les antologies i articles, i anar acumulant-ne les escasses al·lusions.

Per al període romàntic, he seguit la meua pròpia experiència amb Shelley i Coleridge, i he fet servir les citacions i comentaris dels mateixos poetes sobre l'obra de Plató i les seves nocions. El repertori bibliogràfic sobre aquest període és superior en quantitat al de la resta de segle; per tant, indicaré en quina mesura m'acosto o distancio només respecte de les obres principals. El llibre d'E. Douga Kabitoglou, **Plato and the English Romantics**, del 1990, és un treball molt interessant elaborat des de la teoria crítica, l'hermenèutica i la deconstrucció. A despit de la modernitat, l'enfocament de Kabitoglou té poca o cap afinitat amb el meu treball, que és més aviat una recerca dintre del camp de la història de les idees. Sobre el platonisme de Shelley en concret, hi ha alguns estudis com per exemple el de James A. Notopoulos, **The Platonism of Shelley**, del 1949, una mena de catàleg molt complet de referències platòniques en Shelley i com a tal l'he consultat. Les meves pròpies recerques sobre el platonisme de Shelley citades en la bibliografia també foren orientadores. El capítol sobre Coleridge i la relació estreta del símil de la línia de La

República VI amb la formació dels seus conceptes d'*Imagination* i *Fancy*, entre d'altres, no té precedents en la bibliografia disponible a hores d'ara. El clàssic de John H. Muirhead, *Coleridge as Philosopher*, del 1930, tracta sobretot de les relacions entre Coleridge i la filosofia alemanya, i els llibres de J. Beer, *Coleridge the Visionary*, del 1959, i *Coleridge's Poetic Intelligence*, del 1977, no examinen directament les fonts platòniques, però analitzen la religiositat i l'idealisme del poeta romàntic.

Quant al Plató victorià, a més dels treballs esmentats de Jenkyns i Turner, cal mencionar el llibre de David Newsome, *Two Classes of Men: Platonism and English Romantic Thought*, del 1972, dedicat sobretot a Coleridge, F. Maurice, Brooke Foss Westcott, Newman i Arnold. És un llibre interessant, escrit des d'una perspectiva *platonista* però amb poques al·lusions directes als textos de Plató. La meua recerca sobre l'eugenèsia i la incidència del darwinisme en les lectures platòniques victorianes és també un experiment d'estudi ideològic. D'aquest tema disposava només del suggeriment concís però agut de Bram Dijkstra en *Idols of Perversity: Fantasies of Feminine Evil in Fin-de-Siècle Culture*, del 1986, i dades aïllades en el magnífic estudi de Ronald B. Levinson, *In Defense of Plato*, del 1953. La valuosa recerca de Levinson, malgrat la parcialitat que ja avança el títol, va adreçada a rescatar Plató de les urpes dels crítics del totalitarisme, i és una font interessant d'informació sobre els estudis polítics de Plató a l'entorn de la seva influència en les teories racials i l'Alemanya Nacional Socialista. A diferència de Levinson, jo sí que crec en una relativa responsabilitat de Plató a l'hora d'anunciar i presentar el seu anti-democràtic estat ideal i presento les meves evidències al respecte. Una altra aportació interessant la constitueix la turbulenta i gairebé desconeguda polèmica basada en articles i correspondència en *The Journal of Education* dels anys 1944 i 1945, comentada en l'apartat sobre platonisme, racisme i pensament totalitari.

Sempre dintre del període victorià, voldria destacar la secció destinada a l'utilitarista George Grote, ignorat del tot per Jenkyns, i analitzat rigorosament per Turner pel que fa a la seva obra monumental sobre Plató. Turner, no obstant, no estudia el paper d'aquest pensador en la ulterior tradició anglo-saxona de crítica del despotisme platònic, de la qual Grote fou un capdavanter assenyalat, seguit després per R. H. S Crossman, Warner Fite i K. R. Popper, i que també he tractat. La bibliografia sobre aquest gran estudiós de Plató i primer reivindicador del paper social dels sofistes és pràcticament inexistent, i he hagut de recórrer a articles, crítiques i ressenyes de l'època. Grote fou una figura de gran relleu en la història del platonisme britànic i occidental, però la seva desvinculació del món acadèmic ha eclipsat la seva gesta, què jo he intentat de reconstruir en la mesura del possible.

La secció dedicada a Benjamin Jowett, Master del Balliol College d'Oxford, i les seves tres edicions de Plató, són potser l'aportació més valuosa de la meua tesi. A banda del fet que la bibliografia sobre Jowett és també escassa, malgrat la seva immensa influència en la ideologia oxoniana victoriana, les seves edicions originals amb les famoses introduccions i comentaris no es troben fàcilment. En realitat, les traduccions de diàlegs individuals són localitzables en qualsevol recopilació de Plató en anglès, però mai no hi inclouen els estudis preliminars que revelen la intensitat del seu pensament i el context de l'Oxford victorià. Sortosament, vaig poder trobar molts articles de premsa de l'època sobre el seu Plató i vaig tenir accés directe, durant dos estius, als Jowett Papers, acabats de catalogar per Robin Darwall-Smith en la biblioteca del Balliol College. Si exclouem l'estudi breu de Turner sobre Jowett en **The Greek Heritage in Victorian Britain**, la biografia d'Abbott & Campbell, del 1897, i la de George Faber, del 1957, la resta dels manuscrits no han estat publicats abans, i poder-los consultar ha estat una oportunitat inapreciable.

La sisena i última part, destinada a la lectura homoeròtica de Plató, deu part de la seva concepció a diversos autors i una autora: Richard Jenkyns, en el llibre esmentat amunt i en **Dignity and Decadence: Victorian Art and the Classical Inheritance**, del 1992; Richard Dellamora en **Masculine Desire, The Sexual Politics of Victorian Aestheticism**, del 1990; Alan Sinfield, **The Wilde Century**, del 1994; el llibre molt il·luminador de Linda Dowling, **Hellenism and Homosexuality in Victorian Oxford**, del 1994; i els coneixements i treballs del meu director, Pau Gilabert i Barberà en la seva condició de professor de tradició clàssica i autor, pel que fa al món anglès, de "Grècia i amor platònic en el *Maurice* d'E. M. Forster, o la grandesa i els límits de l'Antiguitat com a inspiració", del 1994. En aquest tema, m'he deixat endur sobretot per la meua pròpia sensibilitat i especial interès. He d'aclarir també que, a banda del treball de Pau Gilabert, la resta dels estudis citats no aprofundeixen en la relació directa del platonisme i la interpretació dels estetes, ni fan anàlisis de llurs lectures de Plató en relació als textos originals. Per la meua part, he gosat de proposar un enllaç entre el Plató estetitzant de Pater, Symonds i Wilde, i la literatura homoeròtica -sobretot la masculina- del segle vint. Una aportació bibliogràfica valuosa que voldria fer constar per a aquesta part ha estat la utilització directa de l'opuscle doble de Marc-André Raffalovich, **Uranisme et Unisexualité** i **L'Affaire Oscar Wilde**, del 1896, assequible únicament en micro-film a la Bibliothèque Nationale de París, i citat sovint de segona mà.

5. En intentar de fer un balanç del meu grau d'*originalitat*, m'és difícil d'esbrinar i calcular amb justesa l'abast del deute intel·lectual que tinc amb totes les recerques esmentades i la resta de treballs citats en la bibliografia. He procurat d'establir els límits allí

on crec o sóc conscient que n'hi ha. En darrer terme, si, en un error involuntari d'estimació, m'hagués atribuït més mèrits del compte, sempre em queda el recurs de vindicar les mirades diferents sobre el mateix paisatge, o com digué més bellament Préault: "jamais deux personnes n'ont lu le meme livre, ni vu le meme tableau"¹. Puc afegir també que es tracta d'una discreta contribució acadèmica al patrimoni en llengua catalana d'estudis de tradició clàssica i de cultura britànica, a més de ser una font àmplia d'informació bibliogràfica sobre diferents aspectes de la influència vuitcentista i contemporània de Plató.

He d'admetre que tant l'amplitud i diversitat del tema com la llargada de la tesi poden afavorir la dispersió, però n'he assumit el risc per tal de provar de construir un capítol en la història de la tradició platònica de tot un segle. Per tant, la reiteració ocasional, deguda de vegades al creuament temàtic i d'altres a la fatiga o a la incapacitat d'abraçar-ho tot, podria ser un dels defectes de la tesi. Quant a l'extensió aparentment desmesurada del treball, voldria justificar-me dient que no es deu a pura incontinència, sinó a dos factors capitals: a) la riquesa cultural del segle amb la consegüent explotació intensa del platonisme, i b) el meu desig d'aprofitar el material valuós i abundant al qual vaig tenir accés. Sé també que la distribució de les parts i capítols ha estat desigual, però aquesta depenia de l'interès del tema i, sobretot, de la informació nova que pogués oferir. La possibilitat d'examinar en profunditat Benjamin Jowett, un autèntic "Victorian giant"², cap acadèmic i moral de més de vint anys de l'Oxford victorià i força desconegut en el nostre medi, em semblà una ocasió única i fascinant que vaig concretar en la secció més llarga de la tesi. Naturalment, se'm podria preguntar per què vaig dedicar tanta atenció a Oxford i tan poca a Cambridge. La resposta és que el *revival* victorià de Plató fou un fenomen oxonià i, en gran mesura, obra i art de Benjamin Jowett. I si, finalment, els meus possibles lectors o lectores trobessin d'altres mancances que no hagi sabut copsar, demanaria comprensió i els agrairia totes les indicacions que volguessin donar-me.

6. Respecte del mètode de recerca, he procurat recórrer a les fonts originals en cada cas, tret de quan la bibliografia secundària era més útil, com succeí amb les obres de Darwin, difícils d'entendre per a una profana en ciències naturals com jo. Quant a la bibliografia secundària en la resta dels temes, em vaig valer de les referències donades en els estudis més recents o específics, així com dels repertoris d'algunes biblioteques. Els estius dels anys 1990 i 1991 vaig consultar la British Library i l'Institute of Classical Studies, University of London. Dos ajuts per a la realització de tesis doctorals de la Fundació Jaume Bofill em van

---

¹. Auguste Préault citat per Hugh Honour en *El Romanticismo*, p. 27.

². Referit així per Jonathan Barnes en "Greek Philosophy and the Victorians", en *Phronesis*, 26, 1981, p. 275.

permetre d'anar l'estiu de l'any 1992 a la Widener Library de la Universitat de Harvard, on els sistemes següents em van proveir d'una informació força completa: la xarxa informàtica HOLLIS; el "On Line Knowledge Index"; en CD- Rom el MLA i el programa de "Dissertations and Abstracts". També gràcies als ajuts esmentats vaig poder investigar en diverses ocasions en la Bodleian Library a Oxford entre els anys 1993 i 1994. Els catàlegs d'Oxford estan informatitzats solament a partir del 1988 en el sistema OLIS ONLINE, però els catàlegs impresos són molt complets i la possibilitat de consultar diaris, periòdics de l'època i manuscrits ha estat d'un valor inapreciable per al meu treball.

L'any 1993 vaig visitar a Oxford el professor Richard Jenkyns autor dels ja comentats **The Victorians and Ancient Greece** i **Dignity and Decadence: Victorian Art and the Classical Inheritance**. Hem mantingut una correspondència epistolar que m'ha permès de rebre indicacions molt útils per part seva com el suggeriment de contactar amb Penelope Bulloch, bibliotecària del Balliol College qui em va obrir les portes dels Jowett Papers. La importància d'aquests manuscrits rau en el fet que, a banda de les seves introduccions als diàlegs platònics, el Master del Balliol College no té cap llibre o treball monogràfic sobre Plató. Els quaderns i notes que componen els arxius esmentats revelen el contingut de les seves classes, les preguntes fetes pels alumnes, i les pròpies reflexions personals respecte del platonisme i altres temes, informació que m'ha ajudat a conèixer el rerafons de les seves significatives introduccions.

7. La tesi està distribuïda en sis parts precedides per la introducció i seguides d'un capítol que reuneix les conclusions i l'epíleg per acabar finalment amb la bibliografia. He preferit dividir la introducció en dues seccions: l'actual presentació i, tot seguit, una exposició temàtica on explico les meves motivacions, les àrees de pensament i treball en què em moc, la idea motriu de la tesi i els inicis del treball. El capítol final recull els resultats globals de la recerca i hi afegeix un repàs panoràmic del ressò del platonisme britànic del Dinou en alguns moments de la cultura contemporània que no han estat contemplats en el decurs de la tesi o s'han vist molt per sobre. La distribució de la tesi en parts obeeix bàsicament a criteris cronològics que sovint han coincidit amb els temàtics, però la intenció ha estat de seguir el platonisme com a fil conductor de cap a cap del segle XIX a la Gran Bretanya. Les notes bibliogràfiques han seguit el següent patró: els llibres utilitzats molt ocasionalment i puntual presenten la referència completa a peu de pàgina, mentre els llibres treballats en la tesi són citats només amb el nom de l'autor a autora, títol i pàgina, car llur referència sencera es troba en la bibliografia del final, encara que he d'admetre que no sempre s'ha seguit aquest patró. Les cites de Plató en català remetent a les traduccions de la col·lecció Bernat Metge indicades en la bibliografia; altrament, i a falta d'una versió catalana,

he utilitzat traduccions angleses. Per a Aristòtil i altres clàssics, he recorregut a traduccions angleses i castelles. La bibliografia inclou els llibres citats i algunes obres de consulta.

II

Ara, doncs, solament em queda explicar la història d'aquesta tesi i començar exposant les raons per les quals he provat de transgredir les barreres entre la filosofia i la literatura per tal d'arribar, en un primer moment d'aquesta crònica anglesa del platonisme, al meu punt de partida situat en aquell espai imprecís i quasi vaporós del pensament poètic. D'ençà les meves primeres lectures dels poetes romàntics anglesos, especialment Shelley, l'home que, segons Yeats, "had in some sense seen into the mystery"³, vaig observar que el platonisme havia estat una mena de rerafons, directe o indirecte, en la recerca romàntica d'una interpretació dramàtica de la realitat. Fou així com, l'any 1983, en una tesi de llicenciatura sobre el platonisme romàntic de Shelley, sota la direcció del professor José María Valverde, vaig plasmar la meua lectura del poeta en clau platònica, a partir de les seves al·lusions i tria d'imatges. Sempre vaig ser conscient de les objeccions a l'esmentada aleació, formulades principalment des de la crítica literària, sobre la base que el pensament especulatiu i la creativitat són activitats incompatibles, i que, per tant, Shelley no podria mai ser considerat un *platonista*⁴. La primera afirmació és contestable si considerem que aquest poeta, per exemple, creia que "Plato was essentially a poet" i que "Shakspeare, Dante, and Milton ... are philosophers of the loftiest power"⁵. L'argument de Shelley era que la imaginació, l'instrument per excel·lència de la ment poètica, estava tan capacitada com l'intel·lecte per participar en la grandesa de la veritat, ja que ambdues aproximacions cercaven d'assimilar el món, d'imbuir-se en ell i d'embellir-lo. Quant a la segona afirmació, considero que no és tan important descobrir si era o no un *platonista* de llei, com reconèixer la incidència de Plató en la seva vida i obra, i acceptar les reiterades expressions d'admiració que féu envers el platonisme. Al capdavall, un excés de severitat a l'hora de validar les filiacions o simpaties enunciades per un escriptor o escriptora, ens pot dur a descobrir, en

---

3. Yeats, *The Letters of W.B. Yeats*, ed. Alan Wade, p. 781.

4. Les postures més adverses a les vel·leïtats del Shelley extraestètic, i a l'aproximació filosòfica a la poesia són les defensades per Matthew Arnold en *The Last Word*, p. 327; T. S. Eliot, *The Use of Poetry and the Use of Criticism*, p. 90. A més distància, encara que amb reserva quant al seu platonisme, Cf. Harold Bloom and Lionel Trilling, *Romantic Poetry and Prose*, p. 400.

5. La transcripció dels noms és copiada de l'original. P.B. Shelley, "A Defence of Poetry", en *Selected Poetry, Prose and Letters*, ed. A.S.B. Glover, p. 1029.

aquest cas concret, que, en el decurs de la història, l'únic platònic de debò ha estat el mateix Plató.

D'altra banda, Wordsworth, bé que defensor d'un naturalisme poètic i poc *sospitós* de platonisme, no era aliè del tot al pensament abstracte, car parlava, com faria el Shelley d'*Alastor*, de "obstinate questionings / Of sense and outward things", enigmes que només podia intentar de desvetllar la maduresa de la "philosophic mind"⁶. Amb Coleridge, però, la utilització del platonisme i la infiltració de la filosofia en el seu "shaping spirit of Imagination"⁷ eren encara més elaborades que en Shelley -tot i que menys vehements-, i tant alguns poemes com una porció important dels seus assajos, conferències i cartes traspuen una cultura filosòfica sòlida i una afinitat amb el pensament transcendentalista i platònic inqüestionable. A més, havia defensat la fusió de les dues vocacions amb força claredat: "a great Poet must be, implicite (implicitly) if not explicitè (explicitly), a profound Metaphysician"⁸. Els crítics literaris que ataquen la via de la simultaneïtat de filosofia amb poesia, expliquen que es tracta de dos objectius diferents, els quals, a grans trets, podríem resumir com a especulació i esbrinament en el primer cas, i creativitat en el segon.

T.S. Eliot, per posar un cas de relleu, no nega que els poetes puguin tenir idees, però manté que l'exercici literari sincronitzat amb el filosòfic desemboca en confusió i dispersió. Goethe -segons Yeats- havia dit gairebé el mateix: "a poet needs all philosophy, but he must keep it out of his work"⁹. És a dir, la pràctica d'una d'aquestes arts aniria en detriment de l'altra, car l'obra creativa es realitza a través d'un procés intuïtiu pregonament emocional, mentre l'àmbit del pensament té en principi una major capacitat d'observació raonada¹⁰. Això no obstant, tots dos, Goethe i Eliot, van utilitzar la filosofia grega i germànica -directament o indirecta- en llurs escrits, i aquest fet els dona més interès encara.

Tot i admetent les diferències òbvies entre ambdues funcions, la filosòfica i la de creació, jo sempre he cregut en el poder suggestiu per al pensament de certa poesia inquiridora, i, per tant, puc entendre, inversament, que certs moments assenyalats dels diàlegs platònics marquin no només la facultat racional d'una persona sinó també la seva

---

6. William Wordsworth, "Ode: Intimations of Immortality from Recollections of Early Childhood", ix i x, en Harold Bloom and Lionel Trilling, *Romantic Poetry and Prose*, pp. 180-1. Sobre la discutida i hipotètica relació entre aquesta oda i la teoria de la reminiscència en Plató, parlo en el capítol II, de la Segona Part d'aquesta tesi.

7. S.T. Coleridge, "Dejection: An Ode", vi, en, *The Oxford Authors: Coleridge*, p. 115.

8. S.T. Coleridge, "Letter to William Sotheby", 13 July 1802, en *ibid.* p. 511.

9. W.B. Yeats, "The Symbolism of Poetry", en *Strangeness and Beauty, An Anthology of Aesthetic Criticism 1840-1910*, p. 180.

10. T. S. Eliot, *The Use of Poetry and the Use of Criticism*, pp. 97-102.

sensibilitat passional i, si s'escau, la creativa¹¹. L'afaiçonament platònic d'una imatge integral del món mitjançant la fabulació i el raonament exhaustiu podria convertir-se, per a una ment que anava a l'encalç de respostes contundents però incomprovables, en una opció de vida, una "house of thought" -com deia Pater¹²-, des de la qual enfrontar-se al món, lluny de la fredor de la ciència i més enllà de la religió. ¿No parlà també Descartes, quan s'acostava a la terra ferma i íntima del *cogito*, de "rejeter la terre mouvante et le sable, pour trouver le roc ou l'argile"¹³?

Yeats, que segurament va haver de respondre per les seves inclinacions platonitzants, veia una interrelació entre la filosofia d'un artista i la inspiració, car creia que la primera pot infondre en la segona, i de vegades inesperadament, el germen d'un tema de creació: "calling into outer life some portion of the divine life, or of the buried reality, which could alone extinguish in the emotions what their philosophy ... would extinguish in the intellect"¹⁴. Tanmateix, la discussió sobre l'avinentesa de la simultaneïtat vocacional per a ser filòsof/a i poeta alhora podria ser interminable i estèril, com ho prova el testimoni del mateix Plató en **La República** 607 b: "... les diferències entre poesia i filosofia no són d'ara, perquè hi ha allò de ... 'els pensadors (són) de tal subtileza perquè són pobres' i deu mil senyals més de l'antiga oposició entre elles". La rivalitat s'estableix en la mesura en què ocupin un terreny comú, quan possiblement cadascuna -o, en tot cas, els seus representants- demana lliurament total i un espai propi.

Nogensmenys, la imatge de la vida humana en el llibre VII de **La República** de Plató com a permanència col·lectiva en la foscor, entre els monstres produïts per la por i la incertesa, ha arribat al cor de la intel·lectualitat i de l'estètica universals durant segles. Des dels *idola specus* de Bacon, passant pels romàntics -"Shades of the prison-house begin to close/ Upon the growing Boy"¹⁵-, fins arribar als nostres dies, l'al·legoria platònica de la caverna ha nodrit la imaginació poètica i la reflexió filosòfica amb una concepció pessimista de l'existència anterior a la *paideia*. El món contemporani reconeix l'esmentada al·legoria com una referència crucial. El jove Bertrand Russell fou impactat sobretot pel retorn a la foscor del presoner iniciat en la visió de la llum, és a dir, el model de vida filosòfica: "One

---

11. Cf. Werner Jaeger diu que Plató fa ús del mitjà artístic de l'*eikón* en els moments decisius, *Paideia: Los Ideales de la Cultura Griega*, p. 759.

12. En diverses ocasions, per exemple, en Walter Pater, *Marius the Epicurean*, p. 145, i *Plato and Platonism*, p. 163.

13. René Descartes, *Discours de la Méthode*, III, ed. Étienne Gilson, (Paris J. Vrin, 1947), p. 29.

14. W.B. Yeats, "The Symbolism of Poetry", en *Strangeness and Beauty: An Anthology of Aesthetic Criticism 1840-1910*, vol. 2, p. 181.

15. "Ode: Intimations of Immortality from Recollections of Early Childhood", v, en Harold Bloom and Lionel Trilling, *Romantic Poetry and Prose*, p. 178.

has to learn to make the most of the shadows that pass silently by the mouth of the cave. What a description Plato's is of the philosopher's life- that he learns to know and love the sun and then returns voluntarily to the subterranean twilight"¹⁶. Heidegger la va entendre com el fonament primerenc de la metafísica i originadora de l'actual concepció occidental de la veritat. El filòsof alemany atribueix al procés de desocultació o *alétheia* de la Idea -simbolitzada en el sol- la generació del criteri de veritat i justesa que anomenem coneixement¹⁷. Jacques Derrida entengué el pas des de l'obscuritat a la llum en sortir de la caverna, i la consegüent identificació pre-determinada del sol amb l'Ésser, com la metàfora capital que definiria la filosofia occidental en termes d'una metafísica¹⁸. Les interpretacions orientades psiconalíticament l'han associat, d'una banda, a l'etapa intra-uterina i, d'una altra, a l'inconscient col·lectiu, tot seguint l'explicació de Gaston Bachelard sobre el sentit primigeni del foc¹⁹.

L'àmbit de la creació estètica també ha utilitzat l'al·legoria de la caverna especialment a partir del Romanticisme. Les diverses coves de Shelley²⁰, d'inspiració platònica explícita, van despertar la fantasia de William Turner²¹ i l'interès místic de Yeats²². El mateix Eliot, malgrat el seu escepticisme envers l'aplicació de la filosofia en la poesia, havia descrit en **The Love Song of J. Alfred Prufrock** una situació semblant a la dels presoners de la caverna platònica que contemplen les imatges reflectides i imprecises en un mur interior de la caverna: "... as if a magic lantern threw the nerves in patterns on a screen"²³. L'any 1970,

-
16. En *The Selected Letters of Bertrand Russell*, edited by Nicholas Griffin, vol. I: *The Private Years (1884-1914)*, (Boston-New York: Houghton Mifflin Company, 1992), p. 256.
17. Martin Heidegger, "La doctrine de Platon sur la vérité", en *Questions II*, (Paris: Gallimard, 1968), Trad. K. Axelos *et alii*.
18. Derrida citat per Dennis Brown, "Plato and Eliot's earlier verse", en Baldwin & Hutton, *Platonism and the English Imagination*, p. 306.
19. La referència concreta a Bachelard ve gràcies a Noël Martin-Deslias, *Le Mythe de la Caverne*, (Paris: Éditions Nagel, 1959), pp. 11- 21.
20. Per exemple, la descripció de la *phantasmal scene* en "Queen Mab", VI, 190-5, en *Shelley Poetical Works*, ed. Hutchinson, p. 786; les *slimy caverns of the populous sleep* d'"Alastor", 305-7, *ibid*, p. 21; les *wide-winding caves of the peopled tomb*, en "On Death", 25-30, *ibid*, p. 524; *the still cave of the witch Poesy* en "Montblanc", 44, *ibid*, p. 533; les *chamber, cave and ruin* en "Hymn to Intellectual Beauty", 5, *ibid*, p. 531; l'indret on és *The Painted veil, by those who were, called life* del "Prometheus Unbound", 190, *ibid*, p. 253; les *caverns of my dreamy youth* d'"Epipsychidion", 217, *ibid*, p. 416; la cova on vivia "The Witch of Atlas", *In the warm shadow of her loveliness*, I, II, *ibid*, p. 372. Finalment, J.A. Notopoulos en *The Platonism of Shelley*, p. 332, cita unes línies del poeta on diu: "The caverns of the mind are obscure and shadowy...".
21. Turner té un quadre intítulat *Queen Mab's Cave*, que s'exhibeix a la Reserve Gallery 3 de la Clore Gallery (dins la Tate Gallery), amb la signatura B&J 420 N00548.
22. Vegeu W.B. Yeats, "The Philosophy of Shelley's Poetry": "so good a Platonist as Shelley could hardly have thought of any cave as a symbol without thinking of Plato's cave that was the world", en Warner & Hough, *Strangeness and Beauty, An Anthology of Aesthetic Criticism 1840-1910*, vol. 2, p. 199 i ss.
23. T.S. Eliot, "The Love Song of J. Alfred Prufrock", 105, en *Selected Poems*, p. 15.

Bertolucci en féu una adaptació superba en **Il Conformista**, tot il·lustrant-la de manera gairebé didàctica, durant la visita del protagonista Clerisi al magistral professor Quadri, artífex de la *mise-en-scène*. Però va ser **Bloody Poetry**, escrita pel dramaturg britànic Howard Brenton l'any 1984, la recreació més directament derivada del Romanticisme que he conegut.

Brenton fa dir a una fictícia i torbada Mary Shelley: "I, myself, have always been afraid of the story of Plato's cave ... There is something dark- something sinister about it"²⁴. A la qual cosa un Byron imaginari respon amb eloqüència i un xic d'escepticisme: "But Madam, two thousand years of philosophising rests upon the parable of Plato's cave. It is meant to be the great statement of the predicament of mankind ..."²⁵ Aleshores, enmig d'una escenificació encesa de **La República** 514a-517a, irromp un Shelley inflammat d'humanisme que pronuncia la següent sentència: "It is our future that is the absolute good! Plato himself was a prisoner, religion a flicker in the cave! The mind of man, that is the true sun"²⁶. La visió de l'obra en un teatre diminut, fora del circuit central londinenc, em resultà particularment enriquidora, perquè Brenton, en un estil simple i clar, enllaçava dramàticament el platonisme de Shelley i el seu cercle amb l'estètica gòtica i romàntica que sens dubte havia influït en llurs lectures de Plató, cosa que jo havia intentat demostrar per escrit en la meua tesina.

Així, "Plato's sacred light"²⁷ i alguns motius platònics com ara la claustrofòbia de la caverna, la noció de l'ànima resclosa en la presó del cos, els camins de l'esperit després de la mort o la natura inacabada de l'*érōs* podien connectar amb certs temes essencials del Romanticisme anglès com els viatges del jove poeta d'**Alastor** i les tombes que invoca abans de la partida, les coves per on corre el riu sagrat del **Kubla Khan** de Coleridge, la transgressió fàustica del **Frankenstein** de Mary Shelley, els quadres inquietants de Fuseli i els laberints de Piranesi, per posar els exemples més propers i *picturesques*. Jo coneixia el fet que Shelley havia llegit en un primer moment la traducció de Plató del *soi-disant* neoplatònic Thomas Taylor, *the English Ficino*²⁸. Però també sabia que havia estat una lectura fugaç, ja que aviat s'adreçà als textos originals en grec, per la qual cosa no li vaig donar gaire importància. A més, la bibliografia dels poetes romàntics anglesos parla molt poc

---

24. Howard Brenton, "Bloody Poetry", Act I, Sc.4, en **Plays: Two**, (London: Methuen Drama, 1989), pp. 263-270.

25. *Ibid*, p. 264.

26. *Ibid*, p. 267.

27. De "Hellas", 94, en **Poetical Works**, ed. Hutchinson, p. 450.

28. Cf. J. A. Notopoulos, **The Platonism of Shelley**, p. 52.

de Taylor i sovint ni tan sols el mencionen. Amb prou feines el trobem esmentat en el treball monumental de James A. Notopoulos d'obligada referència en el tema. Hi ha també una al·lusió aïllada de Yeats, alguna pista per part de Coleridge i Wordsworth i, en els llibres de filosofia, simplement no hi apareix. M' estava preguntant quin paper hauria jugat el misteriós traductor platònic en la història del platonisme romàntic, i quin lloc ocupava en la tradició d' estudis platònics a Anglaterra -tradició que jo trobava vigorosa i emparada per nombrosos interessos acadèmics i literaris-, quan vaig topar amb un text de Jorge Luis Borges que em cridà poderosament l'atenció, i la lectura del qual -puc dir-ho amb molta convicció- fou el detonant gestador d'aquesta tesi, continuació d'un treball anterior.

2. Es tractava de "El Ruiseñor de Keats", en *Otras Inquisiciones*, un volum d'assajos del 1952 on Borges, a propòsit de la *Ode to a Nightingale* de John Keats, destacava el seu caràcter metafísic, i el comparava al d'un text del *Die Welt als Wille und Vorstellung* de Schopenhauer, sobre la realitat superior dels arquetipus. En efecte, el filòsof de Danzig, en el suplement a la versió original del llibre esmentat suava i tot citant Plató, es preguntava si l'oreneta de cada primavera és diferent a l'anterior o si totes no són més que la repetició del mateix procés de generació i corrupció que fa rutllar el món²⁹. Borges trobà, doncs, que Keats, un quart de segle enrera, havia avançat la pregunta de Schopenhauer en un rampell d'inspiració sublim, una nit primaveral del 1819 al jardí de Charles Armitage Brown a Hampstead, quan el poeta s'adreçà a l'ocell cantador i li digué: "Thou was not born for death, immortal Bird! / No hungry generations tread thee down / The voice I hear this passing night was heard / In ancient days by emperor and clown"³⁰. Malgrat l'essencialisme de l'estrofa, els crítics finiseculars britànics, segons Borges, no havien estat conscients del platonisme inherent a l'oda de Keats, i s'havien perdut en disquisicions evolucionistes a l'entorn de si el poeta parlava d'un rossinyol individual o de l'espècie, com si es tractés de dos principis antagònics. Borges conclou el seu raonament amb un xic de pessimisme: "Es natural, es acaso inevitable, que en Inglaterra no sea comprendida rectamente la *Oda a un ruiseñor*"³¹.

Ara bé, parlar de platonisme en Keats en un sentit literal és desencertat, puix que el poeta de la *negative capability* no era cap estudiós de la filosofia ni sabia grec, i Borges n'era conscient en atribuir-li una finíssima sensibilitat provenint de la poesia i la tradició platònica occidental, cosa que hom adquireix com qui respira, sense ni tan sols haver de llegir Plató. No obstant, un aclariment de Borges respecte de la singularitat de Keats en el

29. *The World as Will and Representation*, vol. 1, translated by E.F.J. Payne, p. 463.

30. Keats, "Ode to a Nightingale", en *Poetical Works*, ed. H.W. Garrod, p. 208.

31. Jorge Luis Borges, "El ruiseñor de Keats", en *Otras Inquisiciones*, p. 119.

panorama cultural britànic em va fer reaccionar vivament. Fou quan, després de passar llista per algunes de les gestes platòniques més rellevants esdevingudes a Albió, estableix la següent definició: "Observa Coleridge que todos los hombres nacen aristotélicos o platónicos. Los últimos sienten que las clases, las órdenes y los géneros son realidades; los primeros, que son generalizaciones; para éstos, el lenguaje no es otra cosa que un aproximativo juego de símbolos; para aquéllos es el mapa del universo. El platónico sabe que el universo es de algún modo un cosmos, un orden; ese orden, para el aristotélico, puede ser un error o una ficción de nuestro conocimiento parcial. A través de las latitudes y de las épocas, los dos antagonistas inmortales cambian de dialecto y de nombre"³².

No era la primera vegada que jo llegia aquest contrast entre les dues mentalitats pensants en Borges. El "Deutsches Requiem" de l'**Aleph**, del 1949, també presentava l'esmentada antinòmia i ja m'havia interessat molt quan hi vaig parar esment. En realitat, vaig arribar a "El ruiseñor de Keats" moguda per la curiositat que despertà en mi el "Deutsches Requiem". En aquest darrer text, Borges formulava la idea sense mencionar Coleridge, i explicava que "no hay debate de carácter abstracto que no sea un momento de la polémica de Aristóteles y Platón"³³. Però en la versió del 1952 abans citada, a més de ser més extensa, hi feia una afirmació contundent, intuïda per tothom però contrarestada en mi per la part contrària a aquell argument, és a dir, el *coté* idealista que jo coneixia i estimava: "de la mente inglesa cabe afirmar que nació aristotélica. Lo real para esa mente, no son los conceptos abstractos, sino los individuos; no el ruiseñor genérico, sino los ruiseñores concretos"³⁴.

Borges acaba l'assaig explicant el corrent aristotèlic o empíric de la nació britànica i l'excepció que en constitueixen alguns poetes, com ara Chaucer, Shakespeare, Milton o Swinburne. Vaig recordar aleshores un text de tall insofriblement xovinista -però significatiu- del teòleg *platonista* cristià William Ralph Inge que, en èpoques més vulnerables i ingènues de la meva joventut, m'havia semblat evocador, però que ara em semblava entre patètic i qüestionable. Deia el Dean Inge: "There has always been a rich vein of idealism in the English character, which is often missed by foreigners whose eyes are fixed on our perhaps transient success in empre-building and money-making. The Platonic tradition, ... has more affinity to our English ways of thinking than to those of our great rivals on the

---

32. *Ibid*, p. 118.

33. Jorge Luis Borges, "Deutsches Requiem", en *El Aleph*, pp. 90-1. També hi ha, si més no, una tercera reproducció de l'antinòmia en "De las alegorías a las novelas", en *Otras Inquisiciones*, p. 155.

34. Jorge Luis Borges, "El ruiseñor de Keats", en *Otras Inquisiciones*, p. 119.

Continent"³⁵. Aquest sentit de la competitivitat o rivalitat platònica entre les grans potències és al meu parer empobridor i del tot inelegant. Això de banda, Inge tenia raó en un aspecte: hi ha una tradició idealista britànica, que Borges no nega, però a la qual atribueix menys realitat i autenticitat que al conegut demble pragmàtic.

Em van sorprendre diverses coses en l'assaig de Borges: la generalització de les mentalitats entre dos bàndols, i la generalització de les ments en pobles, per part d'un intel·lecte com el seu, que respecto i escolto. Amb tot, hi havia alguna cosa en aquesta aparent simplificació, un pensament inacabat que insinuava una clau d'accés a una determinada realitat o dimensió de les idees. Tot deixant momentàniament de banda la justesa o no de les divisions territorials, em vaig dedicar, a manera de distracció, a dividir les persones i els llibres entre platònics i aristotèlics, reservant els llocs d'honor per als platònics, amb els quals jo, personalment, m'alineava. La idea era de fer una cosa semblant a un mapa platònic *versus* aristotèlic dels éssers que més em seduïen, un quadre més complet i subtil que el de Borges, un xic a la manera en què els Pre-rafaelites, segons Holman Hunt, havien elaborat una llarga llista d'immortals³⁶ -on, per cert, no es trobava el *meu* Plató-, o a imitació del catàleg més modest però raonat de Virginia Woolf de les ments andrògines en *A Room of One's Own*³⁷. Shakespeare, per cert, és la gran constant en aquells tres repertoris i, curiosament, F. Bacon es troba entre els immortals dels Pre-rafaelites i els platònics de Shelley i Coleridge.

Paral·lelament a aquest *jeu d'esprit* que demostrà ser més difícil del que semblava, vaig decidir: 1) que buscaria el text de Coleridge -del qual Borges no donava cap mena de referència-; 2) que pensaria en el sentit d'aquesta dualitat i la raó d'aquests dos bàndols -recordava que el mateix Aristòtil parla de *nosaltres* (els platònics) en el llibre A, 9 de la *Metafísica*³⁸ i que Cornford havia sentenciat que "Aristotle could never cease to be a Platonist"³⁹-; 3) que indagaria en l'*enigma* al qual fa referència Borges quan, en parlar dels estudiosos britànics de Keats que no van associar l'ocell immortal de l'oda amb la realitat arquetípica platònica, diu: "¿Cómo no dieron con esta interpretación evidente Garrod y

35. William Ralph Inge, *The Platonic Tradition in English Religious Thought*, pp. 88-9.

36. W. Holman Hunt, *Pre-Raphaelitism and the Pre-Raphaelite Brotherhood*, 2 vols. (London: Macmillan 1905), vol. 1, p. 159.

37. Virginia Woolf, *A Room of One's Own*, pp. 98.

38. Només alguns exemples. En presentar la teoria de les idees, utilitza la primera persona del plural. Eg. *Metafísica* a 990b 9 > *deiknymen*: mostrem o demostrem; i 990b 16 > *fámen*: diem. Més exemples en A9, 992a 11, 25, 27, 28, 31. Per a més informació cf. W. Jaeger, *Aristotle* pp. 171- 193, i J. Moreau, *Aristóteles y su escuela*, pp. 17- 31.

39. Francis M. Cornford citat per W.K.C. Guthrie, *A History of Greek Philosophy*, vol. vi, p. 4.

Leavis y los otros?"⁴⁰ Després de passar revista ràpidament a la tradició platònica britànica, Borges conclou: "la mera enunciación de estos hechos parece agravar el enigma. Si no me equivoco, su razón deriva de algo esencial en la mente britànica"⁴¹; 4) que investigaria quina mena de platonisme era aquell del segle XIX britànic, on la poesia es barrejava amb la filosofia, de punta a punta del segle. Volia conèixer millor aquell Plató crescut en un poble, el qual, malgrat l'impediment ètic que "le impide traficar en abstracciones como los alemanes"⁴², donà lloc a un Coleridge, un Shelley o un Pater -llavors jo tenia menys noms de *platonistes*- i tingué un ressó palpable en el segle XX. Per tal de seguir el *filum labyrinthi* d'aquesta idea, em serviria dels testimonis literaris i filosòfics així com dels acadèmics i independents. És d'aquesta manera com va néixer la meua tesi. Volia saber què se n'havia fet de Plató immediatament abans de Shelley -o sigui Taylor- i després dels romàntics. És a dir, pretenia fer una recerca sobre el platonisme que abastés tot el segle XIX.

3. La primera fita, que era cercar el text de Coleridge, la vaig resoldre gràcies al llibre magnífic de Richard Jenkyns del Lady Margaret Hall de la Universitat d'Oxford, intítulat **The Victorians and Ancient Greece**. La cita que en fa Jenkyns tenia com a referència una conversa de sobretaula o **Table Talk** registrada pel nebot del poeta de Highgate, H.N. Coleridge, la qual citaré amb més detall en la primera part de la tesi, on explico que, en efecte, el 2 de juliol del 1830, Coleridge dividia la humanitat en dues races. El poeta-filòsof traçava la línia no tant en la capacitat d'abstracció com en el grau de realitat que cadascun dels dos grans filòsofs grecs atorgava als conceptes o idees. L'èmfasi de Borges per aclarir la relativitat del llenguatge en Aristòtil, contraposada al seu caràcter representatiu d'una existència transcendent per a Plató revela que la seva font era l'esmentat passatge del **Table Talk**, car Coleridge hi manté que les idees platòniques tenen una existència independent de la ment que les percep⁴³. El poeta romàntic afirmava, a més, que era impossible el trànsit d'un bàndol a l'altre i que una irremeiable incomprensió de Plató dominava el pensament d'Aristòtil. Coleridge no vol semblar maniqueu i, a despit de palesar un caire més favorable al platonisme, afegeix: "Yet what a mind was Aristotle's- only not the greatest that ever animated the human form! - the parent of science ... the master of criticism, and the founder or editor of logic!"⁴⁴ Nogensmenys, Aristòtil havia comès un error greu: "... he confounded science with philosophy ... Philosophy is the middle state between science, or knowledge,

---

40. Jorge Luis Borges, "El ruiseñor de Keats", en *Otras Inquisiciones*, p. 118.

41. *Ibid.*

42. *Ibid.* p. 119.

43. S.T. Coleridge, "Table Talk", en *The Oxford Authors: Coleridge*, p. 595.

44. *Ibid.*

and sophia, or wisdom"⁴⁵. També en la **Biographia Literaria** Coleridge havia definit la filosofia en els mateixos termes, tot prenent literalment l'etimologia de la paraula i l'ontologia platònica com a model: "an affectionate seeking after the truth; but Truth is the correlative of Being"⁴⁶. Segons Coleridge, la intel·ligència i l'Ésser mantenen una relació de reciprocitat, a la manera en què el *noûs* es correspon amb la visió de la *noé̄sis* en la línia platònica del coneixement de **La República** VI, 511 d-e.

En realitat, una lectura superficial del passatge de **Table Talk** podia reduir-lo a una simple divisió que parodiaria aquella de Bizanci entre els seguidors de Plató i Aristòtil pel poder de l'església, només que, en aquest cas, Coleridge l'hauria ampliat al comú de la gent quan fan incursió en el pensament abstracte. Però havia fet alguna cosa més. En establir els dos bàndols, Coleridge d'una banda, seguia una tradició ancestral que es remuntaria al mateix Plató i, d'una altra, aplicava els seus propis esquemes filosòfics nodrits de platonisme i retornats a ell com a instrument d'exegesi. Així, quan en **Table Talk** diu, a més dels elogis ja citats, que Aristòtil és el senyor de l'*Understanding*⁴⁷, està aplicant les seves teories del coneixement presentades també com a dualitats: *Imagination* i *Fancy*, *Reason* i *Understanding*, *Will* i *Choice*, i *Faith* i religió mecànica. En la segona part de la tesi, m'ocuparé de la xarxa conceptual de Coleridge; n'hi ha prou en aquesta introducció amb dir que, en equiparar nosaltres -amb fonaments fornits pel mateix Coleridge- la *Imagination* i la *Reason* amb la grandesa i vivència global del *noûs* platònic i de la *Vernunft* kantiana -hereva també de les distincions epistemològiques platòniques- descobrim que, en conseqüència, l'*Understanding* o Enteniment ocupa l'espai de la *diánoia*. És a dir, que exerceix una funció reflexiva, merament mental. És la ciència dels fenòmens i de la percepció, dels mitjans i no pas dels fins. Ras i curt: "Understanding is the mind of the flesh"⁴⁸. Aristòtil és, inevitablement en aquesta tensió, el menys integral i absolut dels dos titans de l'hellenisme, i el menys emprat en les incursions filosòfiques de Coleridge, la qual cosa, al capdavant, implica que fou el menys popular del Romanticisme anglès.

De tota manera, la història de la cita de Borges no acaba aquí. Mentre jo intentava esbrinar la fórmula de Coleridge, vaig trobar un llibre contemporani sobre el platonisme i el

---

45. *Ibid.*

46. S.T. Coleridge, **Biographia Literaria**, ix, p. 80.

47. S.T. Coleridge, "Table Talk", en, **The Oxford Authors: Coleridge**, p. 595.

48. Basil Willey, **Nineteenth Century Studies**, p. 29.

Romanticisme anglès que s'hi havia inspirat⁴⁹. El llibre, però, aportava una nova dada molt valuosa: Coleridge havia extret la idea de la contraposició entre Plató i Aristòtil d'un text de Goethe del 1808 dit **Zur Farbenlehre**. L'autor modern, seduït per l'enunciat de Coleridge, havia sucumbit a la temptació d'examinar certs escriptors romàntics susceptibles d'ésser encasellats en l'apartat platònic, i al·ludia a Goethe com el gran artífex de l'ocurrència. Amb gran aplom afirmava que el text de Goethe es trobava en el pròleg a l'esmentat **Zur Farbenlehre** i assegurava que l'escriptor germànic l'havia expressat amb "such ponderous qualification that he forfeited any claim to its originality"⁵⁰. La veritat és que l'enfrontament entre els mestres de l'Acadèmia i el Liceu no era evidentment nova. Allò que resultava innovador del seu ús vuitcentista era l'extensió a un context extrafilosòfic. Saber que estem en certa manera pre-determinats a aproximar-nos a la realitat en una de les dues maneres, feia encara més valuosa la incidència de la filosofia en les nostres vides, i entendre l'abast del precepte de Coleridge o Goethe s'estava convertint per a mi en una recerca sobre la pròpia identitat.

Endebades vaig buscar en el pròleg a l'estudi de Goethe sobre els colors l'anelada font. Però David Newsome, autor del llibre en qüestió, donava altres referències. Una d'elles remetia a Kathleen Coburn, editora de les **Philosophical Lectures** que Coleridge impartí entre els anys 1818 i 1819. En la introducció, Coburn aclareix que va ser el mateix Coleridge qui, en una carta a Tieck de l'estiu del 1817, li pregunta pel pròleg al tractat de Goethe sobre els colors. Tot i això, en una altra carta del 16 de gener del 1819 a J. H. Green, fa veure que divuit mesos després ja l'ha llegit: "My dear Green, I forgot both at the Lecture Room and at Mr. Philip's to beg you to leave out for me Göthe's **Zur Farben-Lehre** - it is for a passage in the Preface, in which he compares Plato with Aristotle, & as far as I recollect, in a spirited manner"⁵¹. Però Coleridge s'havia equivocat. El passatge en qüestió no figurava dins del pròleg, i Coburn ho diu clarament, encara que Newsome sembla no haver-se'n adonat. No obstant, l'editora remet al resum històric que segueix el **Farbenlehre**, on jo no vaig saber trobar-lo.

Pot haver estat un malentès de part meva o, simplement, la utilització de distintes edicions de Goethe amb ordenacions diferents. La qüestió és que les reflexions del gran alemany sobre Plató i Aristòtil figuren en un text de suport al principal -però del qual no forma part- anomenat **Materialen zur Geschichte der Farbenlehre**. En aquest repàs

---

49. Es tracta del llibre de David Newsome, **Two Classes of Men: Platonism and the English Romantic Mind**.

50. *Ibid*, p. 1.

51. **The Collected Letters of S. T. Coleridge**, ed. Earl Leslie Griggs, vol. iv, p. 911.

històric, Goethe efectivament es remunta a l'antiguitat i, per tal de trobar un pont amb el món actual, parteix de tres elements: la Bíblia, Plató i Aristòtil, per bé que, en certa mesura, les lectures i interpretacions de la primera vénen condicionades per les altres dues, que passen a tenir un lloc preeminent. No és estrany que la teoria de Goethe fascinés Coleridge. El va proveir d'una arma eficaç d'exegesi ideològica que li permeté d'analitzar els pensaments humans des d'una posició o *house of thought* ben definida.

Després de presentar el tòpic ja clàssic d'un Plató contemplatiu que no té necessitat de conèixer el món "perquè ja el dona per conegut", però que té com a màxim interès el de "comunicar-li amablement el seu missatge que tanta falta li fa", Goethe el retrata com una mena d'obelisc o flama punxeguda que aspira a "recobrar la seva forma anterior ... cercant d'arribar al cel". Tot el que diu i aprèn aquest filòsof idealista "fa referència a les coses eternament totals, bones, vertaderes i belles, l'anhel de les quals vol despertar en tots els pits". Però la seva saviesa "es dilueix, ... s'evapora en el seu mètode, en el seu discurs"⁵². Goethe avança aquí una de les lectures de Plató que dominaria en un sector de les interpretacions victorianes, concretament un tret descobert per George Grote: la imatge del Plató *afirmatiu*, que no busca o indaga com Aristòtil, perquè es creu posseïdor *a priori* de la veritat, i les assercions del qual són més aviat dogmàtiques i inconsistents. Shelley ja havia entrevist les crítiques a Plató per vaguetat i imprecisió, i havia dit al respecte: "For my part I had rather be damned with Plato and Lord Bacon, than go to Heaven with Paley and Malthus"⁵³.

D'Aristòtil Goethe ens explica el que ja en sabem: que és "el cas contrari", un home realista que "es relaciona amb el món com un arquitecte ... Ell és aquí i sap que és aquí on ha de realitzar la seva obra ... Traça un cercle immens pel seu edifici, porta material de tot arreu, l'ordena i l'apila ... per pujar, d'aquesta manera de forma regular, com una piràmide, cap amunt"⁵⁴. Que Goethe sent més simpatia per Aristòtil és evident. En subratlla la seguretat del sistema: en suma, la fiabilitat. Però la il·lustració de Plató també és suggerent i evoca aquella aura misteriosa que li durà tot el segle. No obstant, és el cos central del passatge allò que sens dubte impressionà més Coleridge, car conté l'essència de la fórmula: "Quan un parell d'homes com aquests, que en cert sentit es repartiren la humanitat i actuen com a representants per separat de característiques magnífiques però difícilment conciliables, tenen

---

52. Goethe, "Materialen zur Geschichte der Farbenlehre", en *Goethes Werke*, 14 Bänden, (Hamburg: Christian Wegner Verlag, 1960), Band xiv, Zweiter Teil, pp. 51- 56. He d'agrair la traducció al català que amablement em va fer Anna Morales Puigcerver d'aquestes pàgines.

53. P. B. Shelley, "Preface to Prometheus Unbound", en *Poetical Works*, ed. Hutchinson, p. 207.

54. *Ibid*, p. 54.

la sort de ... proclamar ... allò que s'havia gestat dins seu ... en obres extenses, ben desenvolupades i diverses, ... si aquestes obres passen a la posteritat pel bé de la humanitat i són estudiades i investigades contínuament, ... hem de concloure que el món, si és de debò sensible i reflexiu, es veu obligat a lliurar-se a l'un o l'altre, a reconèixer l'un o l'altre com a mestre, instructor i guia"⁵⁵.

Aquí tenim esbossada tota la disquisició de Coleridge, però amb alguns matisos. Goethe no parla en principi ni de races, ni d'inclinacions congènites, sinó d'una mena d'imperialisme cultural en un bon sentit. De tota manera, queda el dubte de si els dos gegants es parteixen el món únicament perquè llur obra és genial -i, per tant, molt estudiada; o, si Goethe cregué, a més, que llur tipologia psicològica cobria les possibilitats humanes, reduïdes, com el món, a dues realitats: cel i terra. Les conclusions de l'escriptor germànic també foren essencials en el raonament: tots els intèrprets de la Bíblia i els savis, en estudiar i explicar-se les escriptures i els textos sagrats en general "ho feien de manera platònica o aristotèlica ... així com els pobles i els segles, tots es van trobar immersos en discussions pacífiques i violentes, i es dividien en l'admiració per Plató o Aristòtil"⁵⁶. En canvi, diu Goethe, actualment, quan tornen a apreciar-se les imatges del món de cadascun d'aquests pensadors i se les utilitza i deforma, l'adhesió i l'estima per tots dos "es manté en equilibri. Igual que Rafael, en l'anomenada **Escola d'Atenes**, els reconegué com a figures centrals i els confrontà"⁵⁷.

Goethe donava encara una altra pista: **L'Escola d'Atenes** a la Càmera della Signoria en els Museus Vaticans. En efecte, en la seva posada en escena de la filosofia grega, Rafael hi col·loca un Plató ancià, leonardí i venerable i un Aristòtil viril, enèrgic i colrat al centre. Plató porta el **Timeu** i amb l'índex apunta al cel mentre que Aristòtil manté la mà estesa en paral·lel amb la terra i sosté l'**Ètica**. El fresc ha estat objecte d'una gran varietat d'estudis iconogràfics. Ara per ara, només ens interessa allò que havia vist Goethe, el qual fou llegit al seu torn per Coleridge, qui, entre els anys 1804 i 1806, visqué entre Malta i Itàlia i coneixia el quadre⁵⁸. Versemblantment, doncs, Coleridge deuria la seva concepció dual del món en part a la menció que Goethe fa del quadre i al text que el tractà. No sorprèn que Rafael triés el **Timeu** per a Plató, car era un dels diàlegs més populars en el Renaixement neoplatonitzant i un dels favorits del *diví* Ficino. Però, per què l'**Ètica** i no pas la **Física** per a l'estagirita? Possiblement perquè Rafael volia un contrast més subtil i, a la

---

55. *Ibid*

56. *Ibid*, p. 54-5.

57. *Ibid*, p. 55.

58. En parla en "Biographia Literaria", en *The Oxford Authors: Coleridge*, p. 438.

manera de Pico, insinuava una concòrdia dins la diferència abans que un enfrontament radical. Però, a més, l'Ètica a Nicòmac, més estudiada pels teòlegs que els estudis aristotèlics sobre la natura, era una mostra palpable de la manera en què un filòsof pot acostar-se al públic menys especialitzat i exercir-hi més influència. Aquest tractat, adreçat a instruir les persones sobre com ser més feliços i virtuoses, personalment i en convivència, simbolitzava l'organització pràctica del món, mentre que el *Timeu* en cercava els orígens amb caire més contemplatiu. És significatiu per aquest treball que Coleridge dediqués tota una sessió a Plató i Aristòtil -la cinquena- en el cicle de conferències sobre Història de la Filosofia que donà un any i mig després de demanar el *Zur Farbenlehre* a Tieck, és a dir, el 18 de gener del 1819. Precisament la carta a J.H. Green del 16 de gener, citada més amunt, dóna a entendre que potser el volia revisar per poder parlar-ne a classe.

En l'esmentada sessió, Coleridge explica més àmpliament la diferència entre tots dos filòsofs i sobre l'Ètica a Nicòmac diu en concret que, malgrat anar del particular a l'universal, Aristòtil no es dirigia com Plató a la moralitat última, sinó al benestar, i sobre aquesta base construí una *panètica*: "*panethics* consists in reconciling the whole by a generalization of the relations which take place between each and each in their individual relations, and between the relation of the whole to them all"⁵⁹. Coleridge volia dir que l'ètica aristotèlica no es basava en valors eterns i immutables com en Plató, sinó que la seva referència era la realitat tangible i social. Fins i tot, afegeix Coleridge, Aristòtil preanuncia el tarannà de la constitució britànica. Mig segle després, en plena Anglaterra victoriana, quan Plató estava de moda i Aristòtil era ja part de la *realesa* oxoniana, Benjamin Jowett, el gran Master del Balliol College d'Oxford, afirmà que cal valorar l'ètica platònica des del vessant metafísic, i mai com l'aristotèlica, car la primera no té aplicació pràctica en els individus⁶⁰. Jowett, doncs, duria a terme una estratègica metamorfosi *aristotelitzant* de Plató per tal de compensar la manca de pautes de conducta particularitzades.

Tornant a Coleridge, enmig de les meves indagacions i en part gràcies a Coburn, vaig trobar que no era la del *Table Talk* de l'any 1830 la única al·lusió del poeta romàntic al tema, sinó que, des del 1810 fins a la seva mort, n'havia fet prop de dotze, en especial en els seus comentaris al filòsof germànic Tennemann⁵⁹ les *Tennemann Marginalia*. Això no obstant, la del 1830 és la més coneguda. Un passatge de la sèrie intitulada *The Friend*, redactada entre el 1809 i el 1810, denota la fe que Coleridge tenia en els contrapunts ideològics: "Every power in nature and in spirit must evolve an opposite, as the sole means

---

⁵⁹ S.T. Coleridge, *The Philosophical Lectures*, "Lecture V", ed. Kathleen Coburn, p. 191.

⁶⁰ Jowett Papers, I B 23, p. 115.

and condition of its manifestation: and all opposition is a tendency to re-union ... The identity of thesis and antithesis is the subject of all being ..."61 Potser aquesta afició a la dialèctica intel·lectual dugué el seu gran amic Charles Lamb a parodiar en la dècada dels vint l'axioma de Coleridge, sota la forma del caràcter *generós* o *mesquí* de les persones: " The Human species ... is composed of two distinct races, the men who can borrow, and the men who can lend..."62, la qual cosa és una altra manera -més pragmàtica- de formular la mateixa idea del poeta. En tot cas, la reiteració de Coleridge en la discussió sobre les dues aproximacions a la realitat demostra com va arrelar en ell el suggeriment de l'autor del **Zur Farbenlehre**.

Alguns estudis de recerca sobre L'Escola d'Atenes -ja que el text de Goethe no ha rebut gaire atenció, i la fórmula de Coleridge molt poca- il·luminen indirectament la tesi Goethe-Coleridge sobre la dualitat platònico-aristotèlica del pensament occidental. L'historiador de l'art André Chastel afirma que Rafael havia jugat amb les interpretacions medievals i renaixentistes63. Pel que feia al Renaixement, el Plató de Rafael tindria la majestuositat física i espiritual que li atribuïa Ficino i el rostre com el d'un bust llegendari en possessió de Lorenzo de Medici, una còpia del qual presidí de ben segur les trobades platòniques a Villa Careggi64. Quant a la referència medieval, la font hauria estat un text de Sant Bonaventura que al·ludeix a la representació convencional de Plató i Aristòtil suggerida per Goethe, enunciada per Coleridge i repetida per Wilde65. Diu, doncs, el franciscà: " ... sembra que tra i filosofi Platone abbia ricevuto il linguaggio della sapienza, Aristotele invece quello della scienza. Quegli guardava soprattutto alle realtà superiori, questi invece soprattutto alle realtà inferiori"66.

Sant Bonaventura és prou directe i no és inversemblant que realment hagi estat el divulgador primerenc de l'oposició entre els dos grans filòsofs, però pot no haver estat font d'inspiració entre els protagonistes de la nostra història, un xic aliens a la tradició escolàstica. Tanmateix, allò més valuós per a aquest estudi és el tema de la disjuntiva

---

61. S.T. Coleridge, *The Friend* I, p. 20.

62. Charles Lamb, *Essays of Elia*, (Cambridge University Press: 1921), p. 36.

63. André Chastel, *Arte y humanismo en Florencia en la época de Lorenzo el Magnífico*, pp. 465-469.

64. Villa Careggi, o l'"Academia Caregiana", seu florentina de l'Acadèmia Platònica dirigida per Ficino. Cf. James Hankins, "Cosimo De'Medici and the Platonic Academy", en *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 53, 1990. També, André Chastel, op. cit. pp. 93-5;

65. Oscar Wilde, *The Critic as Artist II*, p. 87: "... Plato, with his passion for wisdom ... Aristotle, with his passion for knowledge...".

66. S. Bonaventura, "Spicilegium Bonaventurianum", en Renato Russo OFM, *La Metodologia del Sapere nel sermone di S Bonaventura 'Unus est magister vester Christus'*, (Romae: Editiones Collegii S. Bonaventurae Ad. Claras Aquas, Grottaferreta, 1982), apartat xxii.

intel·lectual expressada per Coleridge i reflectida en el decurs de tot el segle XIX, molt sovint a través de la fórmula del poeta de Highgate. Un article anònim de la *Macmillan's Magazine del 1871*, a propòsit del Plató de Jowett, observava la validesa de la tensió entre les dues filosofies: "We can see indeed that the same principles underlie the controversies of to-day, as stirred men's minds of old in Athens or Miletus; it is still a warfare between the world of sense, and that which is invisible ..."⁶⁷

És possible que les línies de pensament platònica i aristotèlica que discorren paral·leles en el segle passat anglès siguin tan sols la manifestació d'una duplicitat més antiga i àdhuc natural, una vacil·lació entre la realitat *hic et nunc* i l'infinit. Al capdavall, així definí Plató l'*Érōs*, l'impuls que ens crida a explorar la plenitud i la saviesa, com un ésser que prové del tot i del no-res, del recurs i la indigència, de la vitalitat i de la mort. En un text del 1958, Cernuda palesava la mateixa inquietud expressada en termes d'un idealisme *malgré soi*: "Es cierto que en determinados versos yo mismo he querido engañarme con nociones halagüeñas de inmortalidad ... que sólo con ayuda del tiempo puedo dominar y, tras la reflexión, orientar hacia lo materialista"⁶⁸. El poeta anglòfil conclou la reflexió amb una certa resignació que revela que, malgrat les seves inclinacions naturals de "cierto idealismo mío, espontáneo y cándido"⁶⁹, hom pot girar la força de la disposició anímica congènita i passar-se al bàndol contrari: "Ya Coleridge decía que los hombres son, por nacimiento, platónicos o aristotélicos, o sea, idealistas o materialistas ... Prefiero soslayar el tema ..."⁷⁰. La influència de l'escrit de Coleridge va arribar a la llengua castellana a totes dues bandes de l'Atlàntic.

4. En algun moment dels noranta minuts que durà la cinquena lliçó sobre Plató i Aristòtil, diu Coleridge, aquell 1819, parlant concretament del segon: "... he learned and continued to learn under Plato ... Yet doubtless he had already determined, and his master had known that he had determined on a different point of view from that of the Platonic. And why should not (these co-exist?) One man stands on one point and another on another, the objects seen are the same. They vary only according to the point of perspective; so that the one man had the power of increasing the field of vision, and though the other would not venture to mount to the height on which he stood because he thought it giddy and insecure, he would surely have the advantage of that increase of objects and would be grateful for it.

---

⁶⁷. *Macmillan's Magazine*, 24 June 1871, pp. 81-7.

⁶⁸. Luis Cernuda, "Historial de un libro", en *La Realidad y el Deseo (1924-1962)*, (Madrid: Alianza Tres, 1991), p. 417.

⁶⁹. *Ibid.*

⁷⁰. *Ibid.*

And in this point I think Aristotle stood to Plato grateful for the ... conceptions, possibilities ... but bringing them within his own plan of interpretation ... working upon them to bring them into his own construction⁷¹".

Aparentment, Coleridge es limita a descriure una dissemblança de matís i de posició entre els dos pensadors grecs, però de fet aquesta diferència tènue implica un allunyament important inevitable: per l'un el món s'insinua en l'entorn i es realitza a mesura que la ment puja a una dimensió desconeguda però idealitzada. Per l'altre, el món comença en l'entorn, però com a entelèquia, car és en les possibilitats i mecanisme d'aquest entorn i dins d'ell que hom pot arribar a conèixer el Poder que el produeix. A banda del seu innegable *esprit de finesse*, el tacte de Coleridge en respectar i tenir cura de no infravalorar Aristòtil, reflecteix la seva formació oxoniana, decantada en gran mesura vers l'estagirita fins a mitjan segle XIX. La famosa *querella* filosòfica entre platònics i aristotèlics és de fet el debat sobre la *house of thought*, i Coleridge n'és conscient, fins i tot quan posa apel.latius als contraris. En la famosa cinquena lliçó, donava una recepta eficaç a aquells que s'iniciessin en l'estudi de la filosofia d'un autor, o àdhuc als que vulguessin descobrir si eren platònics o aristotèlics: "...we are to go into ourselves and in our own spirits to discover the law by which the whole universe is acting, and then ... go forth ... and question ... how far it will give a favorable response to our individual conception of that truth"⁷². La pregunta que proposa Coleridge és aquella que cerca allò que Nietzsche anomenà les intencions morals -o immorals- d'un pensador, les seves raons últimes i la meta, les quals no es coneixen fàcilment, si no és mitjançant un "instint de coneixement"⁷³, el fet d'olorar o pressentir entre línies què era el que realment pensava i pretenia aquella persona.

Un dels detalls més reveladors en aquesta recerca fou descobrir que Plató mateix havia fet la distinció en *El Sofista* sota la figura d'idealistes i materialistes. Borges ja havia assegurat que "a través de los siglos y latitudes, cambian los nombres, los dialectos, las caras, pero no los eternos antagonistas"⁷⁴. De fet, Plató i Aristòtil poden no haver estat més que els primers grans noms en la lluita per la interpretació del món. Així ho palesa en l'esmentat diàleg l'estranger deixeble de Parmènides. En discutir sobre els dos bàndols, l'eleàtic diu a Teetet: "We shall see something like a Battle of Gods and Giants going on between them over their quarrel about reality"⁷⁵. Segons Cornford -i jo simplifico- els

---

71. S.T. Coleridge, *The Philosophical Lectures*, "Lecture V", ed. Kathleen Coburn, p. 185.

72. *Ibid.*, p. 188.

73. Nietzsche, *Más allá del bien y del mal*, pp. 26-7.

74. Jorge Luis Borges, "Deutsches Requiem", en *El Aleph*, p. 91.

75. *The Sophist* 246a-b, ed. F. M. Cornford, en *Plato's Theory of Knowledge*, p. 230.

gegants podien representar els materialistes o jònics, i els Déus els idealistes o -en aquest cas- els eleàtics. Els termes de la comparança són encara més crus que en Goethe o Coleridge, ja que el primer grup "is trying to drag everything down to earth out of heaven and the unseen ... They define reality as the same thing as body..."⁷⁶. El segon pren les coses de manera molt distinta "defending their position somewhere in the heights of the unseen, maintaining with all their force that true reality consists in certain intelligible and bodiless Forms"⁷⁷.

Durant el Dinou anglès van sorgir diverses tendències enfrontades que sostenien estar en possessió de la veritat. Van conuiu el mecanicisme, l'evolucionisme, l'idealisme, el liberalisme, el radicalisme, el fabianisme i l'esteticisme, per posar alguns exemples. Però el més estrany i potser irrepètible és que enmig d'aquesta profusa *gigantomachia perì tēs ousias*, el platonisme va aparèixer en la segona meitat de segle, com a un punt de referència fonamental per a idealistes però també per a materialistes i agnòstics, és a dir, una mena de sant patró camaleònic que empara dos o més exercits alhora. Richard Jenkyns en fa una anàlisi molt il·luminadora en parlar de personatges tan divergents com Jowett i Pater: "both of them devoted to Plato what they believed to be their highest efforts. And in either case their work was in the best sense partisan: the Broad Churchman and the aesthete both wanted to claim him for a friend. There could hardly be a better testimony to Plato's power over the Victorian spirit; one bowed down before the unknown god, and only then did one ask what god one was worshipping"⁷⁸.

5. En un moment de la meua tesi, sobretot en abordar l'exuberant període victorià, em vaig sentir confusa en llegir, per exemple, que, segons George Grote, Plató "often upheld utilitarianism or if not utilitarianism, nonetheless a highly self-regarding moral theory"⁷⁹, alhora que llegia en d'altres autors que era un capdavanter de la doctrina cristiana, o recordava que, durant el Romanticisme, Shelley havia defensat que "The principle of equality had been discovered and applied by Plato in his Republic"⁸⁰. I em constava igualment que era titllat de dèspota o de liberal, i fins i tot d'afectat esteta, durant el mateix període en què Jowett l'utilitzava per defensar els valors de l'imperi i de la universitat. Aleshores, què era ser platònic i què havia passat perquè es donés tal ventall de platonismes?

---

76. *Ibid.*

77. *The Sophist* 246b-c.

78. Richard Jenkyns, *The Victorians and Ancient Greece*, p. 260.

79. Frank M. Turner sobre George Grote en *The Greek Heritage in Victorian Britain*, p. 398.

80. P.B. Shelley, "A Defence of Poetry", en *Selected Poetry, Prose and Letters*, ed. A.S.B. Glover, p. 1041-2.

Vaig considerar el fet com a digne d'estudi, ja que a partir de Coleridge, poeta i pensador d'immensa importància al llarg del segle tant a través de la Broad Church com en l'àrea de les humanitats, la imatge de les dues opcions filosòfiques s'havia escampat àmpliament. En efecte, al costat de la moda del *Platonic thrill* i el *Platonic feeling*, estesa a un sector de la *intel. ligentsia*, hi havia qui, malgrat els gustos del moment i des de l'esfera del poder, enarborava la dinàmica bandera aristotèlica que Borges assigna a la Gran Bretanya.

Aquest tret materialista seria la causa que l'*Ode to a Nightingale* no fos entesa en aquell país, condicionat a començament de segle pel darwinisme, si d'animals o d'aus es tractava. Enmig d'un de vessall de dades i esdeveniments diversos, el valuosíssim estudi de Frank M. Turner, *The Greek Heritage in Victorian Britain*, fou el que en certa mesura em serví de Baedeker per tal de tenir una visió de conjunt de la diversitat platònica victoriana i les seves contradiccions. Vaig apreciar especialment l'orientació bibliogràfica referent a Grote i Jowett, i a la més arrelada tradició aristotèlica. I, si bé el llibre de Turner eludeix l'enfocament interdisciplinari, es limita al pla científic i no es gens donat a l'especulació, el seu rigor informatiu i la claredat a l'hora de diferenciar els trets de cada interpretació de Plató que ell tracta -platònica o no- ha representat per a mi un ajut primordial i insubstituïble.

A mesura que avançava per la segona meitat de segle, anava descobrint les múltiples formes relacionades amb, o derivades de l'enunciat de Coleridge. En el primer sector hi havia els alemanys com Goethe i Nietzsche que consideraven que els anglesos estaven incapacitats radicalment per a la filosofia⁸¹. Una opinió semblant, però des de territori anglès, manifestava G. Lowes Dickinson, mestre estimat de E.M. Forster que, parlant sobre el seu propi poble, digué: "Never was any people less philosophical"⁸². Hi havia també el sentiment contrari, o si més no revengista, com palesa un escrit de Mark Pattison del 1876: "No one ... can repeat the complaint that the English are indifferent to philosophy ... The widespread interest excited among us by philosophical discussion has no parallel in any other part of Europe; it would be impossible in Germany, which a short time since had the monopoly of speculation"⁸³. Aquest grau d'orgull ha tingut ressò fins a l'actualitat. Així, el londinenc *The Times* d'agost del 1994 es mostra igualment molt triomfalista: "our indigenous luminaries have contributed as much to philosophy as any nation except the Greeks and the Germans"⁸⁴. No hem d'oblidar que molts se sentien encara més a gust amb

---

81. Eckermann, vegeu *Conversations con Goethe*, vol. 1, pp. 96-7, i 325. Quant a Nietzsche, *Más allá del bien y del mal*, pp. 207-8.

82. G. Lowes Dickinson, *After Two Thousand Years*, p. 40.

83. Mark Pattison, "Philosophy at Oxford", *Mind*, 1, 1876, p.82.

84. Daniel Johnson, *The Times*, August 29, 1994, p. 6.

Aristòtil, com el Primer Ministre Gladstone: "Aristotle's (philosophy) deals in a most sharp, searching and faithful analysis of the facts of human life and human nature"⁸⁵. W.K.C. Guthrie cita una sèrie d'exemples contemporanis en la mateixa línia, entre els quals menciona un article del *Daily Express*, de l'any 1933, que recrea l'arribada de l'estagirita a l'Acadèmia en un to tendenciós i addicte: "... a raw youth from Macedonia burst into the quiet groves ... bringing with him a new vigour and a new outlook"⁸⁶.

Per bé que resulti estrany, la postura que defensava una clara vocació platònica també es feia notar, a banda dels grans *platonistes* del Dinou, és clar. Aquest fou el cas de l'article de la *Macmillan's Magazine* del 1871, citat més amunt, en què l'autor anuncia el nou règim platònic i resumeix perfectament el vuitcentista *itinerarium mentis Britannicae in Platona*: "So long, then, as Aristotle's system, ... reigned undisputed, Plato himself was often disregarded as a dreamer, and admired without being respected (...) In a materialistic age meanwhile, by a simple reaction, increased attention has been directed, first by philosophers, then in universities, and now throughout the country, to those great ideal systems by which the unseen & immaterial is treated as all-important, and whatever the senses can perceive, as merely transitory and imperfect"⁸⁷. L'anònim articulista també incideix en l'ús polític de Plató, bé que amb fins altruïstes en aquest cas: "In short, Plato is called up by the occasion to be a champion, to help us, whether we know it or not, against materialism"⁸⁸.

6. He intentat en cada moment de la tesi de mostrar com fou filtrada i païda la filosofia de Plató en les etapes cabdals del segle. A la meua pregunta anterior sobre la natura d'aquest platonisme multicolor la resposta és també particular en cada autor i circumstància. Només tenen en comú el punt de referència, però al capdavall haurem de concloure, com féu un estudiós americà en parlar de Nietzsche, que hi va haver, i hi ha, tants Platons com lectors de Plató⁸⁹. No he restringit el platonisme a l'idealisme, tot i que crec que la cultura britànica en té exemples brillants així com un mostrari més que convincent d'una passió per l'esperit, que conviu amb el seu més conegut tarannà pragmàtic. Només l'existència d'aquest contrast o dualitat anunciada per Coleridge explica l'existència del tòpic materialista i el recel envers l'executiva navalla d'Ockham. No hi ha cap altre poble que sigui objecte de les acusacions de

---

85. Citat per David Newsome, *Two Classes of Men: Platonism and the English Romantic Mind*, p. 74.

86. W.K.C. Guthrie, *A History of Greek Philosophy*, vol. vi, p. 22.

87. *Macmillan's Magazine*, 24 June 1871, pp. 81-7.

88. *Ibid.*

89. Crane Brinton, *Nietzsche*, (Buenos Aires: Editorial Losada, 1947), traducció castellana de L. Echávarri, p. 234.

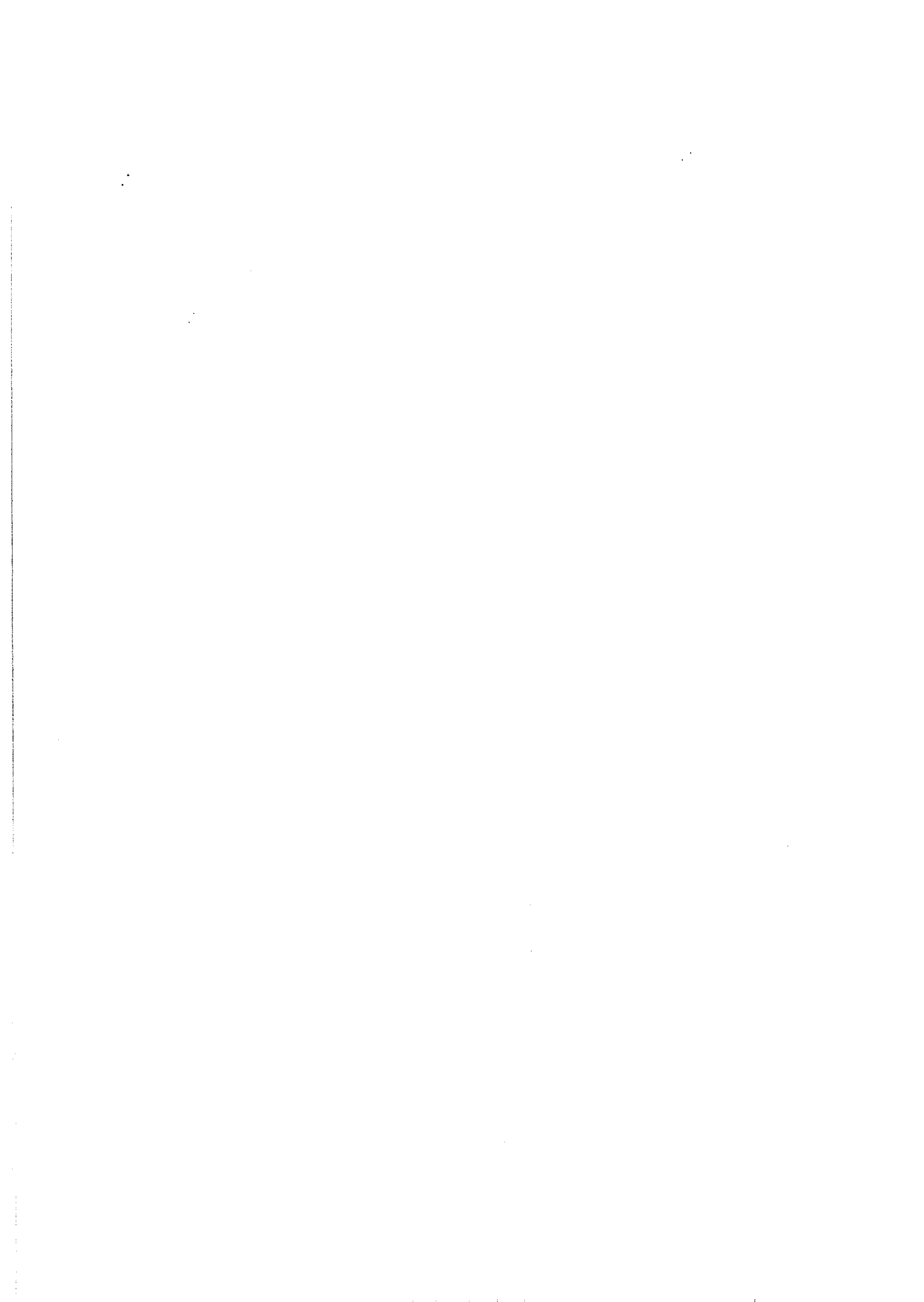
nul.litat filosòfica o espiritual com el britànic. El rossinyol de Keats observat per Borges sovint es veu apagat pel soroll dels esclats imperialistes i comercials. Nogensmenys, he procurat no menystenir en absolut les interpretacions i aplicacions més *aristotèliques* o pràctiques de Plató, sense ignorar les conseqüències polítiques del seu autoritarisme i elitisme apuntades per Grote i denunciades per Popper.

Per la meva part, tinc la convicció -i documentar-la ha estat la modesta fita de la meva tesi- que Plató penetrà d'alguna manera en la sensibilitat de l'ànima britànica des d'aquell matí memorable quatre segles enrera quan la sàvia i cultivada Lady Jane Grey, tot responent a un sorprès Roger Ascham que la trobà llegint el *Fedó* en grec mentre la resta del personal era de caça, digué: "Iwis, all their sport in the park is but a shadow to that pleasure that I find in Plato. Alas, good folk, they never felt what true pleasure meant"⁹⁰.

Sé perfectament que la lectura d'una tesi sovint no es planteja com un acte plaent, i menys encara en el cas d'una tesi tan llarga com la meva. No obstant, desitjaria que en les pàgines següents quedés reflectit el meu propi plaer, aquell que, en una versió llunyana i comuna del gaudi de la romantitzada Jane Grey, també he sentit en tractar les fisonomies versàtils i apassionants del platonisme en l'Anglaterra del Dinou.

---

⁹⁰. Roger Ascham, *The Schoolmaster*, ed. Laurence V. Ryan, (New York: Cornell University Press, Ithaca, 1967), pp. 35-6.

PRIMERA PART

Vers un platonisme romàntic

I. La instauració del *Gusto Greco*.

"By Gode! De Greeks were godes!"
Henry Fuseli¹.

Al segle XIX britànic els termes "platònic" i "aristotèlic" van revestir-se d'un sentit psicològic i emocional, d'acord amb la sensibilitat de l'època, predecessora d'un ulterior interès més particular i acadèmic per aquestes escoles filosòfiques. Així, l'esmentada antinòmia designava dues actituds vitals divergents, dues concepcions personals del món que convivia en conflicte. Tot i això, aquesta oposició tenia les seves arrels en l'àmbit de l'humanisme llatí, i l'escolàstica tardana ja havia propiciat una disputa entre els seguidors de Plató i els d'Aristòtil que arribà al seu punt més àlgid d'exaltació en el Renaixement italià sota la precursora iniciativa dels bizantins Gemistus Plethon, "approbatissimo platonico", i Georgius Trapezuntius, "appassionato di Aristotele".²

La interpretació perillosament fàcil però sagaç de Rafael en la seva *Escola d'Atenes*³ va familiaritzar el gran públic amb la polèmica, i el contrast entre el gest més aviat contemplatiu de Plató sostenint el *Timeu* i assenyalant cap al cel, i d'Aristòtil apuntant amb la mà dreta vers la terra amb aire enèrgic i resolut, no va passar desapercebut als distingits visitants anglesos que, des del segle XVIII, feien pelegrinatges culturals a Roma amb parada obligada als Museus Vaticans.

En un to més aviat insular i moderat, els *Cambridge Platonists* van recollir al segle XVII el matis d'una interpretació espiritualista i religiosa de la realitat que van anomenar "platònica", però que anava més enllà del Plató històric. En efecte, aplegava tot el

---

1. Citat per William Gaunt, en *Victorian Olympus*, p. 14.

2. Henri de Lubac, *L'alba incompiuta del Rinascimento*, pp. 265-6.

3. Cf. Raymond Klibansky, *The Continuity of the Platonic Tradition*, en *Mediaeval and Renaissance Studies*, vol.1, 2., p. 35; Erwin Panofsky, *Renacimiento y Renacimientos en el Arte Occidental*, p. 292; Walter Pater, *Miscellaneous Studies*, pp. 42-3; Johann Wolfgang von Goethe, "Materialen zur Geschichte der Farbenlehre", Dritte Abteilung, en *Goethes Werke*, Band XIV, p. 55; André Chastel, *Arte y Humanismo en Florencia*, traducció castellana de L. López Jiménez i L. E. López Esteve, pp. 465-72; i Lucien Braun, *Iconographie et Philosophie*, pp. 37-40.

corrent de la metafísica occidental que va des de Plató i Plotí al pensament cristià. Sota l'epígraf de "platonisme", els caps del moviment Ralph Cudworth i Henry More defensaven una comprensió integral i íntima del cosmos, pròxima a l'experiència contemplativa del *theoreîn* neoplatònic, lluny del dualisme mecanicista de Descartes i de l'empirisme en voga i, certament, en oberta discrepància amb l'explotació pràctica del coneixement, preconitzada per llur avantpassat Francis Bacon i llur no menys il·lustre contemporani Thomas Hobbes. Amb la idea de progrés imperant, Plató va desaparèixer de les universitats durant el segle XVIII, mentre l'Aristòtil de la tradició llatina dominava els curricula d'Oxford i Cambridge. Marginat del món acadèmic, el platonisme es va anar consolidant, ja des de l'època isabelina, com una imatge del món alternativa al poder, pròpia dels poetes⁴, somniadors, els personatges contraculturals i, a principis del XIX, dels romàntics.

En conseqüència, l'abast del significat de la filosofia de Plató es va fer cada cop més difús i el desconeixement del contingut de la seva obra va donar peu a associacions poc subtils. Aquest és el cas del clixé de "l'amor platònic", gestat a Anglaterra en la primera meitat del segle XVII com a sinònim d'amor purament espiritual, i associat al Dante de la *Vita Nuova*, malgrat la seva expressa inspiració aristotèlico-tomista en descriure la dona com a vehicle entre la "visio corporalis" i el "principium amoris spiritualis"⁵, que, en tot cas, conté tants elements platònics com en poden tenir els mateixos Sant Tomàs i Aristòtil. Curiosament, a partir de mitjan segle XIX, el terme "Uranian Love"⁶, inspirat en el *Convit* de Plató, designaria allò a què irònicament al·ludeix Forster com "the unspeakable vice of the Greeks"⁷, és a dir, l'erotisme entre homes.

Els categòrics canvis socials, que van sotragar Europa al segle XVIII, i el trasbals continental de les guerres napoleòniques van despertar l'interès per renovar també un univers cultural exhaurit; i aleshores Grècia, en tant que punt de referència -tan admirat com mal conegut- del model romà, va esdevenir el nou objectiu a explorar i el símbol d'una transformació que cercava la puresa dels orígens a través de la nostàlgia d'un passat idealitzat. Grècia era, sens dubte, el relegat bressol de la civilització occidental: prou llunyana

---

4. Cf. Sir Philip Sidney, *An Apology for Poetry*, p. 114, on defensa la poesia i la filosofia de Plató contra els atacs d'inutilitat dels quals fou objecte en l'època isabelina. I, Frances A. Yates, *The Occult Philosophy in the Elizabethan Age*, p. 62.

5. Giorgio Petrocchi, en la seva introducció a la *Vita Nuova* de Dante, p. 41.

6. Oscar Wilde a Robert Ross, l'any 1898, en *Selected Letters*, ed. Rupert Hart-Davis, p. 327. Convé observar la corresponent nota de l'esmentat editor, que interpreta "Uranian" com homosexual i, a grans trets, fa una breu història del terme, que hauria estat utilitzat per primera vegada per l'escriptor austríac Karl Heinrich Ulrichs (1825-95), el qual es va remetre al *Convit* 181 c per descriure un amor superior al corrent. El tema seria reprès l'any 1896 per André Raffalovich, en el seu llibre *Uranisme et Unisexualité*, que contenia un capítol dedicat a Wilde.

7. E. M. Forster, *Maurice*, p. 50.

com per resultar curiosa i remota, i alhora prou propera per ser assequible. Fou llavors que es van redescobrir importants traduccions del grec fetes per reconeguts autors i erudits del segle anterior, com les **Pindaric Odes** de Thomas Gray⁸ o la versió d'Homer d'Alexander Pope, les quals, si bé concebudes des d'una perspectiva neoclàssica, nacionalista i competitiva, van refrescar la memòria britànica sobre l'existència d'una cultura matriu. Hi havia "Grècies" per a tothom: els radicals exaltaven la maduresa de la democràcia atenesa, els agnòstics i ateus van substituir l'*anacronisme medievalista* per la *modernitat hel·lènica*⁹, i, amb la imaginació romàntica en el nou poder estètic de començaments del Dinou, **Hellas** va passar a ser una sort de terra promesa i Plató el seu profeta. Els somniadors i els idealistes havien guanyat la guerra artística, però en l'àmbit ideològic i social es lliurava la batalla entre el vell sistema i el nou, entre el trepidant procés industrial i el respecte pels principis democràtics, entre els Whigs i els radicals, entre els pro-Imperialistes i els Socialistes Liberals, entre els hereus de Bacon i els de Thomas More; al capdavall, com va sentenciar Coleridge, es tractava d'una pugna entre *aristotèlics* i *platònics*. I és el significat d'aquest *revival* del platonisme durant el Dinou anglès, amb les seves anècdotes i contradiccions, allò que traça el fil conductor de les meves reflexions. La tan emprada frase del poeta dels llacs es va fer popular en el segle XX a través de Jorge Luis Borges¹⁰, que va saber rescatar-la i aprofitar -encara que amb un discutible ús dels tòpics- el seu profund sentit existencial dins el context de la cultura anglo-saxona i de la història universal.

L'any 1830, molt després d'haver estat a Göttingen on va dedicar-se a l'estudi de Kant i Schelling, amb la seva **Biographia Literaria** ja publicada, l'amistat amb Wordsworth refeta i la seva addicció a l'opi sota control, Samuel Taylor Coleridge havia declarat que les persones es divideixen en *platòniques* i *aristotèliques*. La sentència de Coleridge, en les seves variades versions, tenia però, una determinada explicació que destacava entre la resta per la seva precisió: "They are the two classes of men, beside which it is next to impossible to conceive a third. The one considers reason a quality, or attribute; the other considers it a power. I believe that Aristotle never could get to understand what Plato meant by an idea ... With Plato ideas are constitutive in themselves ... Aristotle was, and still is, the sovereign lord of the understanding- the faculty judging by the senses. He was a conceptualist, and never could raise himself into that higher state, which was natural

---

8. Cf. Penelope Wilson, "High Pindaricks upon stilts: A Case Study in the 18th Century Classical Tradition", en G. W. Clarke, **Rediscovering Hellenism: The Hellenic Inheritance and the English Imagination**, pp. 23 i ss.

9. Wilde, "The Critic as Artist Part I", en **Selected Writings**, p. 54; Richard Jenkyns, **The Victorians and Ancient Greece**, cap. I i *passim*.

10. Jorge Luis Borges, "Deustches Requiem", en **El Aleph**, pp.90-91; "El Ruisenior de Keats" i "De las alegorías a las novelas", en **Otras Inquisiciones**, pp. 118-119 i p. 155.

to Plato, and has been so to others, in which the understanding is distinctly contemplated, and, as it were, looked down upon from the throne of actual ideas, or living, inborn, essential truths"¹¹. Fins aquí Coleridge, registrat pel seu gendre i nebot, Henry Nelson Coleridge.

Tal i com he comentat en la introducció he optat per traduir literalment "Platonist" per l'accepció *platonista*, de poca o nul·la tradició en les llengües romàniques, que en general opten per la forma adjectivada en tots els casos -tal com va fer Borges en traduir-la per "platónico"- per tal com aquesta forma sovinteja en la literatura anglesa des del Romanticisme fins a T. S. Eliot, en coexistència amb l'adjectiu anglès "Platonic" i amb els matisos corresponents. L'ús del substantiu i del sufix doctrinari dóna a la denominació *platonista* un contingut més partidista i militant que no pas la qualitat de "platònic", encara que dins un context purista sigui inevitable referir-se a l'adjectiu. Per "Platonist" entenen, tant Coleridge com el món cultural que encapçalava, "abstracte" i també dependent d'una "idea" o entitat absoluta que transcendeix l'ésser humà. I per "aristotèlic" s'entén nominalista, és a dir, relativista, concret i, per tant, antropocèntric. Borges, però, va més enllà i atribueix nacionalitats a aquestes dues formes d'intuir la realitat, d'on el platonisme fóra una posició pròpia del poble alemany i l'aristotelisme una manera de pensar connatural a la ment anglesa: "el inglés rechaza lo genérico porque siente que lo individual es irreductible, inasimilable e impar. Un escrúpulo ético, no una incapacidad especulativa, le impide traficar en abstracciones, como los alemanes"¹². Segons el mateix Borges, són justament el "Rossinyol" de Keats i moltes altres veus en la literatura anglesa, des dels enigmes saxons de l'*Exeter Book* fins a W. B. Yeats, els qui escapen d'aquesta norma. I és que els poetes només es poden acostar a la infinitud del rossinyol platònic quan transgredeixen els hàbits establerts amb les seves ales àgils i enlairades. Per a Philip Sidney¹³ i Percy B. Shelley¹⁴, el poetes són els legisladors desconeguts del món que van a repèl cercant l'*agathón*, el sol enlluernador més enllà de la boca de la caverna.

La distribució territorial d'aquest antagonisme tampoc no és original de Borges, l'anglofília del qual li fa aclarir: "Que nadie lea una reprobación o un desdén en las anteriores palabras"¹⁵. Potser volia distanciar-se de les dures condemnes fetes per Nietzsche del que

---

11. Samuel Taylor Coleridge, "Table Talk", a *The Oxford Authors*, ed. H.J. Jackson, pp. 594-595.

12. Jorge Luis Borges, "El Ruiseñor de Keats", en *Otras Inquisiciones*, p. 119.

13. Sir Philip Sidney, *An Apology for Poetry*, p. 141.

14. Percy B. Shelley, "A Defence of Poetry", en *Selected Poetry, Prose and Letters*, ed. A. S. B.Glover, p. 1055.

15. Jorge Luis Borges, "El Ruiseñor de Keats", en *Otras Inquisiciones*, p. 119.

aquest considerava el plebeisme britànic: "No son una raza filosófica - esos ingleses: Bacon significa un atentado contra el espíritu filosófico en cuanto tal, Hobbes, Hume y Locke, un envilecimiento y devaluación del concepto 'filosófico' por más de un siglo ... -Qué falta y qué ha faltado siempre en Inglaterra ... : auténtica potencia en la espiritualidad, auténtica profundidad en la mirada espiritual, en suma filosofía".¹⁶ Nietzsche passa, doncs, revista a la història filosòfica d'Anglaterra, tot fent seu l'esperit del "je méprise Locke" de Schelling, i enumerant-ne figures com Bacon, Hume, Hobbes, Darwin, Mill i Spencer, a més de Locke, representatives del que es podria qualificar d'utilitarisme a l'anglesa. Això no obstant, el fet ja havia estat denunciat l'any 1857 per l'escriptor escocès John Stuart Blackie, que en va fer motiu de pesar i preocupació moral en diagnosticar: "Between Plato and the English nation, there is in fact a gulf which cannot be passed"¹⁷.

El partidisme que denuncia Blackie és el de l'Anglaterra oficial, on la ideologia dominant mantenia que una potència occidental en plena pujança havia de ser pragmàtica i no es podia perdre en divagacions: Plató encara no era útil a nivell de poder, però l'abisme ja s'havia salvat amb passos imperceptibles i quasi clandestins, i el platonisme s'havia obert camí des de començaments de segle -quan Plató va inspirar poetes i místics de la mà de l'exotisme. Mentre que abans del 1800 el fiable Aristòtil era un vell conegut en la bibliografia anglesa, amb bona part de la seva obra traduïda i diverses versions de l'*Ètica a Nicòmac* editades¹⁸, fou aleshores, en començar el segle Dinou, quan es va emprendre la tasca de començar a traduir Plató, la *perillositat* del qual va ser gradualment perdonada en nom de la nova sensibilitat anomenada *Grecian Gusto* o *Gusto Greco*.¹⁹

L'atracció pel món grec ja se sentia en els ambients artístics i intel·lectuals del flamant Londres vuitcentista. Blake, profètic de mena i de vocació, un mes de juliol del 1800 havia augurat a George Cumberland, iniciador de la National Gallery, l'onada de Classicisme hel·lenista que s'acostava: "All your wishes shall in due time be fulfilled; the immense flood of Grecian light & glory which is coming on Europe will more than realize our warmest wishes"²⁰. Grècia venia, però, precedida d'una curiositat pels passats antics i sobretot

---

16. Friedrich Nietzsche, *Más allá del bien y del mal*, trad. castellana de Andrés Sánchez Pascual, pp. 207-8. Idea que compartia amb Goethe, cf. Eckermann, *Conversaciones con Goethe*, trad. castellana de Jaime Bofill, p. 325: "Mientras los alemanes se torturan con problemas filosóficos insolubles, los ingleses, con su grosero sentido práctico, se rien de nosotros y nos sacan ventaja en la vida".

17. Frank M. Turner, *The Greek Heritage in Victorian Britain*, p. 369.

18. *Ibid*, pp. 322-368.

19. Christopher Hibbert, *The Grand Tour*, p. 220; R. Jenkyns *The Victorians and Ancient Greece*, p. 6 i *passim*; William Gaunt, *Victorian Olympus*, *passim*.

20. Carta a George Cumberland, del 2 de juliol de 1800, en Blake, *Complete Writings*, edited by Geoffrey Keynes, p. 797.

diferents: Eren els dies de glòria del *Vathek* de William Beckford -amb les seves reminiscències de les *Mil i Una Nits*-, de la triomfal publicació de la *History of the Decline and Fall of the Roman Empire* d'Edward Gibbon, del reconeixement continental de l'art orientalista del pintor flamenc Jan Baptiste Vanmour i d'un interès generalitzat per l'Orient, que va traslladar el marc medieval i italianitzant de la imaginació gòtica pre-romàntica vers escenaris desconeguts i aliens a la tradició cristiana més aptes per commoure i resultar pintorescs i fantàstics, a la manera dels vells romanços. És a dir, romàntics²¹.

L'interès per Grècia era de naturalesa semblant, amb l'encant afegit d'un passat cultural immens i familiar. I encara que Alemanya, arran de l'any 1750, vivia la seva brillant experiència grega des de la perspectiva de Winckelmann, Lessing, Goethe, Schiller i Hölderlin, entre d'altres, l'interès anglès va manifestar-se més endavant i sota la forma de *presa de consciència*. Això féu que no resultés tan traumàtic, car, si per una banda el Romanticisme alemany es va trobar poc després esquinçat entre el medievalisme nacionalista dels Natzarens²² i l'hel·lenisme dels seguidors de Winckelmann i Hegel, els anglesos no van *traficar amb abstraccions*. De fet, el *boom* filohel·lenista va esperar fins a l'arribada dels déus a Anglaterra l'any 1807, amb les escultures de Fídias, que van ser impròpiament batejades com els *Marbres d'Elgin*, en honor del seu celebrat espoliador.

El terreny, però, s'havia anat preparant prèviament, i així, mentre els alemanys recreaven mentalment els grecs -recordem que Winckelmann mai no va viatjar a Grècia i Schliemann ho va fer l'any 1868-, l'explorador esperit britànic va voler conèixer les legendàries terres *in situ*, a iniciativa de dos arquitectes prominents, James Stuart i Nicholas Revett²³, que es van avançar a Thomas Cook en el negoci dels viatges organitzats. Ambdós s'havien conegut a Roma cap a l'any 1745 quan feien de guies turístics d'una extravagant agrupació de *gentlemen* que, sota el nom de Societat de *dilettanti i/o cognoscenti*, completaven el seu *finishing school* a Itàlia com a punt culminant de l'anomenat *Grand Tour*²⁴, que també incloïa França i Suïssa. L'esmentada associació

---

21. Mario Praz, *La Carne, la Morte e il Diavolo nella letteratura romantica*, pp. 13-28.

22. William Gaunt, *Victorian Olympus*, pp. 24-33; George Eliot, *Middlemarch*, (London: Penguin Books, 1983), *passim*; R.Jenkyns, *The Victorians and Ancient Greece*, pp. 41-43, i pp. 175-177.

23. Christopher Hibbert, *The Grand Tour*, p.219 ; R.Jenkyns, *The Victorians and Ancient Greece*, p. 1-8; William Gaunt, *Victorian Olympus*, pp. 11-12.

24. Terme encunyat per Richard Lassell, l'any 1679, en *An Italian Voyage*. Cf. Pau Gilabert i Barberà, *Viatjant a Grècia en cerca de l'ideal hel·lènic*, treball inèdit. Gilabert tradueix el text de Lassell de la seva font que és Robert Eisner, *Travelers to an Antique Land, the History and Literature of Travel to Greece*, (University of Michigan Press, 1993), p. 69: "Cap home no entén Livi i Cèsar com aquell que ha fet el Grand Tour de França i el Giro d'Itàlia".

fomentava la recerca de l'arqueologia clàssica per més que les llegendes sobre les seves aficions gastronòmiques i alcohòliques van acaparar més atenció que la seva determinant aportació al coneixement de la cultura mediterrània. En paraules d'Horace Walpole: "The nominal qualification for membership is having been in Italy, and the real one, being drunk"²⁵. Un dels membres insignes de l'aristocràtic club era Lord Sandwich qui, a més d'haver "inventat" l'entrepà, havia navegat per l'Egea entre 1738 i 1739 i tornà a Londres amb importants peces d'antiquari.

Encoratjats per les notícies, Revett i Stuart viatgen a Grècia l'any 1751, són incorporats professionalment a la societat de dilettants com a premi per la seva gesta -Stuart seria substituït després per Reynolds- i l'any 1762 publiquen **The Antiquities of Athens**, tot revelant al món anglès les meravelles de l'arquitectura dòrica. Els exquisits *dilettanti* no tarden a omplir les seves residències de torsos grecs i romans -molt sovint robats- i s'afegeix Grècia al *Grand Tour* com a *non plus ultra* d'un viatge en certa manera iniciàtic. S'havia bastit el pont a Grècia i des d'aleshores la *terra sagrada* de Byron inspiraria el *filohel.lenisme* que, a diferència de l'*hel.lenisme*, implicava un culte pel país en qüestió i per la seva gent, per damunt dels interessos intel·lectuals, actitud que derivà, tot seguit, en simpatia i solidaritat amb la lluita grega per la independència ²⁶. Per estar *à la mode*, s'havia de conèixer Grècia i el grec, però a nivell acadèmic els estudis clàssics encara eren massa d'avantguarda i no estaven del tot institucionalitzats. Nogensmenys, ja es respirava un ambient hel·lenitzant a la capital britànica i, si ens fiem dels comentaris de William Blake, el *Grecian Gusto* es començava a manifestar sota la forma d'un refinat interès per la cultura i l'arquitectura de Grècia: "It is extraordinary that London in so few years from a City of meer Necessaries ... should have become a City of Elegance in some degree & that its once stupid inhabitants should enter into an Emulation of Grecian manners".²⁷ És clar que aquesta imitació podia ésser sovint banal.

Per una altra banda, la ruta continental i mediterrània tampoc no estava exempta de frivolitat i, encara que la fita inicial era suplir les carències educacionals de les universitats angleses, el que *natura non da Grand Tour non presta*. Així, les històries d'estudiants irresponsables i insensibles als paisatges naturals i monumentals que aquelles terres oferien, omplen les pàgines de Cowper i Pope amb escenes de nècies disbauxes i saqueigs indiscriminats que culminaven en el retorn a casa sense el bagatge cultural esperat. Aquest fou el cas del turista ximplet de **The Dunciad**, qui "Dropt the dull lumber of the Latin score

---

25. R.Jenkyns, *The Victorians and Ancient Greece*, p. 4.

26. *Ibid.* p. 3.

27. Carta a George Cumberland, del 2 de juliol de 1800, *Blake, Complete Writings*, p. 797.

/ Spoil' d his own language and acquir' d no more; / All Classic learning lost on Classic ground ..."²⁸. El viatge a Itàlia i Grècia quedà doncs reduït a bacanals etliques entre compatriotes i adquisicions artístiques abusives i frívols. Tot i això, hi havia joves sincerament interessats en el món greco-romà -sobretot sota la perspectiva del col·leccionisme d'antiguitats- que, de tornada al seu país natal, es trobaven al club Almack's de Pall Mall o a Brookes's, abans d'ingressar en la societat de dilectants o en el Traveller's Club, on intercanviaven impressions i aficions filohel·lenistes²⁹.

Però, si bé l'any 1751 va marcar un tombant dins la crònica del gust, el 1800 va determinar el rumb de la cultura anglesa i, més encara, de la pròpia història grega amb el desembarcament a Atenes de Thomas Bruce, setè comte d'Elgin el qual, tot i estar destinat a Constantinoble com a diplomàtic de la corona, va viatjar a la província turca de Grècia en qualitat d'antiquari apassionat. Fou tant el seu entusiasme en contemplar la grandesa del Partenó i el seu disgust davant les destrosses fetes per venecians i turcs enmig del furor d'un tiroteig massa precís que, un cop descartada la idea d'encarregar reproduccions gràfiques del temple -per la qual cosa havia intentat de contractar Turner sense èxit-, va optar per emportar-se el monument original amb les escultures de Fídias, el gran fris interior i tot el que va poder arrambar en nom de la conservació d'un patrimoni universal. Per part de les autoritats turques no va ensopegar amb grans dificultats i, pel que fa a la venda del botí al govern britànic, després de molts estiras-i-arroses va obtenir-ne la suma de 35,000 Lliures esterlines, equivalent a la meitat del que afirmava haver invertit en l'expedició³⁰. Amb tot, la pèrdua econòmica no descoratjà el Lord anglès, puix que hi havia a l'ambient el sentiment general que, tal i com havia dit Blake poc abans, "if England wishes to continue at all worth notice; ... we must possess Originals as well as France or be nothing"³¹.

Els marbres van ser exposats al públic des de 1807, al domicili particular d'Elgin a Londres, per passar l'any 1816 al Museu Britànic, on encara romanen³² juntament amb diverses seccions del temple d'Erecteu i una de les Cariàtides que el sostenien -aportació també d'Elgin-, el monument de les Nereides, un nombre considerable d'escultures funeràries lícies traslladades a Londres entre els anys 1842-1844 per obra de Sir Charles Fellows, el cap de bronze i el gerro romà donats per Chatsworth i els ducs de Portland,

---

²⁸. Citat per Christopher Hibbert, *The Grand Tour*, p. 241.

²⁹. Cf. William Gaunt, *Victorian Olympus*, pp. 9-19; Christopher Hibbert, *The Grand Tour*, pp. 13-39; William St. Clair, *Lord Elgin and the Marbles*, pp. 166-202.

³⁰. William St. Clair, *Lord Elgin and the Marbles*, pp. 166-202.

³¹. *Ibid.*

³². *British Museum Guide*, (London: British Museum Publications, 1978), pp. 72-75.

respectivament, les figures i monedes d'Edward Daniel Clarke, i in comptables peces greco-romanes d'immens valor portades a Anglaterra al segle XIX com a conseqüència de la febre filohel·lenista, amb l'argument justificatiu de preservar-les de deterioracions encara més greus a Atenes³³.

La pista entre la moda i la sensibilitat que va seguir l'esdeveniment, la van establir els mateixos artistes. El coneixement directe de l'art grec, fins aleshores restringit a les elits aristocràtiques, es va posar a l'abast de tothom i va haver d'enfrontar-se a les teories heretades d'Alemanya i difoses per Coleridge. La tesi de Winckelmann sobre l'esperit hel·lènic, que recollia les impressions davant el *tour de force* del **Laocoont** exposat a Roma i que l'autor resumia com a exquisida combinació de "noble senzillesa" i "serena grandesa"³⁴, va topar amb l'arravatada commoció que despertà entre els anglesos, els quals vingueren a donar la raó a Lessing en les seves reivindicacions de passionalitat i furor en la creativitat i la literatura gregues. Els anglesos potser no van ser grans lectors de cap dels dos mestres esmentats, però estaven familiaritzats, en canvi, amb el resum fet per Schlegel de totes dues posicions, gràcies a les conferències que en va fer Samuel Taylor Coleridge³⁵. Per als pintors Benjamin Haydon i Henry Fuseli -traductor, l'any 1765 a l'anglès, per cert, de les **Gedanken Über die Nachahmung der griechischen Werke in der Malerei und Bildhauerkunst** de Winckelmann-, la visió dels marbres va adquirir el caire de revelació divina i les anècdotes de l'època sobre gent de tota mena, extasiada i trasbalsada mirant les preuades restes són in comptables.³⁶

Totes les arts i les lletres van veure's afectades per l'obra de Fídias, ja sia per admirar-les, emular-les o desdenyar-les, i, entretant, els *arbitri elegantiae* de l'època promovien la *simplicitat grega*, des de la imitació arquitectònica fins a la moda femenina. Anys més tard, en comptes de considerar la seva experiència hel·lènica com un retorn al passat, figures de primera línia en el món de la cultura victoriana com John Ruskin, Oscar Wilde i Macaulay van defensar la innegable superioritat i vigència dels grecs en tots els

---

33. Cf. Christopher Hibbert, **The Grand Tour**, p. 222.

34. Versió catalana de la frase de Winckelmann per Pau Gilabert i Barberà, "Viatjant a Grècia en cerca de l'ideal hel·lènic", p. 8.

35. Cf. Richard Jenkyns, **Dignity and Decadence, Victorian Art and the classical inheritance**, pp. 87-89.

36. Per exemple, R. Jenkyns, **The Victorians and Ancient Greece**, pp. 13-16; William Gaunt, **Victorian Olympus**, pp. 13-15; Frank M. Turner, **The Greek Heritage in Victorian Britain**, pp. 41-76.

camps, fins al punt de defensar, com Thomas Love Peacock, citat per Jenkyns, que: "Progress, in fact, means 'read more Greek'"³⁷.

En apreciar aquestes reaccions vehements, tan a la manera del *Sturm und Drang*, hem de concloure amb Wilde que el moment de l'arribada dels marbres d'Elgin va determinar l'enorme influència que van tenir en l'estètica vuitcentista anglesa, atès que "It is really from the union of Hellenism, in its breadth ... its calm possession of beauty, with the passionate colour of the romantic spirit, that springs the art of the nineteenth century in England"³⁸.

L'aire alliberador que va portar el contacte amb la cultura grega es va reflectir de forma considerable en una major permissivitat en la moral viril, que hi va trobar no tan sols una forma secular de contacte amb el sublim, sinó també un model de desinhibició homoeròtica que es va consolidar amb la ideologia sexual accentuadament masculinista del segle. No és, doncs, casual que la conversa decisiva entre els dos joves amants del *Maurice* de E. M. Forster tingués lloc ben a prop de les sales Elgin del Museu Britànic³⁹, ni que Wilde, recreant les seves fantasies amoroses sobre Alfred Douglas, el descrivís com "so Greek and gracious"⁴⁰, imaginant que "... Hyacinthus, whom Apollo loved so madly, was you in Greek days"⁴¹.

L'arribada de l'*Olimp* a Anglaterra va sotragar la imatge i la percepció del món dels anglesos, sembrant la polèmica a la Royal Academy, a les universitats i al carrer, potser per aquella observació de Nietzsche segons la qual el poble anglès "necessita la disciplina moralitzadora"⁴² del cristianisme, ja que viu la sensualitat amb més temor i culpa que els altres, i per això, com diu Forster, "England has always been disinclined to accept human nature"⁴³. El *gust* d'esgarriar-se davant la vista dels *Elgin Marbles* i la sexualitat espontània i ambigua que suggerien els personatges mitològics grecs van conduir de forma gairebé natural al *Platonic thrill*, l'emoció platònica, que en un principi va ser sospitosa per perversa i desestabilitzadora.

---

37. R. Jenkyns, *The Victorians and Ancient Greece*, p. 26.

38. De "The English Renaissance of Art". Citat per R. Jenkyns, *The Victorians and Ancient Greece*, p. 20.

39. E. M. Forster, *Maurice*, pp. 192-9.

40. Oscar Wilde, *Selected Letters*, ed. Rupert Hart-Davis, p. 111.

41. *Ibid.* p. 107.

42. Friedrich Nietzsche, *Más allá del bien y del mal*, p. 208.

43. E. M. Forster, *Maurice*, p. 185.

Tot i que es va rellançar la literatura grega, la poca confiança que inspirava Plató es fa evident en la manca de traduccions. Abans de començaments de segle no hi havia cap traducció integral de l'obra platònica, com queda patent en la significativa al·lusió que l'any 1831 fa Thomas Love Peacock, classicista i amic personal de Shelley, per boca d'un personatge del seu **Crotchet Castle**: "you must remember that, in our Universities, Plato is held to be little better than a misleader of youth; and they have shown their contempt for him, not only by never reading him (a mode of contempt in which they deal very largely), but even by never printing a complete edition of him"⁴⁴. La denúncia de Peacock és força justa però confusa, puix que aleshores Plató ja comptava amb un mèdium britànic, encara que molt peculiar i no-universitari. L'any 1804, després d'haver publicat traduccions soltes d'alguns diàlegs, Thomas Taylor va presentar la primera edició completa del *Corpus Platonicum*⁴⁵ en llengua anglesa, en una versió que, sens dubte, va tenir molt a veure amb el to neoplatonitzant del platonisme romàntic. Nou d'aquests diàlegs havien estat traduïts pel difunt Floyer Sydenham des de 1759 fins al 1780, i la resta pel jove Taylor en un temps rècord que oscil·la entre els dos o i els sis anys, entre 1792 i 1798.⁴⁶ Thomas Taylor, un personatge que es movia pels cercles intel·lectuals i bohèmics de Londres, era conegut, entre d'altres noms, com el *Ficino anglès*⁴⁷, i va ser a través del seu embriagador filtre místic i iniciàtic que Shelley, Coleridge i Wordsworth⁴⁸ -i probablement també Keats⁴⁹- van llegir Plató i altres clàssics.

La tesi central de Taylor, heretada de la tradició neoplatònica, era que no tan sols existia una *filosofia no escrita* de Plató -idea antiga que posteriorment desenvoluparia amb un altre enfocament Francis M. Cornford⁵⁰-, sinó que el filòsof grec havia escrit en clau,

44. Thomas Love Peacock, *Crotchet Castle*, p. 187.

45. Frank M. Turner, *The Greek Heritage in Victorian Britain*, p. 371.

46. Frank B. Evans, "Platonic Scholarship in Eighteenth-Century England", *Modern Philology* 41 (1943), p. 106. Tot i que són dos anys en el text "Mr. Taylor the Platonist", teòricament autobiogràfic, si bé editat per W.E. Axon, i redactat en tercera persona. En Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist, Selected Writings*, p. 120.

47. Cf. James A. Notopoulos, *The Platonism of Shelley, A Study of Platonism and the Poetic Mind*, p. 52.

48. Cf. Evans, Op.cit. p. 107, i James A. Notopoulos, "Shelley and Thomas Taylor", *PMLA* 51 (1936), pp. 503-505.

49. No hi ha evidència directa d'una lectura de Plató per part de Keats, però Robert Gittings suggereix que llegí Apuleu en la traducció de Taylor. Cf. *John Keats*, p. 453.

50. Francis M. Cornford, *The Unwritten Philosophy* pp. 34-38. De fet Cornford suggereix que es faci una lectura seriosa de les cartes de Plató i una lectura entre línies dels diàlegs. Afirmar que Sòcrates - i de fet tots els grans filòsofs- va tenir raons personals per canviar el rumb de la filosofia: les guerres i la inestabilitat política. No sembla però, seguir la interpretació mística de Taylor. En un altre llibre seu, *Plato and Parmenides*, sobre el Parmènides, diàleg que Taylor batejà com "Dialogue on the Gods", diu, p. ix: "I could find not the faintest sign of any theological revelation", i també, pp. 131-135. Pel que fa a les interpretacions neoplatòniques, i la filosofia no escrita de Plató en general, vegeu J.N. Findlay, *Plato, The Written and Unwritten Doctrines*, (London: Routledge & Kegan Paul, 1974). En

d'acord amb una concepció mística del *noûs* que no diferia de les ulteriors variacions elaborades per Plotí i Procle⁵¹. A l'abric de la tòpica traïció atribuïda al sobreentusiasme del traductor, Taylor es va aplicar a completar pel seu compte, amb abundants introduccions, notes i conclusions, el que *realment havia dit* el seu Plató pitagòric. Però, per quina raó no el menciona Peacock -de qui era, a més, molt amic- en lamentar-se de l'escassa bibliografia britànica sobre Plató? Potser perquè el retret d'aquest anava principalment adreçat a la indiferència acadèmica? O perquè realment el Plató de Taylor oferia poc profit històric, i el buit de l'esperada versió anglesa romanía encara lliure? De fet, l'exuberant crònica de bibliografia platònica en anglès construïda a partir del Dinou el castiga, o bé amb insults⁵², o bé amb una freda ignorància⁵³, mentre alguns estudiosos del Romanticisme li atribueixen una importància de vegades aclaparadora⁵⁴. Qui era, doncs, aquest personatge enigmàtic, objecte de qualificacions tan discordants però mai discretes, i quin paper juga en la nostra història?

---

especial, l'antologia de textos de les pp. 413-454. Findlay fa un esment molt breu de Taylor com a traductor de Procle.

51. Evidentment, la tesi no era nova. C.A. Patrides, en **The Cambridge Platonists**, p. 1, explica que l'Emperador Julià, l'apòstata que volia restaurar l'hel·lenisme l'any 361 d.C., va marcar la tradició platònica de la manera següent: Plató, Plotí, Porfiri, i Iàmblic. La successió d'aquesta línia passà després a Procle i acaba amb el tancament de l'Acadèmia d'Atenes per Justinià, l'any 529. Patrides observa, *loc. cit.*: "His failure to differentiate these philosophers need not concern us here since it was a failure shared by everyone else to the seventeenth century and beyond". També Grace H. Turnbull, **The Essence of Plotinus, Extracts from the Six Enneads**, p. xviii, cita a Dodds: "The claim of the Neoplatonists to be the spiritual legatees of Plato is in the main substantiated. Better than any other writers ... they reproduce ... the Platonic temperament". I, William Ralphe Inge, **The Platonic Tradition in English Religious Thought**, p. 20: "By a fortunate mistake, ... the writings of an unknown Christian Neoplatonist ... were attributed to Dionysius the Aeropagite, ... and in this way the speculations of the latest period of Greek philosophy were treated as a half-inspired production of the Apostolic times". Vegeu també les referències bibliogràfiques a Plató i Ficino, en notes posteriors d'aquesta tesi.
52. Ja ens n'ocuparem; vegeu, però, la crítica ferotge de l'*Edinburgh Review* 14. (1809), la del *Blackwood's Magazine* 17 (1825), la del *Monthly Magazine*. 124 (1805), i fins i tot el **Dictionary of National Biography** de 1898.
53. Tret d'honroses excepcions, como ara Raymond Klibansky: **Plato's Parmenides in the Middle Ages and the Renaissance**, p. 48; i, Frank M. Turner, **The Greek Heritage in Victorian Britain**, p. 371.
54. Cf. Notopoulos, "Shelley and Thomas Taylor", p. 502: "He possessed a contagious ardor for the divine ... its fire led him to translate Plato, a task which did for England in his time what Marsilio Ficino, three centuries before, had done for Italy". O, també, Kathleen Raine and George Mills Harper, **Thomas Taylor, the Platonist, Selected Writings**, p.8: "The texts Taylor placed in the hands of the Romantic poets were the same that Ficino had made accessible to Botticelli, Raphael, and Michelangelo".

II. Thomas Taylor (1): el platonisme hieràtic.

1. Segons el professor nord-americà James A. Notopoulos⁵⁵, conegut investigador del platonisme romàntic, un curiós sopar celebrat el 14 d'abril de 1814 molt a prop de Londres -concretament a Hampstead Heath, a les cinc de la tarda- va reunir en una sola taula el poeta Percy Bysshe Shelley, el seu futur sogre, l'il·lustre William Godwin, el naturista i devot de Zoroastre John Frank Newton, el crític Leigh Hunt i "Mr. T., the Pythagorean philosopher... Platonist and polytheist..."⁵⁶, entre d'altres personalitats del que llavors ja s'anomenava la *new age* o avantguarda alternativa. "Mr. T." era, és clar, el senyor Thomas Taylor, i els adjectius de pitagòric, *platonista* i politeista eren tan sols alguns dels títols que acompanyaven el seu nom. A aquest llistat hauríem d'afegir els de "the modern Pletho", "the apostle of Paganism", "the Uncrowned King" i "the gentile priest of England", a més del ja esmentat apel·latiu de "the English Ficino"⁵⁷. Més endavant veurem que alguns d'aquests sobrenoms no eren gens casuals, ja que Taylor depengué del Plató bizantí i florentí molt més del que mai no va admetre.

El motiu de la convocatòria hauria estat l'assemblea anual "by the Amateurs of Vegetable Diet", associació de la qual el poeta Shelley, *platonista* per antonomàsia, era sots-president⁵⁸. Hom suposa que alguna crònica social de l'època devia recollir l'acte, car l'efímer periòdic "the *London Liberal*"⁵⁹ en publicà una reproducció, a tall d'anècdota, el 1823, nou anys després de l'hipotètic àpat. Això no obstant, A. Koszul, el descobridor del document i font de Notopoulos, va donar a conèixer una dada que faria trontollar la credibilitat de la notícia: l'any 1813, ço és, uns mesos abans de l'esmentat sopar, Shelley

---

55. A més d'una sèrie d'estudis sobre Taylor i el platonisme romàntic, Notopoulos té un estudi gairebé monumental sobre el platonisme de Shelley, de gran interès com a repertori de totes les al·lusions reals i possibles al platonisme per part del poeta. Cf. James A. Notopoulos, *The Platonism of Shelley, A Study of Platonism and the Poetic Mind*.

56. James A. Notopoulos, "Shelley and Thomas Taylor", p. 514.

57. Thomas Taylor en "Mr. Taylor, the Platonist", en Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 105.

58. Dades d'A. Koszul, *La Jeunesse de Shelley*, i recollides per James A. Notopoulos, "Shelley and Thomas Taylor", p. 514.

59. *Ibid.* "It is an alleged reminiscence of 1814, published in the *London Liberal*, the obscure and ephemeral publication which aimed at replying to the new review founded by Leigh Hunt and Byron in 1822".

havia jugat amb la fantasia d'aquesta reunió en una de les notes al **Queen Mab**. Imitaria, doncs, la realitat l'art, o la coincidència responia a una agenda molt planificada?

El 1813, Shelley tenia vint-i-un anys i llegia febrilment, entre d'altres, Bacon, Spinoza, Plató, Plini, els enciclopedistes francesos, Lucreci i l'Alcorà. El seu **Queen Mab**, subtítulat "A philosophical poem", palesa una càrrega indiscriminada d'informació, tant en les citacions inacabables i feixugues com en la varietat dels temes tractats: des de la política fins a la dieta alimentària, tot passant per l'ateisme i el matrimoni. Però l'obra té l'interès de mostrar la inquietud i rebel·lia d'un dels poetes més capdavaners del romanticisme anglès. A més de les reiterades declaracions ateistes, anti-militaristes, pro-republicanes i de la defensa obsessiva del liberalisme sexual, Shelley aconsegueix d'esgarrifar els lectors amb un discurs llarg i insistent a favor del menjar vegetarià, a títol de complement d'allò que ja deia en poesia: "And man ... Immortal upon earth: no longer now/ He slays the lamb that looks him in the face,/ And horribly devours his mangled flesh..."⁶⁰.

La nota de diverses pàgines que segueix aquests versos prova de demostrar que l'alcohol i la carn són aliments contra natura que estimulen la violència i propicien la malaltia. Nombroses cites de Plini, Milton, Horaci, Newton i extractes de llibres de medicina donen al comentari un caire de serietat científica que Shelley volia convincent. També es basa en el seu entorn, el qual li oferia mostres d'òptima salut física i mental en les persones de diversos amics vegetarians, fins al punt que restà convençut que llur qualitat de vida era molt superior a la mitjana. És aleshores quan avança la data d'una celebració que *demonstraria* al món els avantatges de l'abstinència: "On the average, out of sixty persons four die in three years. *Hopes are entertained that, in April, 1814, a statement will be given that sixty persons, all having lived more than three years on vegetables and pure water, are then in perfect health*"⁶¹ (el subratllat és meu). Shelley reix a crear una certa expectació i intriga amb les seves mitges paraules, i ens deixa amb el dubte de si el presumpte cronista simplement imaginà l'escena, tot afegint-hi la trobada entre els dos *titans* del platonisme romàntic, o de si es tractava realment d'una cita concertada amb molta antelació per l'esmentada associació vegetariana londinenca, que tingué lloc puntualment, tal i com Shelley l'havia prevista.

Notopoulos, romàntic ell mateix, es decanta per la segona opció i acaricia la idea que Taylor i Shelley compartien credo, dieta i coneixences, a despit d'alguna inexactitud

---

⁶⁰. "Queen Mab", VIII. 211, 212. Percy B. Shelley, *Poetical Works*, p. 795.

⁶¹. Percy B. Shelley, *Poetical Works*, p. 831.

històrica⁶². L'amistat comuna de tots dos amb Peacock li fa pensar que llur contacte personal -cercat inútilment pels estudiosos del romanticisme en la correspondència i els testimonis al voltant del gran poeta- va tenir lloc en un àmbit extra-llibresc i gairebé maçònic, on Taylor, el *Ficino britànic*, amb Shelley arrapat a la seva vora, pronuncià un brindis enigmàtic però inequívocament personal: "The reign of Saturn, and speedy restoration to the worship of the heathen gods"⁶³. Quin contrast amb el gran *platonista* de l'últim quart de segle, Benjamin Jowett, amant del vi i de la bona taula, donat a brindar per la reina i l'imperi durant els nombrosos convits que oferia al rectorat del Balliol College d'Oxford!⁶⁴.

Ara bé, tant si Taylor i Shelley es coneixien personalment com si no, l'anècdota és d'una gran importància. En el primer supòsit, perquè explicaria millor l'arravatament platònic primerenc d'un poeta tan representatiu de la primera part del segle dinou i que tant influí en la sensibilitat britànica posterior. I, en el segon, perquè una associació d'aquesta mena, tot i que fictícia, corrobora les tesis que atribueixen a Taylor un paper modelador, directament o indirecta, en l'aparició del capritxós Plató vuitcentista. Procurarem, doncs, de reconstruir ara el personatge i l'obra, però no sense advertir abans que cal prendre's Taylor amb prevenció, la qual cosa no vol dir que el menystinguem; vol dir, simplement, que la meua aproximació al seu platonisme no serà enterament textual, com ho pot ser en els casos de pensadors amb obres més sòlides i lligades.

Intentaré més aviat de recrear un ambient, de pair imatges i de percebre sensacions, ja que Taylor, a la manera dels poetes o àdhuc dels estetes com ara Pater, traça pinzellades i presenta experiències, idees i opinions, no sempre coherents o estructurades, i malgrat tot, vigoroses -per això, la tradició acadèmica dels estudis platònics l'ha relegat a l'oblit. Jo en canvi, el voldria rescatar una mica d'aquest exili històric perquè crec -amb l'historiador de la filosofia anglesa John H. Muirhead- que els seus escrits, per confusos i grotescs que puguin ser, "deserve more notice in any history of British idealism than they have hitherto received"⁶⁵. Ell va actuar en una dimensió distinta, l'encís de la qual, al llindar del segle

---

62. Per exemple: Koszul apunta encertadament en James A. Notopoulos, "Shelley and Thomas Taylor", p. 514, que Leigh Hunt i Shelley no van fer amistat fins l'any 1816.

63. *Ibid.*

64. Speech Day de cloenda del curs escolar 1892-1893 a Shrewsbury registrat en *The Shrewsbury Chronicle*, Friday July 7th, 1893.

65. John H. Muirhead, *Coleridge as Philosopher*, p. 38, nota. La primera edició d'aquest llibre és del 1931, i ja feia l'esmentat comentari sobre Taylor. Tot citant a G.R.S. Meade, John H. Muirhead afegeix: "though they (els crítics) knew more Greek, he knew more Plato". Surprenentment però, l'any següent, 1931, John H. Muirhead publicà una exhaustiva història de l'idealisme anglo-saxó: *The Platonic Tradition in Anglo-Saxon Philosophy*, en 446 pàgines, i no fa cap esment ni un de Taylor.

dinou, va atreure uns primers lectors de Plató força significatius, encara que també aconseguí d'espantar-ne d'altres. Acostem-nos, doncs, a la seva història.

2. En començar aquell segle, "Plato was a dangerous creed to profess"⁶⁶, ja que, a més de hieràtic era herètic i marginal respecte de les creences establertes. Quinze anys abans de l'esmentada celebració vegetariana, cap a finals del 1789 quan Europa passava un dels tràngols més desestabilitzadors de la seva història social, a les vitrines de les llibreries més agosarades de Londres havia aparegut un misteriós pamflet que duïa el títol pertorbador de **A New System of Religion**. Ni l'autor ni l'editor no hi figuraven: L'únic indicatiu n'era el nom de la ciutat d'Amsterdam, falsament imprès segons Notopoulos⁶⁷. Tot i la simulació, l'estil resultava familiar als lectors avesats que l'any 1787 havien llegit la traducció de les **Mystical Initiations or Hymns of Orpheus**, obra de Thomas Taylor on la seva defensa del politeisme es feia palesa en la introducció i en les notes. Aquesta estranya fe pagana explica el sentit d'una salutació tan críptica com aquella del catorze d'abril del 1814, quan celebrava l'adveniment del nou credo. Ell mateix havia adoptat un to provocador quan, a la primera pàgina dels seus **Commentaries of Proclus**, també del 1789, imprimí la seva declaració de principis, tot parafraçant, amb certa ingenuïtat o molta ironia, una sàtira d'Isaac Disraeli⁶⁸: "Mr. T. Taylor, the Platonic Philosopher and *the modern Plethon*, consonant to that philosophy, professes polytheism"⁶⁹. I, així, trobem que a Taylor, per platònic i pletònic, se l'havia acusat, entre d'altres coses, de sacrificar un xai i un bou a Júpiter, de substituir la Verge Maria per Venus, Crist per Cupido, i de tenir gats i gossos portadors en realitat d'ànimes humanes transmigrades⁷⁰.

En ple segle de les llums, Taylor, artífex de l'insòlit opuscle, parlava amb solemnitat, i en nom de Plató, d'una pluralitat de déus que existirien entre el Demiürg de la natura i la humanitat. Aquestes divinitats, i no pas la sort ni la providència, determinaven, segons ell, la vida de les persones, i eren assequibles mitjançant oracions i sacrificis. La veritat és que el seu quadre de la realitat reflectia molt més l'empremta del barroquisme teològic de Procle que no pas l'idealisme platònic. I n'és la prova el fet que Taylor, tot responent als atacs contra els seus treballs i les acusacions de desfiguració del platonisme adreçades a Procle pel Platonista

---

⁶⁶. Kathleen Raine, "Thomas Taylor, Plato and the English Romantic Movement", p. 105.

⁶⁷. James A. Notopoulos, "Shelley and Thomas Taylor", p. 509: "it bore the manifestly false imprint of 'Amsterdam'".

⁶⁸. Kathleen Raine and George Mills Harper, **Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings**, p. 39.

⁶⁹. *Ibid.* p. 40

⁷⁰. *Ibid.*

de Cambridge del segle XVII Ralph Cudworth⁷¹, sostingués que: "I must confess, that I never found any thing in Proclus, but what by patient thought, accompanied by a sincere and vehement thirst after truth, I have been able to fathom"⁷². Notopoulos, a més, informa que, en el prefaci a la seva edició de quatre diàlegs platònics -la qual, per cert, Shelley posseïa-⁷³, Taylor havia escrit: "The present volume was composed with an eye to the commentaries of the latter Platonists"⁷⁴. És interessant, doncs, de tenir en compte l'observació del crític David Newsome, en el sentit que el platonisme de les darreries del segle divuit cal cercar-lo dins la tradició esotèrica abans que en la tradició clàssica⁷⁵.

Podríem afirmar aleshores que el *Ficino britànic* era un *platonista* fervorós, convertit a la seva fe per la intensitat espiritual de l'hermenèutica neoplatònica⁷⁶. A més, com que *creia per a entendre*, no es va qüestionar si el Plató de l'obra escrita i el de la seva devoció incondicional eren la mateixa persona⁷⁷. Així, trobem que, en la versió que féu de la **Platonis Theologia** de Procle, "the Platonic reader will find all his doubts on the subject fully solved ... I only add, that every ingenious mind may be convinced ... that the latter Platonists were not perverters of their master's theology, as is ignorantly asserted by verbal critics and modern theologians"⁷⁸. Que quedi clar, doncs, que per a Taylor el platonisme era una religió abans que un sistema de pensament⁷⁹, i que "that sublime theology ... was first obscurely promulgated by Orpheus, Pythagoras and Plato, and was afterwards perspicuously unfolded by their legitimate disciples"⁸⁰.

---

71. Ralph Cudworth, **Intellectual System**, p. 306, citat per Kathleen Raine i George Mills Harper, **Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings**, p. 30: "Proclus had some peculiar fancies and whims of his own, and was indeed a confounder of the Platonic theology, and a mingler of much unintelligible stuff with it".

72. *Ibid.* p. 30.

73. **Cratylus, Phaedo, Parmenides and Timaeus**. Cf. James A. Notopoulos, "Shelley and Thomas Taylor", p. 507. La còpia personal de Shelley és a la Bodleian Library, a Oxford.

74. James A. Notopoulos, "Shelley and Thomas Taylor", p. 507.

75. David Newsome, **Two Classes of Men: Platonism and English Romantic Thought**, p. 9.

76. El mateix Thomas Taylor va escriure un text intitolat: **The Platonic Philosopher's Creed**, el qual apareix en Kathleen Raine and George Mills Harper, **Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings**, pp. 439-445.

77. És interessant el comentari sobre Taylor del **Dictionary of National Biography** de l'any 1898: "Critical faculty he had none. No doubt of the historic personality of Orpheus ever crossed his mind". *Idem* amb Plató. La meua font és Kathleen Raine and George Mills Harper, **Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings**, p. 45.

78. James A. Notopoulos, "Shelley and Thomas Taylor", p. 507.

79. Cf. Timothy Webb, **English Romantic Hellenism, 1700-1824**, p. 181. Sobre Taylor: "Plato was not the father of a philosophy but the inheritor of an unrecognized religious tradition".

80. Citat per Kathleen Raine and George Mills Harper, **Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings**, p. 17.

Encara que Taylor no va ser mai gaire propens a identificar-se amb els seus col·legues platònics del segle XV a Bizanci i Florència, ni amb llurs hereus britànics -els Platonistes de Cambridge-, la llista de notables que ell elabora correspon, aproximadament, a la relació dels "filosofi religiosi" inspiradors de Pico i de l'autèntic Ficino: Orfeu, Pitàgoras, Filolau, Plotí i Procle⁸¹. Malgrat que l'ambigüitat pagana i catòlica del cap de l'Acadèmia platònica florentina l'incomodava, Taylor va heretar -fins a l'abús, segons alguns crítics⁸²- el to de la celebrada traducció llatina feta per M. Ficino, a més de la concepció del platonisme com a doctrina secreta, impregnada de "sacra divinatorum mysteria"⁸³, els arcs de la qual també calia conèixer en la pràctica, com si es tractés d'una religió.

I, puix que l'estil de vida de l'adepte consisteix a complir certes normes, Taylor decretà que la nova religió, a més de platònica -o, pel mateix fet de ser-ho- havia de ser vegetariana. Tot seguint Porfiri, el tractat sobre l'abstinència del qual⁸⁴ havia traduït, el *gentile priest of England* va esdevenir un pal·ladí del règim òrfic, és a dir, del menjar vegetarià. Plató havia parlat de la dieta vegetal de les comunitats òrfiques en *Les Lleis*⁸⁵ i, segons Diògenes Laerci⁸⁶ -seguit per Ross⁸⁷-, Aristòtil hauria deixat un testimoni semblant sobre els pitagòrics. Però Taylor, a més, va interpretar que tant el filòsof de l'Acadèmia⁸⁸ com Plotí⁸⁹ havien advocat per la privació de carn en recomanar una vida ascètica per al filòsof que cerca l'alliberament corporal. El *modern Pletho*, per tant, no podia ésser menys, i heus aquí que el trobem a l'edat de cinquanta-sis anys presidint un convit d'iniciats sota el gran precepte òrfico-pitagòric.

---

81. Cf. Paul Oskar Kristeller, *Il Pensiero Filosofico di Marsilio Ficino*, pp. 16-19.

82. El crític de l'*Edinburgh Review* 14 (1809), p. 206: "It will now amuse the reader, after having seen how unlike the translation of Mr. Taylor is to the Greek of Plato, to perceive how similar it is, on the other hand, to the Latin of Ficinus".

83. *Ibid.* p. 17.

84. *De Abstinencia*, Cf. W.K.C. Guthrie, *A History of Greek Philosophy*, Vol. 1, pp. 193-195. Sobre la traducció de Thomas Taylor, vegeu James A. Notopoulos, "Shelley and Thomas Taylor", p. 513.

85. *Lleis* VI, 782 c-d: "those of us men who then existed lived what is called an 'Orphic life', keeping wholly to inanimate food and, contrariwise, abstaining wholly from things animate".

86. Diogène Laërce, *Vie, Doctrines et Sentences des Philosophes Illustres*, vol.2, livre VIII, p. 129: "il défendait de manger la chair des animaux ... comme Aristote en témoigne dans sa Constitution délienne". I, p. 131.

87. W.K.C. Guthrie, *A History of Greek Philosophy*, Vol.1, p. 188. Però Guthrie dubta de l'autenticitat del testimoni d'Aristòtil i en la nota corresponent observa; "it is not quite clear that it does not belong to Alexander Polihistor". En tot cas, el que és versemblant és que Taylor el deu haver donat per bo.

88. Cf. *El Polític* 271e: "So it befell that savagery was nowhere to be found nor preying of creature on creature". I *Fedó* 81e: "those who have trained themselves in gluttony, unchastity and drunkenness, instead of carefully avoiding them, will naturally join the company of donkeys or some such creatures, will they not?"

Amb tot, els crítics el continuaven tractant amb la mateixa implacabilitat, amb els qualificatius de "madman"(1787⁹⁰), "half-witted Taylor" (Horace Walpole, 1789⁹¹), escriptor "virulent" (1805⁹²), "most ignorant author" (1809 -probablement segons James Mill⁹³), "an ass" i "so great a fool" (1825⁹⁴), per donar-ne només una petita mostra. Així, el petit tractat sobre una religió alternativa del 1789 havia estat rebut amb burles i menyspreu, i considerat gairebé un manual de fetitxisme. Però Taylor, d'una banda, tenia la pell dura dels profetes incompresos i, d'una altra, comptava amb prosèlits -o, simpatitzants, si més no- de gran vàlua entre la intel.lectualitat contestatària del moment. Qui era i amb qui es feia aquest *platonista* singular que va modelar la introducció furtiva de Plató, o aquella mena de guerra santa per recuperar una imatge transcendentalista del món a la primeria del segle dinou?

3. Thomas Taylor va néixer a Londres l'any 1758, de pares "obscure but worthy"⁹⁵, la dissidència del anglicanisme dels quals li va impedir d'antuvi l'ingrés a Oxford o Cambridge. Tampoc no va poder cursar estudis a la Universitat d'Aberdeen com tenia previst perquè es va casar d'una manera un xic inesperada i es trobà en la necessitat de treballar per mantenir la família⁹⁶. En un país on el prestigi acadèmic i social estava gairebé monopolitzat per les dues grans universitats, ja era prou desavantatge de no anar-hi⁹⁷, però tenir pretensions intel.lectuals sense estudis superiors de cap mena era un entrebanc molt greu, fins i tot per a personalitats de la talla de Keats o George Grote. Al meu parer, i aquest punt el tocaré a la fi del capítol, Taylor arrossegà sempre un cert sentiment de frustració

---

89. *Ennèada* III, 6, 5: "Purification is the awakening of the soul ...when, risen above the turbid exhalations of sensuality and superabundance ... it has so reduced the body that it may be tranquilly carried".

90. James A. Notopoulos, "Shelley and Thomas Taylor", p. 509: "the few reviews that condescended to notice the pamphlet were almost unanimous in setting it down as the work of a madman".

91. Citat per Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 27.

92. *The Monthly Magazine* Vol. 18, Nº 124, (January 1805), p. 579.

93. Es tracta de la molt anomenada crítica de l'*Edinburgh Review* 14 (1809), que, com ara molts articles de l'època, no duu la firma de l'autor. Hi ha indicis que es pugui tractar de James Mill, com suggereix F.M. Turner, *The Greek Heritage in Victorian Britain*. O, si més no, d'un intel.lectual escocès de prestigi aleshores, com indica James A. Notopoulos, "Shelley and Thomas Taylor", p. 502: "presumably a leading scholar of the day".

94. La ressenya del *Blackwood's Magazine* de juny 1825, citada per Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 24.

95. W.E.A. Axon, *Thomas Taylor the Platonist: a Biographical and Bibliographical Sketch*. Atenció que no és el mateix del text autobiogràfic de Thomas Taylor, "Mr. Taylor the Platonist", editat per Axon però no escrit per ell, i publicat també en Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 123.

96. Tota la informació biogràfica prové de Kathleen Raine i W.E.A. Axon en Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*.

97. *E.g.* Ruskin, en Jan Morris, Oxford, p. 157: "Now, therefore, and now only, the University has become complete in her function as a teacher of the youth of the nation, to which every hour gives wider authority over distant lands".

envers la ciutat de les agulles i la seva elit, les quals deia que li inspiraven una profunda malenconia i avorriments⁹⁸.

Pobre, *sine nobilitate*, malaltís i, a sobre, amb pocs coneixements de grec, va traduir Procle, Plató, Plotí, Pausànies i un nombre excessiu de textos a canvi de remuneracions ridícules. Un cop de sort el va acostar, però, a l'extravagant Charles Howard, onzè Duc de Norfolk, *Whig* radical, famós, també ell, per un brindis encara més perillós que el del seu futur protegit. És a dir, que mentre aquest últim invocava l'arribada dels déus pagans, l'aristòcrata progressista, havia proposat en una memorable ocasió de brindar "to our Sovereign, the People"⁹⁹, tot deixant bocabadada la distingida concurrència que l'acompanyava. Howard era un personatge curiós, catòlic dissident, parlamentari infatigable, mecenes de les lletres, president de la **Society of Arts** des del 1794¹⁰⁰ i, a més -detall molt significatiu-, amic de la família Shelley, correligionari polític del pare del poeta i un aliat afable i paternal de l'autor del **Queen Mab**.

La seva relació de mecenatge amb Taylor deu datar dels anys 90, ja sigui del 1792¹⁰¹ o el 1796¹⁰², i va consistir a finançar-li la traducció completa de l'obra platònica. En tot cas, Taylor va concloure la tasca colossal de revisar els nou diàlegs traduïts per Sydenham, i de traduir, presentar i comentar tot Plató, incloses les cartes, l'any 1798. I, així, la primera versió integral en anglès del *Corpus Platonicum* va sortir a la llum l'any 1804, en cinc luxosos volums, poc després de la precoç edició italiana, tot esdevenint la segona versió completa de Plató en un idioma modern¹⁰³. Segons Kathleen Raine, teòsofa i estudiosa de Taylor, el Duc de Norfolk guardava amb gran zel els toms de l'esotèric traductor, i àdhuc els tenia amagats al seu castell d'Arundel, a Sussex¹⁰⁴. Tanmateix, l'aristocràtic mecenes no en va tenir prou de costejar la traducció de Plató al filòsof politeïsta, sinó que, a més "Under the patronage too of the same gentleman, he (*Taylor*) has translated the greater part of Aristotle's

---

⁹⁸. Cf. Kathleen Raine and George Mills Harper, **Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings**, pp. 19-20.

⁹⁹. Richard Holmes, **Shelley, The Pursuit**, p. 95.

¹⁰⁰. Thomas Taylor, "Mr. Taylor the Platonist", p. 119.

¹⁰¹. L'any 1792, si considerem la data de publicació del seu primer diàleg platònic. Cf. Frank B. Evans, "Platonic Scholarship in Eighteenth-Century England", p. 107, assenyala el Fedre, com a la primera traducció de Plató feta per Taylor.

¹⁰². Si prenem com a referència el seu escrit autobiogràfic, Thomas Taylor, "Mr. Taylor the Platonist", p. 120, seria l'any 1796 quan va rebre l'encàrrec per part de Howard, de revisar i traduir el **Corpus Platonicum**. En aquest darrer cas, el temps invertit s'acostaria al miracle, puix que Taylor, diu d'ell mateix que: "This great undertaking we understand he accomplished in the space of about two years".

¹⁰³. *Ibid.* p. 120, i Frank B. Evans, "Platonic Scholarship in Eighteenth-Century England", p. 107.

¹⁰⁴. Kathleen Raine, "Thomas Taylor, Plato and the English Romantic Movement", p. 103.

Nichomachean Ethics"¹⁰⁵, fet que va comentar el Duc al jove Shelley durant l'estada d'aquest últim a la seva residència de Greystoke -un desembre de 1811¹⁰⁶. Al capdavant, Charles Howard tenia prou confiança i familiaritat amb el poeta com per haver intentat de reconciliar-lo amb el seu pare en algunes de les ferotges baralles que els havien distanciat.

O fou més aviat l'escriptor Thomas Love Peacock el possible vincle entre Shelley i Taylor, malgrat no haver fet esment de la traducció d'aquest últim en les seves crítiques a la minsa cultura clàssica de l'època? Hi ha gairebé unanimitat a l'hora d'establir l'amistat entre Peacock i el *Ficino britànic*, ja que la neta del primer afirmà: "My grandfather's friends were especially Mr. Macgregor Laird and a remarkable man, Mr. Thomas Taylor, ... commonly called *Pagan Taylor* who always addressed grandpa as *Greeky Peeky*"¹⁰⁷. Es parla d'una avinença entre tots dos amics i el poeta romàntic respecte del politeisme i el règim vegetarià, i fins i tot de la influència de Taylor en Peacock, i potser també en Shelley, pel que feia a llur fòbia envers els accents grecs¹⁰⁸.

Un altre lligam important entre el filòsof pagà i l'autor del **Queen Mab** era, tanmateix, la mare difunta de Mary Godwin, esposa de Shelley, "the celebrated Mary Woolstonecraft"¹⁰⁹, amb qui el controvertit traductor de Plató havia compartit casa i tertúlies durant gairebé tres mesos, i la poca disposició domèstica de la qual il·lustrà amb els comentaris següents, tot parlant de si mateix en tercera persona: "Mr. T. observed, that he afterwards called on her ... and that he has there drunk wine with her out of a *tea cup* ... she did not give herself the trouble to think whether a wine-glass was not a necessary utensil in the house"¹¹⁰. Taylor afegí que ella li havia comentat que només es casaria amb l'home que tingués la gentilesa de trucar porta de la seva habitació abans d'entrar. Aparentment, William Godwin va complir aquest requisit. Taylor qualifica els detalls esmentats de "eccentricities, which would not have been worthy of remark in a woman of less merit"¹¹¹. I, abans de cloure el tema, vol deixar constància que l'admiració, tot i que amb matisos, era recíproca. Explica, doncs, que "she often heard him explain the doctrines of Plato, and was always pleased with his conversation on that subject"¹¹². ¿S'acostà Shelley a Taylor i a la seva obra, potser, a través del seu sogre William Godwin, marit de la il·lustre finada?

---

105. Thomas Taylor en "Mr. Taylor the Platonist", p. 120.

106. Richard Holmes, *Shelley, The Pursuit*, p. 95.

107. James A. Notopoulos, "Shelley and Thomas Taylor", p. 515

108. *Ibid.* p. 504, n. 11.

109. Thomas Taylor "Mr. Taylor the Platonist", p. 113.

110. *Ibid.*

111. *Ibid.*

112. *Ibid.*

Políticament, el conservador Taylor i el lliberal Godwin tenien poc a dir-se, però recordem que l'autor de **Political Justice** apareix entre els comensals d'aquell misteriós sopar del 14 d'abril del 1814, i era molt amic de John Frank Newton, el president de l'associació vegetariana.

És Thomas Jefferson Hogg, el company íntim de Shelley a Oxford, qui dóna un testimoni més concret, tot i que massa breu, sobre la lectura de Taylor en aquells dies: "We had several of the publications of the *learned* and *eccentric* Platonist, Thomas Taylor"¹¹³ (el subratllat és meu). Tots dos adjectius indiquen l'ambigüitat de la reputació de Taylor: Era el curs 1810-11, i tant Plató com Taylor eren *personae non gratae* a la Universitas Oxoniensis. Per tant, aquestes lectures, que Shelley substituiria poc després per la versió grega original, s'havien de fer d'amagat. En qualsevol cas, sembla clar que sí que es feien, com ho proven el testimoni de Hogg -el qual esmenta la versió francesa de Dacier i l'anglesa de Taylor- i la possessió per part de Shelley d'un volum de l'edició de l'ecclèntic *platonista*, que incloïa el Fedó, el Parmènides i el Timeu i que ara forma part de l'arxiu històric de la Bodleian Library. Com que no hi ha gaires més evidències de la influència directa de Taylor en Shelley, Notopoulos conclou que: "Taylor, the romantic interpreter of Plato, influences Shelley in a less overt manner, but no less surely"¹¹⁴. Tanmateix, no era Shelley l'únic romàntic afectat per les versions neoplatonitzants del *Ficino britànic*: El crític J. L. Lowes, segons l'esmentat Notopoulos, va trobar una còpia anotada del Plató de Taylor a la biblioteca de Wordsworth¹¹⁵ -encara que el poeta dels llacs no abundà mai en al·lusions a Plató-, però és possible que fos més aviat Coleridge, el seu soci literari, qui l'hagués fornit d'un *platonic feeling*¹¹⁶.

El mateix Coleridge, per la seva banda, tot i que es queixés que "I had the additional misfortune of having been gossiped about as devoted to metaphysics, and worse than all to a system incomparably nearer to the visionary flights of Plato, and even to the jargon of the mystics, than to the established tenets of Locke"¹¹⁷, era un *platonista* per confessió pròpia¹¹⁸. Però, malgrat ésser un lector acurat i constant de filosofia, tampoc no palesa

---

¹¹³. James A. Notopoulos, "Shelley and Thomas Taylor", p. 504.

¹¹⁴. *Ibid.* p. 503.

¹¹⁵. *Ibid.*

¹¹⁶. Cf. H.W. Garrod, **Wordsworth: Lectures & Essays**, p. 115, en parlar de la *Ode on Immortality*: "The ultimate source of the doctrine of reminiscence is, of course, Plato and the Neo-Platonists. The immediate source, however, upon which Wordsworth drew can hardly be in doubt. It was not Plato, but Coleridge".

¹¹⁷. Samuel T. Coleridge, **Biographia Literaria**, p. 283.

¹¹⁸. Cf. Samuel T. Coleridge, **Collected Letters of S.T. Coleridge**. Vol.V, 1820-1825, pp. 13-15. Letter to James Gooden, 14th January 1820: "With regard to Philosophy, there are half a dozen things,

gaires vestigis de la seva lectura de Taylor¹¹⁹, tret de la següent cita publicada per J. D. Campbell i que ens ha arribat via Notopoulos: "Metaphysics, and poetry and 'facts of mind' (i.e., accounts of all strange phantasms that ever possessed philosophy-dreamers, from Theuth the Egyptian to Taylor the English Pagan) are my darling studies"¹²⁰. J. H. Muirhead parla d'un relançament del platonisme a Cambridge quan aquest altre gran poeta dels llacs hi cursava estudis l'any 1791: "it is important to remember the revival of Platonic studies in that University in these very years through the translations of Thomas Taylor, of which Coleridge could hardly have failed to take notice"¹²¹.

Nogensmenys, s'hauria de matisar la relació que estableix Muirhead entre Taylor i Coleridge a través de Cambridge, ja que hi ha tesis enfrontades sobre l'abast de l'ensenyament de Plató en aquella institució acadèmica. Podem afirmar, però, que, després del ressorgiment de Plató al XVII amb l'escola dels Platonistes de Cambridge, va haver-hi un buit durant el segle XVIII, tal i com a la dècada dels 1730 observà el poeta Thomas Gray¹²². Això no obstant, sembla ser que en el primer quart del segle dinou va renèixer l'interès per Plató a l'esmentada universitat, segons indica Richard Jenkyns¹²³. Tanmateix, podria haver estat la influència de Coleridge a Cambridge i no *vice versa*, el factor que estimulà l'estudi de l'obra platònica a Bishop Thirlwall, Julius Hare, F. D. Maurice i al club *platonista* fundat aleshores en aquell centre¹²⁴. Es tractava, però, d'un Plató passat pel sedàs de l'anglicanisme i de l'idealisme, i no pas pel tint iniciàtic d'un Taylor. Cambridge, més interessada en la ciència i en la idea de progrés, va participar de forma més aviat discreta en el *revival* hel·lenista, i no va ser cap gran plataforma de difusió de les polèmiques traduccions del *Ficino britànic*¹²⁵. És, doncs, versemblant que fos la germanofília de Coleridge allò que el va connectar personalment al platonisme, al neoplatonisme i a Spinoza,

---

good & bad that in this country are so nick-named, but in the only accurate sense of the term, there neither are, have been, or ever will be but 2 essentially different Schools of Philosophy: the Platonic and the Aristotelean. To the latter, but with a somewhat nearer approach to the Platonic, Emmanuel Kant belonged; to the former Bacon & Leibniz and in his riper and better years Berkeley -And to this I profess myself an adherent - nihil novum, vel inauditum."

119. El notable Raymond Klibansky, fa esment de la lectura platònica de Coleridge via Taylor en *Plato's Parmenides in the Middle Ages and the Renaissance, en The Continuity of the Platonic Tradition*, p. 48. Però la seva font és John H. Muirhead, *Coleridge as Philosopher*, p. 38.

120. James A. Notopoulos, "Shelley and Thomas Taylor", p. 503.

121. John H. Muirhead, *Coleridge as Philosopher*, p. 38. Malauradament no fa referència a cap document.

122. Frank B. Evans, "Platonic Scholarship in Eighteenth-Century England" p. 107.

123. Richard Jenkyns, *The Victorians and Ancient Greece*, p. 228.

124. David Newsome, *Two Classes of Men*, p. 78.

125. James Bowen: "Education, ideology and the ruling class", en G. W. Clarke, *Rediscovering Hellenism*, p. 162.

en tant que filosofies que es troben en l'arrel del romanticisme alemany. Que aleshores Coleridge llegís el *Plató* de Taylor era previsible: D'una banda, l'inici dels seus estudis universitaris coincideix amb les primeres versions del traductor vegetarià, i, de l'altra, cal tenir present que la sensibilitat del moment afavoria una lectura dramàtica i commoguda dels diàlegs, i Taylor, a més de ser-ne l'únic introductor, tenia el *cachét* adient.

4. En qualsevol cas, és força probable que ni Coleridge ni Wordsworth -distanciats dels cercles de la *intelligentsia* londinenca- no hagin tingut mai cap contacte personal amb el nostre *platonista*. Això no obstant, Kathleen Raine i el crític George Mills Harper, seguits sense rèplica per David Newsome¹²⁶, proposen, potser per tal de fer la història més atractiva, la tesi d'una relació, almenys correligionària, entre el Taylor *platonista* o pitagòric i William Blake opinió fonamentada en l'escrit autobiogràfic del mateix Taylor i en certes coincidències i afinitats entre tots dos personatges¹²⁷. Pel que fa al nucli de la qüestió, jo discrepo de llur hipòtesi. És a dir, crec que les experiències religioses i el marc individual de pensament de tots dos personatges, Blake i Taylor, són dissemblants. Amb tot, he de reconèixer també, que llur tria de temes i alguns punts de referència palesen una mena d'afinitat formal, l'anàlisi de la qual ens servirà per endinsar-nos en l'univers filosòfic i religiós del *Plató* vuitcentista.

En l'esmentat escrit autobiogràfic Taylor -sempre en tercera persona, i sense especificar la data- explica com va establir contacte amb un dels homes determinants en la implantació del *Gusto Greco*: l'escultor John Flaxman, rebatejat, a l'estil de l'època, amb el sobrenom del *Fídias de Yorkshire*¹²⁸. La trobada tingué lloc en una taverna on Taylor, aleshores un modest empleat de banc, provà de fer la demostració d'un invent. L'exhibició fou un fracàs, però suposà un canvi de vida per al llavors desconegut *platonista*¹²⁹, fins al punt que, si ens hem de refiar del seu propi testimoni, un dels

---

¹²⁶. David Newsome *Two Classes of Men*. Newsome dona aquesta amistat per segura, però la seva font és la nostra, és a dir, Kathleen Raine i George Mills Harper. Cf. *Op.cit.* p. 35: "Blake ... reinforced by his friendship with Thomas Taylor...", i p. 70.

¹²⁷. Kathleen Raine, "Thomas Taylor, Plato and the English Romantic Movement", p. 104: "Flaxman invited for Taylor's lectures a distinguished audience ... which certainly must have included ... Flaxman's close friend and fellow Swedenborgian, William Blake".

¹²⁸. William Gaunt, *Victorian Olympus*, p. 13: "The merit of the Parthenon sculptures was to begin with a matter of some doubt, but John Flaxman, the 'Yorkshire Pheidias', recognised their quality at once".

¹²⁹. Thomas Taylor "Mr. Taylor, the Platonist", en Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 114: "This exhibition, however, procured Mr. T. such friends as at length enabled him to emancipate himself from the banker's, and procure subsistence for himself and his family by literary toil".

espectadors, Mr. L.¹³⁰, "it seems, mentioned him thrice to his majesty, who was pleased to enquire after his family, and to express his admiration of Mr. T's ardour and perseverance in the pursuit of knowledge"¹³¹. Malauradament per a Taylor, Sa Majestat George III, no li oferí cap mena d'ajut. Si més no, en canvi, el *Fídias anglès* recolzà el *Ficino* local d'una manera que aquest no oblidà mai. I gairebé d'un dia a l'altre, Thomas Taylor es trobà al bell mig del *Greek Revival*.

Flaxman, estudiós de la literatura grega a més d'*escultor de l'eternitat*¹³² i col.laborador del conegut ceramista Josiah Wedgwood, convidà Taylor a fer una sèrie de dotze conferències sobre Plató a casa seva. Ara bé, Flaxman, "more and more of a Grecian"¹³³, era molt amic de Blake, que havia conegut a les escoles de la Royal Academy i que aleshores treballava en els seus tractats **There is no Natural Religion** i **All Religions are One**. Blake era, al seu torn, molt amic del pintor anglo-suís Henry Fuseli, conservador del Museu Britànic, traductor de Winckelmann a l'anglès i, com ja havíem vist, un dels testimonis de primera fila de l'arribada a Londres dels marbres de l'autèntic Fídias, més coneguts en aquell país pel nom un xic pedant de "*els marbres d'Elgin*". Durant l'última dècada del segle, Blake travessava el seu període més abrandadament classicista i, segons Raine, no va mostrar cap recança a dir que "the purpose for which alone I live is to restore the lost art of the Greeks"¹³⁴.

Pel seu cantó, Flaxman havia estat l'introduïdor de les famoses rèpliques fetes del vas de Barberini per Wedgwood -dit el Portland Vase-, quan l'any 1784 Sir William Hamilton dugué la peça a territori britànic¹³⁵. Pocs anys després, Erasmus Darwin, amic de Wedgwood, contractà Blake per il.lustrar l'esmentat vas en el seu llibre **Botanic Garden**, el qual incloïa un tractat sobre els misteris eleusins, mentre que Willey Reveley aconseguí que l'autor dels **Songs of Innocence and Experience** fes uns gravats per al quart volum de **The Antiquities of Athens** de Stuart & Revett, l'any 1794¹³⁶. Mentrestant, Taylor publicava, vers els anys 1790 o 1791, un treball sobre els **Mysteries of Eleusis**

---

130. *Ibid.* p. 115. Nota de l'editor: "Bennet Langton, a great friend of Dr. Johnson, whom he succeeded as Professor of Ancient Literature at the Royal Academy in 1787".

131. *Ibid.* p. 115.

132. Carta a Flaxman: "Dear Sculptor of Eternity", en Blake, **Complete Writings**, p. 801.

133. *Ibid.* p. 798.

134. Kathleen Raine, "Thomas Taylor, Plato and the English Romantic Movement", p. 105. Raine cita però no remet pas a cap font, la qual cosa fa que sovint les seves referències siguin ingarantibles. El que sí és cert és que en el prefaci a **Milton, a Poem in (1) 2 books**, escrit i il.lustrat entre 1804 i 1808, Blake es desdiu radicalment. Cf. Blake, **Complete Writings**, p. 480: "We do not want either Greek or Roman Models if we are but just & true to our own Imaginations".

135. Kathleen Raine, "Thomas Taylor, Plato and the English Romantic Movement", p. 104

136. Carta a Willey Reveley, Octubre 1791, en Blake, **Complete Writings**, p. 790.

and Dionysius¹³⁷. Per bé que els dos homes no es coneguessin, almenys estaven relacionats, puix que cadascun tenia un paper a jugar en aquell despertar de llum i de glòria gregues que Blake havia presagiat per a Europa¹³⁸. Stuart, Revett, Flaxman, Fuseli i Blake senyorejaven en els àmbits de les arts i de les lletres, però, pel que feia a la teologia i a la metafísica, i a falta de rivals qualificats, "It was Taylor", diu Raine, "who was to provide the philosophic foundations of the Greek Revival"¹³⁹.

Amb tot, i com en els casos de Shelley i Coleridge, hom sap ben poca cosa de la relació entre Blake i el *Plató anglès*. Raine i Harper acaricien la idea que la plana major del *Grecian Gusto*, Blake inclòs, assistí a les classes de Taylor i es deixà arrossegar pel seu encís místic. Malauradament, l'única prova al respecte és la paraula del mateix Taylor¹⁴⁰. I pel que fa a la seva influència sobre Blake, els indicis són aïllats i indirectes, i amb apreciacions de Plató que, de vegades, fins i tot resulten oposades. Entre el 1784 i el 1785 Blake va escriure la sàtira inacabada *An Island in the Moon*, en la qual el personatge conegut com "Sipsop the Pythagorean" podria haver estat inspirat en Taylor segons Raine i Harper¹⁴¹ -i també segons un estudiós més imparcial, Geoffrey Keynes, editor de Blake en l'Oxford University Press¹⁴². D'altra banda, la pertinença de Flaxman i Blake al cercle de seguidors de Swedenborg a Londres, l'any 1789¹⁴³, podria haver estat un altre factor de coincidència amb Taylor, si tenim en compte que la Theosophical Society, precursora de l'esmentat cercle, considerava els escrits del traductor platònic com a part del seu patrimoni¹⁴⁴. Però, tot i que Blake escriví l'any 1799 que "that which is Grand is necessarily obscure to Weak men"¹⁴⁵, i que l'any 1808 es declarà contrari al coneixement de l'invisible -"Obscurity is Neither the Source of the Sublime nor of any Thing Else"¹⁴⁶-,

---

137. Cf. Kathleen Raine, "Thomas Taylor, Plato and the English Romantic Movement", p. 104.

138. Blake, *Complete Writings*, p. 797.

139. Kathleen Raine, "Thomas Taylor, Plato and the English Romantic Movement", p. 105.

140. Thomas Taylor "Mr. Taylor the Platonist", pp. 114-5.

141. *Op.cit.* p. 14.

142. *Op.cit.* p. 884, § 44: "but it is possible that 'Sipsop the Pythagorean' is Thomas Taylor, the Platonist".

143. Per a Blake, vegeu M.L. Cazamian, *William Blake*, pp. 23-24. No queda clar si l'original és en llengua castellana o francesa. Per Blake i Flaxman: Kathleen Raine, "Thomas Taylor, Plato and the English Romantic Movement", p. 104, i Serge Hutin, *Les Disciples Anglais de Jacob Boehme*, p. 164. Hutin considera que les relacions de Blake "avec la *Nouvelle Eglise* ... ne furent, en definitive, qu'un épisode éphémère".

144. Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 10 (i *passim*): "It was in the context of the theosophical movement that Yeats and AE came to know Taylor, and they no doubt read his work in the reprints and new editions promoted by the Society".

145. David Newsome, *Two Classes of Men*, p. 71

146. "Annotations to Reynolds", en Blake, *Complete Writings*, p. 473. Sobre la seva lectura d'Edmund Burke, Cf. *Op.cit.* p. 908.

ahora va situar Plató entre aquells " wisest of the Ancients"¹⁴⁷ que creien "what is not too Explicit as the fittest for Instruction"¹⁴⁸.

Per tant, així com l'ambient espiritista i teosòfic de la fi del divuit irradiava aquella mena de voluptuositat mística que potencià Taylor, Plató també havia estat per a Blake un creient en la visió i en la revelació divines¹⁴⁹. Anys més tard, però, el pintor i poeta, iconoclasta i temperamental, oscil.lava entre el respecte al "Spirit of Plato" del seu admirat Milton¹⁵⁰ -sobretot a partir del **Timeu** i el mite d'Er en la **República**-, i un menyspreu pel moralisme i l'autoritarisme de Plató: "If Morality was Christianity, Socrates was the Saviour"¹⁵¹. L'any 1820, Jesús i la Bíblia eren, segons ell, la única font de la religió vertadera: "Knowledge is not by deduction, but Immediate by Perception or Sense at once. Christ addresses himself to the Man, not his Reason. Plato did not bring Life & Immortality to Light. Jesus only did this"¹⁵². És clar que per "religió" Blake entén exclusivament *religatio* amb la vivència de la divinitat, i no necessàriament fe. Raine i Harper parlen d'un hipotètic allunyament entre Blake i l'anti-cristià Taylor, cap a l'any 1802, quan, segons diu de si mateix, el poeta i pintor, ell renaixia de les cendres, "not unlike a Champion"¹⁵³.

Es referiria Blake a les obscuritats cavernoses de la religiositat esotèrica dels teòsofs o simplement a un estat depressiu? Si més no, parla d'una recuperació i un retorn al credo cristià: "I am again Emerged into the light of day; I still & shall to Eternity Embrace Christianity and Adore him who is the Express image of God"¹⁵⁴. Provar de demostrar, doncs, un ascendent directe de Taylor en Blake és, a hores d'ara, una tasca gairebé estèril. D'una banda, els indicis són minsos i, d'una altra, la personalitat escèptica i individualista de Blake fa que sigui difícil d'atribuir-li submissions, si no és per raó d'amistat. En tot cas, tots dos personatges van viure un mateix moment històric, en què cohabitaven els monstres de la fantasia obscurantista amb la raó il.lustrada, el materialisme novell de la indústria amb una espiritualitat febril, els paisatges romàntics, immensos i infinits, amb la crua duresa dels alçaments populars, i el retorn als vells castells d'una Edat Mitjana més aviat tortuosa amb

---

147. *Ibid.*

148. *Ibid.*

149. *Ibid.* p. 473: "... they affirm'd their belief in Vision & Revelation. Plato was in Earnest ... They believ'd that God did visit Man Really & Truly...".

150. Blake, "On the Illustrations to Milton", de 1816, en Blake, **Complete Writings**, p. 619: "The Spirit of Plato unfolds his Worlds to Milton in Contemplation. The Three destinies sit on the Circles of Plato's Heavens, weaving the Thread of Mortal Life ...".

151. "The Laocoön", en, Blake, **Complete Writings**, p. 775.

152. "Annotations to Berkeley's *Siris*", 1820, en Blake, **Complete Writings**, pp. 774-75

153. Carta a Thomas Butts, del 22 de novembre de 1802, en Blake, **Complete Writings**, p. 816.

154. *Ibid.* p. 815.

l'encara tímida evocació de l'Antiguitat Hel·lènica, concebuda com un reducte ultraevolucionat i, alhora, intacte. És així com jo veig el món on van anar a raure els marbres de Fídias, els vasos i les urnes àtiques, les formes dòriques i la literatura poètica i filosòfica de Grècia.

5. Els diversos fils del **Gusto Greco** semblen aleshores entrelaçar-se en un sol teixit, on la literatura, la pintura i l'escultura s'ajusten amb una harmonia inèdita en l'estètica anglosaxona. I, davant d'aquesta evidència, hom es pregunta si va haver-hi realment un moviment des d'Anglaterra cap a Grècia -és a dir, si va existir un interès de tipus etnològic, antropològic i polític per un país llunyà i poderós en el passat-, o bé si, com en el cas dels "*marbres d'Elgin*", es tractà d'un segrest cultural i artístic. És a dir, la qüestió és d'esbrinar el límit entre l'abast del mòvil arqueològic i el d'un consumisme d'antiguitats dirigit a fornir d'espolis decoratius la imaginació d'una *Weltbild* nòrdica, tan allunyada de la Mediterrània com aliena al seu context. S'ha de reconèixer, però, que en un principi fou així. Amb tot, i a diferència de les fantasies gòtiques i cavalleresques que només es nodrien de la història i la literatura, la recreació hel·lènica al·ludia, amb més o menys versemblança, a una cultura encara viva que comptava amb la realitat del poble grec i d'una geografia per descobrir.

El conjunt dels fets culturals i humans grecs fou presentat en primer lloc pels arqueògrafs -en especial per les reproduccions de Stuart & Revett- i, més endavant, pel món de les lletres, on no es distingia gaire entre literatura, mitologia i pensament. A diferència del revival grec victorià, el període neo-hel·lènic de la fi del divuit, tret de l'arqueologia, no exigia gaire rigor, sinó més aviat vivència i intensitat, i és així com la mitificació tenia llicència per manifestar-se sense traves. En aquest sentit, Taylor era fill del seu temps i del seu país, on, a més, com ja havia assenyalat Coleridge, no hi havia una tradició metafísica filosòficament ferma¹⁵⁵. El Plató de Taylor, doncs, era més que un Plató; era, una mica a la manera dels platonistes florentins Renaixentistes, "il Platone teologo, il *divino* Platone, il pensatore religioso, il *Mosè* atticizzante"¹⁵⁶: una fusió imaginària de Pitàgoras, de Plotí, de Procle i de tot allò que a l'autor li semblés adient.

En conseqüència, el traductor *Pagà*, sense gaires complicacions, va casar la filosofia d'Aristòtil amb la de Plató, tot neutralitzant l'oposició tradicional amb la concisa sentència:

---

155. *Biographia Literaria*, p. 158: "Great indeed are the obstacles which an English metaphysician has to encounter ... one main object of my attempt was to demonstrate the vagueness or insufficiency of the terms used in the metaphysical schools of France and Great Britain...", *passim*.

156. James Hankins, *Plato in the Italian Renaissance*, vol.I, p. 15.

"Aristotle did not essentially differ from Plato on the doctrine of ideas"¹⁵⁷, les causes de la qual analitzarem més endavant. Ara bé, podem avençar, ara per ara, que el component personal domina les tesis de Taylor: A la realitat objectiva superposà una elaboració interior pròpia -el seu món particular, cosa no gens sorprenent en un artista o poeta, però sospitosa si més no, en un suposat intèrpret del pensament filosòfic-, i això no va agradar. El fet és que Taylor poetitzava amb la filosofia i la completava al seu gust, tal i com van fer els estetes. Però els severos crítics anglesos, simplement hostils a la gosadia d'interpretar Plató, encara no eren conscients de la significació d'un *Sturm und Drang* a la britànica, ni del fet de ser a les portes d'un Romanticisme que arribava condicionat per l'Alemanya pre-romàntica, on en parlar de Grècia ja s'havien barrejat sense inhibicions coneixement i fantasia.

Així, per exemple, Winckelmann havia fascinat Europa amb la idealització d'un art hel·lènic que no havia conegut *in situ*¹⁵⁸, un art que traspuava una superioritat espiritual i racial que sovint s'estavellava contra la crua realitat de la Grècia contemporània, però que serví com a inspiració i excusa per a la pròpia re-afirmació nacional alemanya¹⁵⁹. Aquesta situació no es donà aleshores en una Anglaterra, que, malgrat la seva riquesa creixent, no era encara la potència orgullosa que podia competir amb la Grècia clàssica, la qual cosa ja feien els països germànics¹⁶⁰, tot seguint la crida fantasiosa de l'abat Winckelmann¹⁶¹. Davant la immensitat del llegat cultural hel·lènic i la seva diversitat respecte del món anglo-saxó, els anglesos, però, també l'idealitzaren. En una primera fase van optar per admirar-lo, exaltar-lo i, si calia, retocar-lo, tot contemplant-lo de lluny mentre n'espoliaven les seves restes arqueològiques, és clar.

Això no obstant, els dos processos d'aproximació al fenomen grec estan vinculats. I si Winckelmann en va fantasiejar, no ens hauria de sorprendre que també ho fes Taylor, atès que l'abat germànic a més d'establir allò que els estudiosos europeus havien de creure sobre

---

157. Citat per Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 25.

158. Cf. Richard Jenkyns, *The Victorians and Ancient Greece*, p. 13: "Neither Winckelmann nor Lessing nor Goethe ever saw Greece for himself ... Winckelmann, the father of German hellenism, based his idea of the Greeks on their sculpture; gazing at the Laocöon in Rome".

159. Cf. James M. Osborn, "Travel Literature and the Rise of Neo-Hellenism in England". Osborn comenta que un escriptor del *Quarterly Review* de 1842, p. 299, es queixava que: "Greece was being westernized and romance had gone out of the Hellenic pilgrimage".

160. Cf. Richard Jenkyns, *Dignity and Decadence, Victorian Art and the classical inheritance*, p. 19: "the Victorians did not claim to be natural heirs to Hellenic culture. The Germans -sometimes- did". Jenkyns compara la postura oberta i curiosa d'alguns alemanys envers el sud d'Europa, amb el sector feixista i racista, el qual considerava que (*ibid*): "the pure northern race of Germany had a kinship with the Aryan civilization of Greece. Even Hitler had something to say on the subject".

161. Johann J. Winckelmann, *Historia del Arte en la Antigüedad*, pp. 105-112.

l'art grec, es dedicà a teoritzar amb fe i imaginació sobre la climatologia de Grècia: "Un clima així, diu Hipòcrates, produeix els homes més bells"¹⁶². I, de passada, sobre l'anatomia dels joves i atlètics deixebles de Sòcrates, ens confessava que: "La més bella nuesa mostrava els cossos en actituds i postures variades i nobles que mai els models contractats per les nostres acadèmies no aconseguirien d'adoptar"¹⁶³. L'enaltiment de Grècia per l'antiquari germànic arribà al punt de fer-lo afirmar convençut que, àdhuc en aquell present, "Els habitants de les illes ... són, segons que testimonien tots els viatgers, els homes més formosos"¹⁶⁴: valoració difícil de comprovar, puix que en aquell temps encara eren pocs els "turistes" a la península grega. Com també ho eren els lectors de Plató que podien jutjar l'obra de Taylor amb certa objectivitat.

I és que el platonisme de Taylor, al meu parer, es trobava al bell mig de dues antigues paradoxes: una referida a la seva originalitat en el panorama intel.lectual de l'època, i l'altre relacionat amb la seva condició de *rara avis* en el món de la filosofia anglesa. Quant a la primera, Taylor era el fruit d'un terreny que alhora contribuï a adobar, un producte irregular i, segons molts, delirant en una nació tan assenyada i curiosament poc comprensiva amb la seva llarga tradició d'excentricitat. I representava igualment la decadència del sistema vigent, una mena d'amenaça per a aquells que estaven a favor dels valors imperants. La romantització estètica i, sobretot, especulativa de la realitat es trobà amb entrebancs greus que distanciaren més Wordsworth i un Coleridge filosòficament *alemanyizat*, per posar-ne només un cas. Fou, doncs, Taylor un modest exemplar d'aquell infreqüent rossignol d'infinitud que Borges descrigué tan bé?

Quant a la segona, Taylor era impur, filòsof en teoria i, en la pràctica, místic i al.legorista -"The best feeder of poets since Milton", qualificatiu força desmesurat que, segons K.Raine, li féu Emerson¹⁶⁵ i que *se non è vero è ben trovato*. El regne d'aquest *rei sense corona*, com també l'anomenaven, no era l'acadèmia sinó un temple heterodox. Era lògic que Taylor tingués més acollida entre els poetes que no pas entre els intel.lectuals. Philip Sidney, a la fi del segle XVI¹⁶⁶, ja havia tingut problemes per haver defensat Plató i la poesia dels atacs de Stephen Gosson, Thomas Elyot i Cornelius

---

162. Pau Gilabert, "Viatjant a Grècia en cerca de l'ideal hel.lènic" p. 7

163. *Ibid.*

164. *Ibid.*

165. Kathleen Raine, "Thomas Taylor, Plato and the English Romantic Movement", p. 115.

166. No hi data exacta. Geoffrey Shepherd, editor de Sir Philip Sidney, *An Apology for Poetry*, p. 4, diu: "The likeliest date appears to be during the years 1581 to 1583".

Agrippa¹⁶⁷, entre molts d'altres, amb l'argument que, "there being many other more fruitful knowledges, a man might better spend his time in them than in this"¹⁶⁸, i fins i tot Shelley va haver de justificar l'esperit idealista de la poesia romàntica davant del seu estimat Peacock. Taylor ho havia de tenir forçosament difícil. Un dels seus seguidors, l'estudiós finisecular de Plotí, G.R.S. Mead, en un rampell apologètic va dir un segle més tard que Taylor era "more than a scholar, ... a philosopher in the Platonic sense of the word"¹⁶⁹. Aquest *sentit* platònic especial el dugué a terra de ningú, puix que Taylor no acceptà d'intimar amb la poesia o l'oratória com féu el jove Pico della Mirandola¹⁷⁰, ni d'esdevenir un escriptor màgic, a la manera, potser, de Novalis, amb un peu en cada territori, tot incorporant la filosofia en la poesia i *vice versa*, sinó que pretengué d'ésser el gran especialista en platonisme, "prepared rather to teach and proselytize than to learn"¹⁷¹. El fet cert és que sabia poc grec i que va reinventar Plató com va poder.

Per aquestes raons, les ressenyes bibliogràfiques sobre l'estudiós londinenc de Plató són un xic confuses, ja que, de vegades, l'expert encarregat no coneixia el text original ni cap versió diferent de la tractada, i sovint les crítiques contra les seves traduccions no anaven adreçades al nivell d'excel·lència del seu treball, sinó a palesar el malestar que, en un segle afanyat per conrear la racionalitat, podia despertar el filòsof de l'Acadèmia, presentat en la versió secretista de Taylor. Aquest fou el cas de l'arrogant i arxi-gòtic Horace Walpole, qui, tot deixant-se endur per un excés de racionalisme il·lustrat, desqualificà el traductor i l'autor traduït alhora: "I borrowed the *Monthly Review*, and find that the world's future religion is to be founded on a blundered translation of an almost unintelligible commentator on Plato. I guess, however, that the religion this new apostle recommends is ... the creed of the philosophers who really did not believe in their idols, but were frequently as absurd; and yet *this half-witted Taylor* prefers them to Bacon and Locke, who were almost the first philosophers who introduced common sense ... and were as clear as *Plato was unintelligible*

---

167. Informació de Geoffrey Shepherd, en Sir Philip Sidney, *An Apology for Poetry*, p. 2; Stephen Gosson, *School of Abuse* any 1579. I, p. 198. Thomas Elyot, *The Book of the Governour*, I, x-xiii, any 1531 i Cornelius Agrippa, *Vanitie of the Arts*, cap. 4, ff. 11-13v, any 1569.

168. Sir Philip Sidney, *An Apology for Poetry*, p. 123.

169. Citat per *Ibid.* p. 11.

170. Cf. Paul Oskar Kristeller, "Giovanni Pico della Mirandola and his Sources", en *L'opera e il pensiero di Giovanni Pico della Mirandola nella Storia dell'Umanesimo*, vol. I, pp. 35-142. És una recopilació dels treballs presentats amb motiu del 5è centenari de la mort de Pico. Kristeller diu textualment, p. 42: "Pico himself states jokingly in a letter that he is a philosopher among the poets and rhetoricians, but a poet and rhetorician among the philosophers". La carta en qüestió és a Angelo Poliziano, en *L'opera ...*, pp. 364-5.

171. *Ibid.* p. 16.

-because he did not understand himself¹⁷² (el subratllat és meu). Trenta anys enrera, la mateixa revista havia desestimat la traducció parcial de Plató de Floyer Sydenham per considerar que el platonisme estava passat de moda¹⁷³, i lamentava que el traductor desaprofités el seu talent "on subjects not likely to engage that general attention which is due to his merit"¹⁷⁴.

6. Un cop emmarcat Taylor i tot havent fet al·lusió a les adhesions i rebuigs que despertà, ens acostarem més al Plató de les seves circumstàncies i veurem que reflecteix moltes de les tendències més marcades del romanticisme anglès. Per començar, hem de recordar que Taylor, com Wordsworth, o més, sentia que *ens trobem massa immersos en el món*¹⁷⁵. És a dir, es resistia a acceptar la societat que el rebutjava, car creia que aquesta allunyava la humanitat de la seva fita espiritual. I, en aquest sentit, el principal enemic era allò que Coleridge i Borges titllarien -amb un to més vital que no pas doctrinari- de contricant *aristotèlic*, o sigui tot el que representaven la filosofia de Francis Bacon i la idea de progrés¹⁷⁶. "Bacon's philosophy has Destroy'd ( ) Art & Science"¹⁷⁷, sentencià Blake. Però les raons de Blake no eren exactament les de Taylor: Mentre el primer atacava el monotema racionalista de la Il·lustració i sostenia que "the Poetic Genius is the true Man, and ... all things are derived from their Genius, which by the Ancients was call'd an Angel & Spirit & Demon"¹⁷⁸, Taylor amb uns arguments un xic gastats, censurava Bacon per materialista i pragmàtic. Dit altrament, Blake sostenia que l'ésser humà era una fusió indivisible d'imaginació i intel·lecte en la qual l'energia natural i personal, aquí anomenada *geni poètic*, hauria de ser el principi regulador; en canvi Taylor ho simplificava tot en termes de superioritat espiritual *versus* alienació maquinista.

---

172. Carta a la comtessa d'Ossory, novembre de 1789. Citat per Kathleen Raine and George Mills Harper, **Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings**, p. 27.

173. *Monthly Review* 26 (1762) p. 196.

174. *Ibid.*

175. William Wordsworth- Del poema homònim: "The World is too much with us; late and soon,/Getting and spending, we lay waste our powers".

176. Hem d'aclarir que Coleridge va fer una interpretació molt *sui generis* de Bacon, a qui va considerar un platonista. Cf. nota 70 d'aquesta tesi: Letter to James Gooden, 14th January 1820. I Cf. John H. Muirhead, *Coleridge as Philosopher*, p. 95, n. 1, on observa una cita de poeta referida a "Bacon as the *British Plato*". Davant la estranya valoració de Bacon per Coleridge, Kathleen Raine and George Mills Harper, **Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings**, p. 35, diuen: "Blake understood what Coleridge apparently did not". Però en tot cas sabem que es refereix *grosso modo* als contemplatius com a platonistes i als pragmàtics com a aristotèlics.

177. En "Annotations to Reynolds", en **Blake Complete Writings**, p. 470. L'editor indica que una paraula va ser esborrada on ara hi ha l'espai. Però, potser Kathleen Raine and George Mills Harper, **Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings**, p. 35, hi creuen veure: "Bacon's philosophy has ruined England". No indiquen la font, i jo no he trobat la cita enlloc.

178. "All Religions are One", en **Blake Complete Writings**, p. 98.

En la mateixa línia del *Teetet* del Plató respectuós de Parmènides i d'Heràclit¹⁷⁹ -tot i que amb pocs matisos-, els atacs del *Ficino anglès* a la filosofia moderna es basen en el caràcter fonedís i àdhuc il·lusori del seu objecte: "This delusive phantom ... the man of modern science ardently explores, unconscious that he is ... hastening after an object which eludes all detection and mocks all pursuit"¹⁸⁰. És a dir, l'univers de les coses no mereixia per a Taylor tanta preocupació, atés que: "I believe that this world ... is perpetually flowing, and ... compared with its paradigm, has no stability, or reality of being"¹⁸¹. Afegeix que, si bé antigament la ciència era conscient de la fiabilitat minsa del món sensible, s'ocupava tanmateix de l'origen de la realitat i n'estudiava les causes; en el seu temps ja només s'interessa pels efectes¹⁸², car "the age of true philosophy is no more... trade and commerce have increased, while abstract investigations have necessarily declined: so the modern inquiries never rise above sense"¹⁸³. Taylor volia, doncs, atacar allò que Yeats anomenà "la passivitat davant una natura mecanitzada"¹⁸⁴, actitud inaugurada al segle XVII per l'autosuficiència racionalista del cartesianisme.

Aleshores, Taylor proposà un retorn a la tradició platònica, que -a l'igual que el budisme o el cristianisme- ell no considerava exclusiva d'un sol mestre, sigui Sòcrates o el seu gran deixeble, sinó part i esglaió de la "golden chain of deity"¹⁸⁵. L'origen d'aquesta es remuntaria a Orfeu o a Pitàgoras, i continuà amb l'escola platònica d'Alexandria i es perllongà fins al segle XIX. Els entrebancs que trobà per a vindicar el platonisme com *la filosofia vertadera*¹⁸⁶ en el segle dinou no foren pocs: no era pas fàcil explicar el seu abstrús *mètode* filosòfic en una Anglaterra academicista que tot just es començava a interessar, d'una banda per Kant i la naixent sistematització filosòfica dels idealistes alemanys i, d'altra, per les recerques econòmiques de David Ricardo i les idees polítiques dels utilitaristes i els radicals.

179. Cf. *Teetet* 182c i ss. i 185e.

180. Citat per Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 36.

181. De "The Platonic Philosopher's Creed", en Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 441. Comparar amb la crítica a l'heraclitisme radical del *Teetet* 182d-e: "Com podem anomenar correctament qualsevol altre cosa del tipus que has esmentat si, mentres estem parlant se'ns escorre per aquell corrent?".

182. *Ibid.* p. 35.

183. Thomas Taylor, en Pròleg a *The Mystical Initiations or Hymns of Orpheus*, de 1787, en Timothy Webb, *English Romantic Hellenism, 1700-1824*, p. 184.

184. *The Oxford Book of Modern Verse, 1892-1935*, p. xxvii: "The mischief began at the end of the seventeenth century when men became passive before a mechanized nature".

185. Timothy Webb, *English Romantic Hellenism, 1700-1824*, p. 181.

186. Citat per Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 11: "to diffuse the salutary light of genuine philosophy".

Així doncs, Taylor, tot seguint les passes de Sòcrates, va rebutjar el déu de la seva *pólis* i renegà del cristianisme, fins al punt de servir-se de l'expressió "modern sects" per a referir-se a la fe cristiana -"The jargon of innumerable sects established a tyranny over the human mind"-¹⁸⁷. Cal recordar que Swedenborg i els seus seguidors londinencs de la *New Age* també havien estat molt crítics amb el cristianisme. Això no obstant, la tirania que denuncia el *Ficino anglès* no és la mateixa que preocupava el filo-cristià Blake: L'artista criticava l'actitud dogmàtica i moralista dels creients necis, mentre que Taylor censurava, a més, el clergat pel fet d'ignorar la teologia platònica a les universitats i de perdre el temps en disquisicions gramaticals molt inferiors a la grandesa de l'espiritualitat arcaica¹⁸⁸. En concret, mantenia, d'acord amb una concepció molt familiar a partir de l'obra de Nietzsche¹⁸⁹, que la religió cristiana és "a bastardized and barbarous Platonism"¹⁹⁰, despullada del seu contingut místic més preciós. El rebuig de les esglésies i credos establerts, característic del romanticisme, és freqüent en els practicants de religiositats místiques no convencionals, siguin atees, politeistes, panteistes o teistes. En són exemples el rebuig de Swedenborg, la militància anticlerical de Shelley i la dura crítica de Novalis, l'any 1798, en *Pol. Ien (Blütenstaub)* contra el que anomenà la fe dels *filisteus* o credo rutinari: "Leur soi-disant religion opère comme un opiat"¹⁹¹, tout ensemble excitant et stupéfiant, qui fait taire la douleur par l'affaiblissement"¹⁹². Davant d'aquest model, Novalis optà per una fusió del monoteisme i el panteisme per "relligar-se" amb la divinitat¹⁹³.

En canvi, l'alternativa que proposà Taylor com a conseqüència natural de la fe platònica, fou el politeisme: "ideas considered according to their summits or unities are gods"¹⁹⁴. I així com Sòcrates negà la pluralitat de déus per tal d'afirmar un únic principi, Taylor, anti-cristià radical, manté que els esperits són varis, encara que tots provinguin d'un primer motor: "I believe that after the immense principle of principles ... a beautiful series of principles proceeds, all largely partaking of the ineffable, all stamped with the occult

187. *Dissertation upon Eleusinian Mysteries*, en James A. Notopoulos, "Shelley and Thomas Taylor", p. 509.

188. En Kathleen Raine, "Thomas Taylor, Plato and the English Romantic Movement", p. 103, Taylor parla del teòleg pedant que ha desapropiat les seves forces "in verbal criticism and grammatical trifles...".

189. F. Nietzsche, *Más allá del bien y del mal*, p. 19: "pues el cristianismo es platonismo para el pueblo".

190. W.E.A. Axon, en Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 122.

191. El subratllat és nostre, per a cridar l'atenció en la semblança de la comparació de Novalis i la famosa frase de Marx sobre la religió en la introducció a *La Crítica a la Filosofia del Dret de Hegel*. Li dec la pista a Hugh Honour, *El Romanticismo*, p. 295.

192. Novalis, *Pollens*, fragment 77. (*Blüthenstaub*), en Novalis, *Oeuvres Complètes*, vol. I, p. 370.

193. *Ibid.* fragment 74, p. 369.

194. James A. Notopoulos, "Shelley and Thomas Taylor", p. 510.

characters of deity, all possessing an overflowing fulness of good"¹⁹⁵. Quina mena de politeisme era el seu, a principis del segle dinou? Certament no era aquell dels cultes comuns a les ciutats antigues, encara que ell afirmi que ni els grecs ni els romans eren capaços de trivialitzar la seva religió, ni de venerar una multitud de déus inconnexos¹⁹⁶. El seu era més aviat un politeisme neoplàtonic, molt més metafísic i ontològic que la mitologia popular, i que, en opinió meua, no ha estat prou explicat.

La clau la tenim en el retrat que l'antiquari Isaac Disraeli, pare de l'anomenat primer-ministre victorià, féu de Taylor i que el mateix retratat va adoptar com a tarja de presentació. Després de la professió de politeisme del *platonista*, Disraeli pare afegeix: "The divinities of Plato are the divinities to be adored, and we are to be taught to call God, Jupiter; the Virgin, Venus; and Christ, Cupid!"¹⁹⁷. Resulta còmic com a sàtira, però desorientador com a il·lustració. Perquè no n'hi ha prou de dir, amb Raine i Harper, que el politeisme de Taylor era contracultural i pretenia *épater le bourgeois*; calia esclarir també la simbologia subjacent. Amb tot, hi ha una pista més ràpida, nítida i versemblant en la descripció burlesca de Disraeli, assumida per Taylor de molt bon grat, i és l'epítet "*the modern Pletho*," que s'ajustava al nostre personatge amb una precisió inusitada. En efecte, qualsevol estudi sobre el filòsof bizantí, per breu que sigui, queda definit el seu influx sobre Taylor, força superior al de Ficino, i s'afegeix que això no és rar a Anglaterra, si considerem que Coleridge, esmenta a Pletó entre les seves lectures primerenques, al costat de Plató, Plotí, Ficino, Procle, Nicolàs de Cusa, i Boehme¹⁹⁸. En aquest alto en el meu recorregut seguiré les fiables informacions de Hankins¹⁹⁹, Klibansky²⁰⁰, Garin²⁰¹, De Lubac²⁰² i Kristeller²⁰³.

Talment com Taylor quatre segles després, Gemiste Pletó (*circa* 1360-1452), figura cabdal per al ressorgiment de l'ulterior platonisme florentí, estava convençut que la única

¹⁹⁵. De "The Platonic Philosopher's Creed", en Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, pp. 442-3.

¹⁹⁶. Thomas Taylor, citat per Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 41: "If by polytheists we mean, men who believed in a multitude of self-existent beings independent of each other, and of one first cause, there were no such men among the Greeks and Romans...".

¹⁹⁷. En Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 40.

¹⁹⁸. Samuel T. *Biographia Literaria*, ix, p. 80.

¹⁹⁹. James Hankins, *Plato in the Italian Renaissance*, vol. I.

²⁰⁰. Raymond Klibansky: *Plato's Parmenides in the Middle Ages and the Renaissance i The Continuity of the Platonic Tradition*.

²⁰¹. Eugenio Garin, *La Cultura Filosofica del Rinascimento Italiano*.

²⁰². Henri de Lubac, *L'Alba Incompiuta del Rinascimento*.

²⁰³. Paul Oskar Kristeller, *Marsilio Ficino, Il Pensiero Filosofico di Marsilio Ficino*, i, "Giovanni Pico della Mirandola and his Sources".

esperança per salvar el seu país, políticament i espiritual, era el retorn a la cultura hel·lènica, en especial a Plató. Aquesta fe la compartí amb d'altres deixebles *complatònics*²⁰⁴ i compatriotes bizantins, convençuts de la necessitat de lluitar contra el poder creixent de la cristiandat llatina, encarnada en aquell moment pels aristotèlics Georgius Scholarius i Georgius Trapezuntius. En la *querelle des philosophes* del segle quinze a Bizanci entre platònics i aristotèlics, molts han cregut veure representada, potser imperfectament²⁰⁵, una pugna ideològica entre l'Església Ortodoxa grega i l'Església Catòlica romana. Però la qüestió que ens interessa aquí per entendre millor el platonisme *pletònic* de Taylor, és els termes en què es desenvolupava aquesta tensió i el perfil dels *resurgenti Platoni* a Mistra.

Entre les acusacions i retrets usuals en l'Edat Mitjana i el Renaixement, hi havia els d'ateisme i paganisme, i Pletó, continuador bizantí de Plató, no es lliurà d'imputacions d'aquest tipus per part de Scholarius i Trapezuntius. Això de ben segur va atreure Taylor, que rebutjà el sincretisme de Ficino²⁰⁶, Pico i Henry More -el Platonista de Cambridge-²⁰⁷, postura que, de manera menys àcida i sense renunciar a la fe cristiana, imitaren després Jowett, Nettleship i els *platonistes* del Balliol College a Oxford²⁰⁸. I heus aquí que, entre les penes que patí Pletó tenim que, per començar, l'esmentat Scholarius va destruir bona part del seu *Llibre de les Lleis*, el qual, juntament amb el *Compendium Zoroastreorum et Platonicorum dogmatum* i el *In oracula magica Zoroastris*, intentava de demostrar doctrines herètiques com ara el determinisme, l'eternitat absoluta del cosmos, la preexistència de l'ànima, la reencarnació i la presència d'una sèrie jeràrquica de déus, des de Zeus, el primer principi, fins a les deïtats que governen el món fenomènic. En l'obra que Scholarius eliminà, Pletó hi havia afegit un calendari de cultes a les divinitats, així com informació sobre litúrgies, himnes i oracions.

Els arguments de Pletó per justificar la seva fe pagana eren molt semblants als de Taylor. Deia, per exemple, que el politeisme antic i popular -que, per cert, no negà- i el cristianisme modern pecaven del mateix defecte, ço és -i seguint Hankins: "It was Pletho's

---

204. Giovanni di Napoli, "L'Essere e l'Uno in Pico della Mirandola". Reprodueix una carta de Ficino a Pico on apareix l'expressió: "Picum complatonicum nostrum ..." p. 364

205. Cf. Hankins, qui rebutja la simplificació d'aquesta idea, *Plato in the Italian Renaissance*, vol. 1, p. 195: "The original debate between Barlaam and Palamas was not a matter of Aristotelianism versus Platonism, but rather grew from a methodological dispute about the best way to defend Orthodoxy against the attacks of Western controversialists". (el subratllat és nostre).

206. Tot i que Ficino va ser acusat d'heretgia l'any 1480, aconseguí de sortir-se'n. Cf. Frances A. Yates, *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition*, p. 80, i Hankins, *Plato in the Italian Renaissance*, vol. 1, p. 282.

207. Cf. Timothy Webb, *English Romantic Hellenism, 1700-1824*, p. 181.

208. També Alfred Edward Taylor, *Plato, the Man and his Work*, p. 289, nega l'equivalència entre la idea del Bé i Crist.

view that politicians and greedy clerics, in order to exploit the ignorant, had debased and trivialised the religions of his time, and in so doing had eroded the moral and spiritual vigour upon which the political power of the Eastern empire depended"²⁰⁹. És possible que Pletó hagués intentat de mantenir les arrels hel·lèniques del cristianisme ortodoxe, però no intentà pas de negar-lo, tot demostrant que la tradició neoplatònica li era més propera que l'església de Roma²¹⁰. Aquesta hipotètica i condicionada acceptació del cristianisme no era certament la proposta que havia fet Taylor, i tampoc no són comparables les preocupacions polítiques de Plató i Taylor, per bé que la crítica essencial a la tirania dogmàtica i moral del clergat i llurs creences en l'aparició d'una religió futura, millor que l'actual i poc diferent del paganisme, són molt semblants.

Els déus de Pletó no eren matusseres imitacions humanes, sinó substàncies i metàfores pensades per explicar veritats ocultes, inexplicables com les de Taylor. Caldria doncs aplicar al politeisme del traductor britànic la mateixa precisió que féu Hankins respecte de Pletó: "His polytheism is the polytheism of late ancient Neoplatonism, and especially of Proclus, ... wherein the gods ... stand for transcendental principles or causes of substances and changes in the phenomenal world. ... The pagan myths ... not ... corrupted by poets and *sophists*, are not historical events, but shadowy representations in linguistic form of metaphysical (or divine) truths, which may only be grasped truly in contemplative noesis"²¹¹.

En realitat, l'esquema de Taylor deriva versemblantment de la construcció emanativa de Procle, heretada també per Pletó, i, segons diu: "I believe that this immense principle produced such things as are first and proximate to itself, most similar to itself ... I believe that self-subsistent natures are the immediate offspring of this principle ... that incorporeal forms or ideas resident in a divine intellect are the paradigms or models of every thing which has a perpetual subsistence according to nature"²¹². Per a Procle, tot prové d'un primer principi o mónada, del qual, mitjançant unes unitats, emanen els ens, com si es tractés de caps de niu que es contenen de major a menor. La regió de les ànimes, intermèdia entre el món intel·ligible i el sensible, és habitada per una sèrie llarga i complexa de déus emanats des del món intel·ligible situat sota l'U i dirigida envers els altres móns.

---

209. James Hankins, *Plato in the Italian Renaissance*, vol. 1, p. 201.

210. *Ibid.* p. 202: "it is quite possible that Pletho ... thought himself a better Christian, in the true sense, than the ignorant and time-serving clergy around him ..."

211. James Hankins, *Plato in the Italian Renaissance*, vol. 1, p. 200.

212. "The Platonic Philosopher's Creed", en Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 440

Taylor també veia l'existència com a engendrada i penetrada per l'acció divina: "... considered, however, as animated by a divine soul, and as being the receptacle of divinities from whom bodies are suspended, it is justly called by Plato, a blessed god"²¹³. L'al·lusió a la creació del món en el *Timeu*²¹⁴, diàleg un xic oblidat al segle XVIII però admirat per Taylor i molt popular en el Renaixement -com féu palès Rafael en la ja esmentada **Escola d'Atenes**- és evident. Allí on Plató amb prou feines parla de divinitats astrals en l'ordenació de l'univers i es mostra cautelós en referir-se a més deïtats²¹⁵, Taylor s'adreça a Procle en el seu **Platonic Philosopher's Creed**, i el resultat n'és una cosmologia laberíntica, un eixam de divinitats espirituals i materials, relacionades entre si i lligades per una gran causa primera, font de vida i bellesa²¹⁶.

Aquest primer motor, principi o causa havia d'ésser venerat amb oracions i sacrificis, però, sobretot, amb silenci: "it is to be celebrated as a thrice unknown darkness, as the god of all gods, and the unity of all unities, as more ineffable than all silence, and more occult than all essence, as holy among the holies, and concealed in its first progeny, the intelligible gods"²¹⁷. Així era la Divinitat principal d'aquest politeista platònic, segons una descripció que fa difícil d'encaixar el ritu amb el nom de la doctrina que professa i realment costa d'imaginar Plató en un èxtasi. La contradicció no desarma, però, Taylor, el qual, en respondre a observacions semblants, afirmà: "This is so remarkably the case with the philosophy of Plato ... he who should attempt to translate any one of the dialogues without understanding his secret doctrines would produce nothing but a heap of absurdities"²¹⁸. Per tant, els seus lectors havien de llegir i creure que Plató era un místic i que els diàlegs amagaven un llenguatge secret que per raons de religió, germanor i àdhuc seguretat no va fer explícit. De tota manera, s'ha de tenir en compte que el públic filosòfic de la fi del divuit havia tingut alguna notícia sobre el caire religiós de Plató, ja que el diàleg més publicat i traduït fins aleshores havia estat el **Fedó**²¹⁹.

---

²¹³. *Ibid.* p. 441

²¹⁴. *Timeu* 34 b-c: "Amb aquests propòsits en ment, creà el món com ara un déu beneït".

²¹⁵. Plató es mostra escèptic sobre l'afirmació de més déus, tret dels estels i els planetes: *Timeu* 40d: "Conèixer o explicar l'origen d'altres divinitats ens sobrepassa, i hem d'acceptar les tradicions dels antics que afirmen descendre dels déus -si més no, és això el que diuen- i segur que devien conèixer els seus avantpassats".

²¹⁶. *Ibid.* p. 439: "... all beautiful things, whether in souls or in bodies, are suspended from one fountain of beauty".

²¹⁷. *Ibid.* p. 440.

²¹⁸. Citat per James A. Notopoulos, "Shelley and Thomas Taylor", p. 508.

²¹⁹. Frank B. Evans, "Platonic Scholarship in Eighteenth-Century England", p. 104: "The *Phaedo* ... appeared 13 times in Greek, 12 times in English, and four times in French".

Nogensmenys, Taylor no era, ni de bon tros, l'únic politeista del moment, car l'hivern del 1788-89, pocs mesos abans de la presa de la Bastilla, el nostre *platonista* romàntic va rebre la visita d'un hoste distingit i enigmàtic: el neo-pitagòric i també pagà Marquès de Valady, arribat des de París amb l'ànim de conèixer el Mestre, i que seria guillotinat durant el Terror, malgrat el seu liberalisme. Taylor explica una anècdota que revela la profunda convicció de companyonatge pitagòric i esperit comunitari que tenia el liberal aristòcrata: "The Marquis, who professed himself a rigid Pythagorean ... once asked him (*a Taylor*) if he did not think it consistent with Pythagorean friendship for the wife of the married to be shared by the unmarried friend"²²⁰. Un cop recuperat del xoc inicial, el *Ficino britànic* féu gala d'integritat pitagòrico-platònica i el cridà a l'ordre i a l'ascesi propis de llur casta religiós. Poc després d'esclatada la revolució, va haver-hi a França una onada efímera de religions experimentals i politeistes que no arrelà, però que reportà a Taylor alguns deixebles com ara Monsieur Combes-Dounois, el qual, afligit pel greu estat de les coses al seu país, dedicà dos volums a recomanar seriosament un ràpid i expeditiu retorn al politeisme i el platonisme a fi de salvar el món de la catàstrofe revolucionària. Taylor podia dir aleshores allò de 'ningú no és profeta a casa seva', puix que la seva popularitat a França no era gens menyspreable i, a Amèrica, segons diuen Raine i Harper²²¹, el culte a Taylor va suscitar la fundació d'una revista per part dels Transcendentalistes²²² i el seu cercle de Nova Anglaterra, al qual pertanyia Emerson. La publicació duia el significatiu i falaguer nom de *The Platonist*.

Al territori insular Taylor no es trobava tampoc sol. Una vegada més, William Blake, a *The Marriage of Heaven and Hell*, dels anys 1790-1793, parlava dels déus dels clàssics: "The ancient Poets animated all sensible objects with Gods or Geniuses ... And particularly they studied the genius of each city & country, placing it under its mental deity"²²³. I, de bell nou, un cop més el sentit crític de Blake capgirava l'aparent semblança amb el *platonista* Taylor, puix que tanca el paràgraf amb una acusació contra l'Església per haver separat les deïtats de llurs objectes: "Thus men forgot that All deities reside in the

---

220. Thomas Taylor "Mr. Taylor, the Platonist", escrit autobiogràfic, en Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, pp. 116-7.

221. Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 9.

222. *Ibid.* Cf. John H. Muirhead, *The Platonic Tradition in Anglo-Saxon Philosophy*, pp. 308-10: Els "Transcendentalistes" era una agrupació de joves filòsofs bostonians Unitaris, formada en la segona dècada del segle dinou per seguidors de Coleridge que, com ell, van anar a Alemanya i tornaren amb el model dels romàntics alemanys en ment. La veritat és que John H. Muirhead no esmenta *The Platonist* enlloc.

223. Blake, *Complete Writings*, Plate 11, p. 153.

human breast"²²⁴. Així, Blake, mestre precoç de la sospita, també reconeixia el politeisme, si bé des d'una perspectiva agnòstica i completament antropocentrista. No puc, doncs, compartir la hipòtesi de Raine i Harper en el sentit de veure una gran afinitat ideològica entre ambdós personatges²²⁵.

Aquell Blake que no acceptà la transcendentalització de la religió, que s'avençà a Feuerbach en desvelar la constitució humana de la figura divina, que alertava contra la il·lusió de la fe ("Thou art a Man. God is no more. Thine own Humanity learn to adore"²²⁶), que considerava l'oració com l'estudi de l'Art²²⁷ i la Imaginació com la forma eterna de l'home, "that is, God himself"²²⁸, té poc a veure amb el posat devot i submís d'un místic com ara Taylor. Blake, pròxim al Shelley de la *Defence of Poetry*, és un immanent, un creient en el poder diví de la capacitat creadora de l'home. Taylor, en canvi, és un transcendentalista, ell mateix ho deia explícitament tot i que en brut: "I believe in one first cause of all things, whose nature is so immensely transcendent, that it is even super-essential; and ... cannot properly ... be named..."²²⁹. Blake havia simpatitzat amb Boëhme i Swedenborg, havia valorat també Plató i conegut la tradició platònica possiblement a través de Taylor i el creixent *Gusto Greco*, però costa d'imaginar-lo com a prosèlit del *modern Pletho* o com a neoplatonista pietós.

7. A part del politeisme, Taylor tenia més punts de contacte amb la tradició platònica: Les seves coincidències amb Gemist Pletó eren significatives, però no totals ni exclusives, ja que Taylor introduí algunes diferències respecte del seu antic predecessor, -no fou endebades que havien passat més de tres segles-, i en algun tema seguí d'altres mestres renaixentistes. Aquest és el cas del seu tractament d'Aristòtil.

---

²²⁴. *Ibid.*

²²⁵. Per exemple: Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 34: "There can be little doubt that the first to define the grounds of Blake's well known rejection of these philosophers (Bacon, Newton & Locke) was Taylor", p. 7: "There are therefore strong grounds for concluding that Blake learned his arguments against Bacon, Newton & Locke from Taylor...". I en Kathleen Raine, "Thomas Taylor, Plato and the English Romantic Movement" p. 105: "the greatest impact upon Blake of the Platonic philosophy was the first -between 1787(the year Taylor published his translation of Plotinus *On the Beautiful*) and 1804. It was during those years that each successive publication by Taylor was to find its immediate echo in Blake's writings".

²²⁶. Citat per Harold Bloom, *Los Poetas Visionarios del Romanticismo Inglés*, p. 171.

²²⁷. Cf. "The Laocoön", en *Ibid.* p. 776: "Prayer is the Study of Art"/ "Praise is the Practise of Art"/Fasting &c., all relate to Art".

²²⁸. *Ibid.*

²²⁹. De "The Platonic Philosopher's Creed", en Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 439.

Pletó es mantenia allunyat d'Aristòtil, amb una reserva que van heretar els també platònics Bessarion i Ficino: l'Estagirita era bo per a les ciències naturals, però Plató era superior en la metafísica. Nogensmenys, Taylor sia per consideració a l'*auctoritas* del filòsof peripatètic en la seva època, sia per autèntica convicció, decideix d'indignar els empiristes i decreta l'acord entre "questi due soli de la filosofia"²³⁰. Així, en el pròleg a una de les traduccions que féu amb el suport del Duc de Norfolk, afirma: "My object in translating the whole of Aristotle's works was not to comment copiously on all that he has written, but to bring to light all the sublime and most important dogmas of his philosophy ... and also, to prove that these dogmas are perfectly conformable to those of Plato ... "²³¹.

En defensar la paritat entre Plató i Aristòtil a l'Anglaterra del seu temps, Taylor trencava dos tabús allora: el de l'exaltació d'un Plató obscur i confús que era vist amb malfiança, i l'íntima relació d'aquest Plató *irracional* amb el seu deixeble Aristòtil, paradigma escolàstic encara vigent del seny i del sentit de la realitat. Aleshores, Taylor es distancia de Pletó i un cop més de Ficino per acostar-se a Pico i al Poliziano en el tema de la *Pax Philosophica*, sense arribar, però, a la harmonia completa dels dos pensadors aconseguida pel filòsof de Mirandola. Taylor va més enllà de Ficino en abocar-se amb confessada passió a l'estudi i traducció de l'Estagirita, i diu de si mateix que "before he had read a page, was so enamoured ... that he resolved to make the study of Aristotle's philosophy the great business of his life"²³². Això no obstant, les seves recerques transcorrien en la màxima lleialtat als principis neoplatònics: "considering the Peripatetick discipline, when compared with that of Plato, as bearing the relation of the less to the greater mysteries: and in this light it seems, the two philosophies were always considered by the best of the Platonists"²³³. L'analogia recorda la diplomàtica metàfora *Ficiniana* de veure Aristòtil com "il cammino" i Plató com la "sua meta"²³⁴, si bé Taylor pretenia mitigar totes les asprors de la distinció.

---

230. Coluccio Salutati, *De Lab. Herculis*, citat per De Lubac, *L'Alba Incompiuta del Rinascimento*, p. 265.

231. Thomas Taylor, *The History of Animals*, en Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 25.

232. Thomas Taylor "Mr. Taylor, the Platonist", escrit autobiogràfic, en Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 111.

233. *Ibid.* p. 112.

234. Ficino citat per De Lubac, p. 271. Però el sentit de la frase és més aviat pejoratiu envers Aristòtil qui era per a Ficino bàsicament un gran físic. Vegeu la famosa carta a Pico del 12 de desembre de 1482: "... Perché, se i peripatetici ci rendono facilmente saggi, i platonici ci fanno ad un tempo saggi i felici...".

El tema de la concòrdia entre tots dos filòsofs, o més aviat de la *platonització* de la metafísica aristotèlica²³⁵, es remunta a la tradició neoplatònica i ressorgeix de manera més radical amb Pico arran de la querella entre aristotèlics i platònics: A l'**Ente et Uno**, el *Princeps Concordiae* comte della Mirandola, contrari a la interpretació neoplatònica que reprehen Ficino i "gli Accademici" florentins i que situa l'U per damunt l'Ésser, s'afanya a demostrar que l'Ésser aristotèlic i l'U platònic, tal com aquest apareix en el **Parmènides** i la **República**, són equiparables²³⁶; i fins i tot afirma que la lectura de l'esmentat diàleg s'havia de fer a la llum de la definició aristotèlica d'Ésser i Unitat del llibre IV de la **Metafísica** d'Aristòtil²³⁷. L'advertència de Pico era severa: "...coloro che ritengano che Aristotele dissente da Platone, dissentono anche da me che sostengo la concordia dei due filosofi ..."238.

Taylor ja hem vist que no s'endinsà en les profunditats de les disquisicions *Piquianes* i que tampoc no era gaire inclinat a reconèixer els seus deutes intel·lectuals. És molt possible que, quan proposà -a cap adversari en concret i a tots en general- que ambdós filòsofs estaven en harmonia, "ut cum Platone Aristoteles rediret in gratiam"²³⁹, ho fes bàsicament per tal d'*universalitzar* el pensament platònic més que no pas per amor a l'Estagirita. Amb la qual cosa no estem negant la seva reconeguda vocació aristotèlica, sinó que la situem en una posició d'*ancilla Platonismi*, semblant a aquella experimentada pels neoplatònics renaixentistes però més oberta i lliure de pressions polítiques. "*Concòrdia*" volia dir en aquest cas la "*platonització*" d'Aristòtil, tal com va suggerir un historiador l'any 1848: "Mr. Taylor strenuously contends that Aristotle was not only the pupil, but in the strictest sense a holder of the Platonic dogmas, contrary to what he considered the ignorant and rash

235. Cf. W.K.C. Guthrie, *A History of Greek Philosophy*, vol.VI, pp. 71-2. Per a una visió més freda, però breu, de les distàncies i semblances entre Plató i Aristòtil vegeu també A.O. Lovejoy, *The Great Chain of Being*, pp. 56-8.

236. De *Ente et Uno*, 102, en Johannes Picus Mirandulanus, *Opere I*, vol.i, p. 419: "nè Platone dissente da Aristotele per il fatto che nel libro sesto della *Repubblica* pone Dio, che li chiama idea del bene, al di sopra dell' intelletto e degli intelligibili, dando a quello l'intendere a questi l'intelligibilità, mentre spesso Aristotele chiama Dio intelletto, intelligente e intelligibile".

237. Així comença Pico de la Mirandola el seu tractat, amb una al·lusió a Aristòtil, en *Oratio, Heptaplus, de Ente et Uno, Commento sopra una canzone d'amore da Girolamo Benivieni*, p. 389.: "In molti luoghi Aristotele dice che si corrispondono ed hanno uguale estensione l'ente e l'uno (e così pure il bene...)". Cf. *Metafísica IV*, 2, 1003 i ss; XI, 3, 1060 b-e i ss.

238. Pico della Mirandola, en *Oratio, Heptaplus, de Ente et Uno, Commento sopra una canzone d'amore da Girolamo Benivieni*, p. 387.

239. Gianfrancesco della Mirandola, nebot de Pico, citat per Edgar Wind, *Pagan Mysteries in the Renaissance*, p. 255.

deductions of some modern writers, who, never having fully comprehended either master or scholar, have fancied the Stagyrice the founder of an opposing sect ... "240.

Taylor era apassionat abans que concret. En els seus comentaris repetia una vegada i una altra les interpretacions que hem comentat, adobades amb adjectius altisonants: "beautiful explanation! ... exquisite doctrine! ... sublime disciplines!"; i, com digué el crític inclement de l'*Edinburgh Review* de 1809: "thus, the office of commentator is completed"²⁴¹. Taylor s'hauria pronunciat en contra de la divisió del món, feta per Goethe, Coleridge i Borges, en aristotèlics i platònics, i hauria substituït els hereus de l'Estagirita pels Baconians, els quals veia com l'encarnació de l'esperit de la praxis i l'experimentalisme²⁴², però no sabem si hauria volgut argumentar amb gaire rigor la seva postura. Irònicament, Coleridge, formulador de l'antítesi, i *platonista* ell mateix, qualificà Taylor de "blind bigot", intolerant i obtús, pels seus atacs a Bacon, de qui el poeta havia dit que, malgrat no haver llegit Plató i condemnar-lo, "taught pure Platonism in his *great Work*, the *Novum Organum*"²⁴³.

8. En Taylor, no trobarem anàlisis científiques o quasi científiques, sinó tan sols impressions i opinions. Potser per això era un nodridor de prosèlits, o de poetes, si interpretem bé Emerson²⁴⁴. Un comentari malèvol del **Dictionary of National Biography**²⁴⁵ sobre la manca total d'esperit crític de Taylor no era gens infundat. Taylor té encants, però aquests no rauen en la seva finor intel·lectual, car no trobà cap dificultat a compatibilitzar Plató amb Aristòtil, a donar per sentada l'existència personal de l'Orfeu mític, a acceptar la continuïtat entre Plató i Procle, ni a aprovar l'espinesa política platònica, de la qual era un defensor entusiasta, cosa que en el seu cas i parlant clar i net vol dir que era un antidemòcrata. Ja hem comentat la seva relació i breu convivència amistosa amb Mary Wollstonecraft, autora de *A Vindication of the Rights of Women*. Doncs bé, alguns

---

240. Robert Blakey, *History of the Philosophy of Mind*, IV, 67. Citat per Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 48.

241. *Edinburgh Review* 14, p. 192.

242. Cf. Thomas Taylor, nota a "The Platonic Philosopher's Creed", en Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 441: "As little as the eye of a fly at the bottom of the largest of the Egyptian pyramids sees of the whole of that pyramid, compared with what is seen of it by the eye of a man, so little does the greatest experimentalist see of the whole of things, compared with what Plato and Aristotle saw of it, through scientific reasoning founded on self-evident principles".

243. En Samuel T. Coleridge, *Collected Letters of S.T. Coleridge*. Vol. V, p. 15. Letter to James Gooden, 14th January 1820. També vegeu John H. Muirhead, *Coleridge as Philosopher*, p. 95, on explica que Coleridge va batejar Bacon com el "British Plato".

244. Cf. Kathleen Raine, "Thomas Taylor, Plato and the English Romantic Movement", p. 115: "Emerson ... called the English Pagan 'the best feeder of poets since Milton' ". No dóna cap referència.

245. James A. Notopoulos, "Shelley and Thomas Taylor", p. 509.

anys després, Taylor publicà un pamflet que duia el títol absurd de: **A Vindication of the Rights of Brutes**, adreçat contra el pensament de l'escriptora feminista i el de l'assagista polític anglo-americà Thomas Paine, autor del sediciós **The Rights of Man**. Raine i Harper observen amb complaença que l'opuscle "is a lighthearted *reductio ad absurdum*"²⁴⁶ de totes dues obres, atac que els crítics esmentats justifiquen en nom de la filiació platònica de l'autor. Casualment o no, la tradició de platonistes conservadors és força llarga, i Taylor no solament no en fou cap excepció sinó que en fou el primer d'una sèrie a Anglaterra, i el més barroer de tots, i encara sort que no tingué cap participació en el poder. En aquesta situació, no és estrany que condemni la revolució francesa, però el que sobta en un *platonista* de la Il·lustració com ara ell, és que negui els beneficis de l'educació en la ciutadania.

9. Més de tres-cents anys enrera, el mateix Ficino, tot i els seus principis aristocràtics, desenvolupà, a partir de la seva interpretació del llibre VII de la **República**, la consciència ètica i cívica de voler educar la població a imitació de Déu: "Plato in superioribus inquit conandum esse ciues Deo similes amicosque reddere"²⁴⁷. En canvi Taylor, sense gaire responsabilitat política ni sensibilitat social, no mostrà cap mena d'escrúpol a censurar l'anhel d'instrucció dels sectors més desfavorits, ni a assegurar que "the present efforts to enlighten by education the lowest class of mankind is an attempt to break the golden chain of beings, to disorganise society..."²⁴⁸. La qüestió és un xic confusa i àdhuc contradictòria, puix que en la introducció a la seva versió de Plotí repeteix contínuament que la societat ja estava prou desorganitzada: "... indeed, there never was a period which required so much philosophic exertion; or such vehement contention from the lovers of Truth. On all sides, nothing of philosophy remains but the name, and this is become the subject of the vilest prostitution ... Rise then, my friends... The foe is indeed numerous, but at the same time feeble..."²⁴⁹.

Aleshores, si per un cantó l'ordre social vigent estava corromput pel materialisme i la primació de la utilitat i, per un altre, els ressos revolucionaris que venien de França propugnaven una reconstrucció del poder i dels valors catòlica i potinera al seu entendre, quina preciosa cadena s'estava trencant que no hagués destruït ja el sistema tradicional? Aparentment Taylor, malgrat el to agitador de la seva crida, es referia a una tercera via més

---

246. Kathleen Raine and George Mills Harper, **Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings**, p. 48.

247. Citat per Hankins, **Plato in the Italian Renaissance**, vol. 1, p. 295.

248. Citat per Kathleen Raine and George Mills Harper, **Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings**, p. 47.

249. Citat per Kathleen Raine, "Thomas Taylor, Plato and the English Romantic Movement", p. 102.

aviat contemplativa, la del platonisme individual, que certament no és pas la proposta política de la **República** sinó la del neoplatonisme: "Let us then boldly enlist ourselves under the banner of Plotinus, and, by his assistance, vigorously repel the encroachments of error, plunge her dominions into the abyss of forgetfulness, and disperse the darkness of her baneful night"²⁵⁰. Les imatges són per cert molt romàntiques: abismes interiors, foscors profundes, nits angoixants. Què devia voler dir Taylor, però, en formular un retorn a Plotí com a alternativa de vida, tot just iniciat el segle dinou?

Segons Porfiri, la intenció de Plotí era de reconstruir l'antiga Ciutat dels Filòsofs o Platonòpolis a Campania, projecte que mai no realitzà i que per tant no podem jutjar²⁵¹. Tot i això, tanca les seves **Ennèades** amb un resum descriptiu del que hauria d'ésser la vida dels déus i dels savis: un allunyament dels afers mundans i dels plaers terrestres -una relació de solitari a solitari²⁵². Per si no quedava prou explícit, Ernest Barker, acadèmic del Balliol College de Jowett, féu una definició clara i distinta de l'interès de Plotí per la vida ciutadana, que, en part, era teòricament també el de Taylor: "He thus has no interest in the State; the 'Platonopolis' of which Plotinus dreamed is a hermitage rather than a polis. Indeed he has no interest in *any* form of society (unless it be a philosophical conference or circle). He is non-social as well as non-political; he has no feeling for community, and no feeling for any voluntary association or society, any more than for the State and its political organization"²⁵³. Aquest era l'ideal plotinià d'existència al qual Taylor exhortava, molt més a prop de l'eremita o del monjo, que no pas del *δῶν politikón* aristotèlic, o del treballador rescabalat de Ricardo.

Tot fa pensar, doncs, que Plotí es va mantenir al marge del seu entorn romà amb aquella mena d'indiferència social que avui en dia anomenem escèpticament, *apolítica*. En canvi Taylor, malgrat les aparences, no es contenta d'apartar-se del món. Ell, de fet, s'hi pronuncia i hi intervé. I no podem adduir que el període històric que va viure Plotí fou plàcid i lliure de conflictes mentre que el *Ficino anglès* patia les conseqüències de les revolucions agrària, industrial i francesa, i per això reaccionà així. L'època que va viure l'autor de les **Ennèades** fou batejada per un conegut historiador modern com una "època d'angoixa"²⁵⁴. Marguerite Yourcenar ens recorda aquell sentiment de crisi profunda i desastre interminable

---

250. *Ibid.*

251. Porfiri, *Vida de Plotí*, XII, 1-12.

252. *Ennèada VI*, 9.11.

253. Barker citat per James K. Feibleman, *Religious Platonism*, p. 136.

254. E.R. Dodds, *Pagan and Christian in an Age of Anxiety*. El terme és aplicat per Dodds al període que va des de Marc Aureli a Constantí.

amb una exquisida observació de Flaubert, segons la qual, "Les dieux n'étant plus, et le Christ n'étant pas encore, il y a eu, de Cicéron à Marc Aurèle, un moment unique où l'homme seul a été"²⁵⁵. Malgrat la inquietud general, o causa d'ella, Plotí es va estimar més de retirar-se al seu propi espai interior, mentre Taylor, per la seva banda, exhortava al recolliment espiritual, però alhora postulava la permanència de la dinàmica del senyor i de l'esclau, sense gaires arguments ni explicacions.

El *Plotó modern* sentia veritable orgull de pertànyer al selectíssim grup dels iniciats en la saviesa platònica, només uns pocs en relació als il·letrats, que eren "a number of the middle sort and a countless multitude of the ignorant"²⁵⁶. Quina és la causa d'aquesta duresa que supera la del mateix Plató? Potser la seva frustració social, econòmica i acadèmica l'impulsà a aferrar-se a la idea d'una casta de filòsofs exclusiva i magnificada, de la qual ell, *the Uncrowned King*, seria el cap clandestí o, si més no, un membre egregi. Aquest home que no va poder anar a la universitat i depengué de sous miserables i de mecenatges contingents, desenvolupà una sobergueria envers aquella massa de la qual en molts aspectes formava part, malgrat ell: "The manners of the multitude, so far from affording any really valuable information, exhibit nothing but specimens of folly and vice, astonishingly various, and differently combined"²⁵⁷. L'arrogància de Taylor, palesa en el caràcter rotund de les seves afirmacions, i en la manca de modèstia en acceptar influències externes, d'altra banda òbvies, desfermà encara més les ires de l'enigmàtic i terrible crític de l'*Edinburgh Review*, en un número aparegut l'any 1809, cinc anys després de la publicació de l'esmentada edició completa de Plató: "he displays a self-sufficiency more enormous, an arrogance more disgusting, than any author whom, at the moment at least, we find it possible to name..."²⁵⁸.

El convenciment de la pròpia superioritat intel·lectual dugué Taylor a creure que l'única àrea vàlida d'interès era la seva. Les preocupacions de Wollstonecraft, Paine i Bentham constituïen, segons ell, un malbaratament d'energies mentals, ja que, la realitat no l'inspirava ni li semblava tan real: "... there cannot I think be a more egregious instance of the barren state of philosophy at present, than the prevailing opinion that the most valuable knowledge is derived from common life and the general conduct of mankind"²⁵⁹. Ja ens ho

---

255. "Carnets de notes de Mémoires d'Hadrien", en Mémoires d'Hadrien, p. 321.

256. Citat per Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 47.

257. *Ibid.* p. 48.

258. *Edinburgh Review* 14 (1809), p. 191.

259. *Ibid.*

havia dit en la seva declaració de principis: la Unitat primigènia, objecte sagrat del coneixement vertader és quelcom d'inefable i d'ocult del què ningú no pot saber res, tret d'uns quants elegits com ell, que en morir tornarien al seu Olimp original, "and ... shall be conjoined with the gods, and govern the whole world, together with the deities..."²⁶⁰.

Afortunadament, la postura política de Taylor no va ser compartida per tots els artífexs del *Gusto Greco*. Coleridge fou republicà durant els seus anys d'estudiant a Cambridge i havia fundat amb Southey i d'altres la societat Pantisocràtica²⁶¹, encara que després canviés de signe polític²⁶². Entre els assistents al novellesc sopar vegetarià del 1814 trobem William Godwin, autor de **Political Justice**, que tenia un fort biaix anarquista i era un defensor ardent dels drets humans. Sobre les idees radicals i revolucionàries de Percy Bysshe Shelley s'ha escrit a bastament en els darrers 150 anys, però recordarem que en el 1819 va escriure una anàlisi del deute nacional, de la qual la primera conclusió és: "That the majority of the people of England are destitute and miserable, ill-clothed, ill-fed, ill-educated"²⁶³. I la segona: "That they know this, and that they are impatient to procure a reform of the cause of their abject and wretched state"²⁶⁴.

El filohel·lenisme de Shelley anava indissolublement lligat al seu progressisme, com es va fer palès, entre d'altres escrits, a **Hellas** i la **Ode to Liberty**, inspirada per l'aixecament liberal espanyol de l'any 1820 i la causa grega. Però, tot i el seu esperit reformista, encara no era conscient de l'autoritarisme que destil·lava el seu venerat Plató²⁶⁵. Del líder i metge naturista John Frank Newton, gran amic de Godwin, sabem que freqüentava els cercles de simpatitzants de la revolució francesa a Londres quan aquests es reunien a casa de la seva cunyada Madame Boinville, vídua d'un emigrant francès amic de Lafayette²⁶⁶. Pel que fa a l'altre insigne vegetarià, l'aristòcrata francès De Valady, era conegut pels seus principis lliberals i d'avantguarda, que de poc li van servir puix que com hem dit més amunt fou executat per la revolució l'any 1793. Quant a Thomas Love Peacock, si bé a **Crotchet Castle** satiritzà les ideologies i religions en voga a l'Anglaterra del primer

---

260. De "The Platonic Philosopher's Creed", en Kathleen Raine and George Mills Harper, **Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings**, p. 445.

261. Una mini-república a la vora del riu Susquehannah, fundada pels dos poetes i deu homes més, acompanyats de dotze dones. L'objectiu era viure en comunitat i dedicar-se, tant homes com dones a l'estudi i lliure discussió de literatura, religió o política.

262. Per a les idees polítiques de Coleridge vegeu Basil Willey, **Nineteenth Century Studies**, pp. 1-50.

263. En Richard Holmes, **Shelley, The Pursuit**, pp. 588-9.

264. *Ibid.*

265. Per posar un exemple de tal veneració, vegeu en Richard Holmes, **Shelley, The Pursuit**, p. 619: "Plato and Calderón have been my gods".

266. *Ibid.* pp. 216-7.

quart de segle -arran de les trobades al saló de Mme. Boinville- era essencialment un demòcrata i en principi compartia els ideals de Shelley²⁶⁷. I Blake va ser un insurgent tenaç, tan rebel a les tiranies morals com a les dels governants. El seu suport a l'alliberament popular quedà ben patent a, per exemple, "A Song for Liberty"²⁶⁸ i **The French Revolution** de 1791, on adoptà una postura diametralment oposada a la intransigència de Taylor: "Hear, O Heavens of France, the voice of the people arising from valley and hill, ... Mourning oppressed on village and field ... black, deprest in dark ignorance, kept in awe with the whip..."²⁶⁹.

10. De segur que la inconsistència i l'anacronisme dels gestos polítics de Thomas Taylor i, per descomptat, les deficiències de la seva traducció de Plató amb les corresponents i desconcertants interpretacions, provocaren l'any 1809, en la publicació escocesa *The Edinburgh Review*, la crítica més letal de totes les que fins aleshores havia rebut, les conseqüències de la qual foren irreversibles i condemnaren el seu Plató a l'oblit. Havíem vist com arran de la traducció dels **Himnes Òrfics** que féu el 1787, Taylor va ser objecte de ressenyes dures i de vegades inclements que, tanmateix, pecaven d'un defecte semblant al seu propi: la manca de solidesa i l'excés de subjectivitat no raonada. A part del fet que Plató no era popular i que els crítics trobaven l'estil de Taylor massa dramàtic per al to de la filosofia que es feia llavors a Anglaterra, la seva obra va ser tractada amb ignomínia per la premsa especialitzada del moment. Així tenim que, abans del cop mortal del 1809, el *Monthly Magazine* de l'any 1805 havia retret l'estil críptic del flamant traductor platònic, el qual, segons aquesta publicació, estava convençut vanament "that obscurity is a principle source of the sublime"²⁷⁰. La qualitat de la traducció del grec de la recent edició integral de Plató per Taylor també va ser censurada "from the want of that creeping verbal accuracy which distinguishes (it)"²⁷¹.

Sense insistir més en aquest punt ni aturar-nos a descriure més episodis menors contra Taylor, passarem a analitzar la crítica fulminant de l'autor anònim de l'esmentat número catorze de l'*Edinburgh Review*, darrera de qui alguns creuen veure el cervell poderós de James Mill²⁷². L'article té el doble interès d'ocupar-se de Taylor i de fer un repàs a l'estat dels estudis clàssics britànics, de la baixa qualitat dels quals el treball de Taylor seria

---

267. Tal i com féu amb el romanticisme en *Nightmare Abbey* i *The Four Ages of Poetry*. Peacock era un provocador.

268. Inclosa al final de *The Marriage of Heaven and Hell*.

269. En Blake, *Complete Writings*, p. 143.

270. *The Monthly Magazine*, January 1805, p. 579.

271. *Ibid.*

272. Frank M. Turner, *The Greek Heritage in Victorian Britain*, p. 371.

un reflex exemplar. Comença, doncs, el misteriós articulista queixant-se, a l'igual que Peacock a **Crotchet Castle**, de com estava d'endarrerit -respecte del continent- l'ensenyament de les llengües clàssiques a la Gran Bretanya de primeries de segle, malgrat que els seus programes d'estudis es basaven en les cultures grega i romana. Tal mancança explicaria la dificultat de trobar-hi un acadèmic, per més eminent que fos, amb prou domini de la filosofia, la història o l'oratoría de Grècia. És en aquest marc tan poc estimulante que el *Ficino britànic* entra en escena: "Mr. Taylor, by stepping aside from the vulgar path, and undertaking to elucidate for his countrymen the Grecian philosophers, merits at least the praise of having set a good example". Aquí comença i acaba el mèrit de Taylor, ja que el perit afegeix, categòric: "and he would have performed excellent service, had his views been as sane as they were directly the contrary, and his qualifications as perfect as they were grossly defective"²⁷³.

Heus aquí, doncs, que, potser per primera vegada a Gran Bretanya, un estudiós distingeix Plató de la tradició neoplatònica: "by exhibiting Plato as the mortal foe of reason... Mr. Taylor has scarcely done anything, or professed to do anything, but to fasten upon Plato the reveries of Proclus, and of the other philosophers of the Alexandrian school... In all this, nothing under heaven can be more different, both as to matter and manner, than the writings of Plato and those of the *soi-disant* Platonists"²⁷⁴. L'autor no es conforma a invalidar l'enfocament de Taylor, sinó que justifica les seves objeccions i afirmacions. Per tant, no fóra estrany que hagués estat Mill l'autor de la ressenya, ja que era bon coneixedor del grec i un entusiasta de Plató, com es manifesta en el programa educatiu que ell i Bentham traçaren per al seu fill John Stuart, el qual es lamentà d'haver llegit els diàlegs platònics a l'edat, encara prematura, de set anys²⁷⁵.

Segons el rigorós analista de *The Edinburgh Review*, Plató i els platonistes són diferents en tres aspectes fonamentals. Primer, en el mètode: "One of the most remarkable features of the writings of Plato is, that he affirms nothing; whereas the friends of Mr. Taylor are the most desperately affirmative of all human beings. In most of the Dialogues of Plato, the object is to refute the tenets and expose the ignorance of some of those sophists who travelled about Greece..."²⁷⁶. Si Mill fos efectivament el crític, ell deu haver estat el transmissor de la tesi de la vena negativa del platonisme primerenc al seu amic i deixeble

---

²⁷³. *The Edinburgh Review* 14 (1809), pp. 189-190.

²⁷⁴. *Ibid.* pp. 190, 191, 198.

²⁷⁵. Lionel Trilling and Harold Bloom, *Victorian Prose & Poetry*, pp. 72-3; i Robin Gilmour, *The Victorian Period, The Intellectual and Cultural Context of English Literature 1830-1890*, p. 156.

²⁷⁶. *Ibid.* p. 198.

intel·lectual, el llavors jove George Grote, que la desenvoluparia per fer un estudi monumental i incisiu sobre Plató, com veurem més endavant. Tot seguit el comentarista passa a diferenciar els fils conductors o continguts doctrinaris: "The business of the Platonists is all in supernaturals; of Plato, as far as we have yet gone, is all in moral and political, or at most, metaphysical subjects"²⁷⁷. Aquí és on el crític diferencia la mística neoplatònica de l'idealisme de Plató, amb un gran menyspreu pels seguidors d'aquella, entre els quals hi havia Taylor: "charlatans of ancient philosophy; ... a gross mixture of the allegorical genius of Oriental theology, with the quibbling genius of the worst kind of Grecian metaphysics..."²⁷⁸. L'estil literari és tractat amb el mateix criteri d'exigència: "The language of the one is as wild, and mystical, and obscure, as their ideas; that of the other is always elegant, often highly figurative and eloquent ... highly clear and appropriate"²⁷⁹.

Segons l'autor, Taylor no va plasmar cap d'aquests tres trets en la seva edició. De fet, el seu Plató era un neoplatonista, pontificava en comptes d'especular, i feia servir un llenguatge obscur i embolicat. Per dir-ho ben clar: "He has not translated Plato; *he has travestied him, in the most cruel and abominable manner*. He has not elucidated, but covered him over with impenetrable darkness"²⁸⁰ (el subratllat és meu). A més d'aquestes deficiències de comprensió i d'interpretació, hi havia el problema dels coneixements de grec i de la llengua anglesa: "we intend no hyperbole when we say that he ought to be reckoned in the very lowest class of ignorant writers"²⁸¹. El crític reconeix les dificultats de traduir Plató a una llengua moderna; no gensmenys, els intents de Bembo a l'italià, de Grou al francès i fins i tot de Floyer Sydenham, el predecessor i soci de Taylor, demostren que és possible. Els errors de Taylor són, doncs, inexcusables, grossos i molts d'ells derivats d'haver copiat literalment Ficino: "It will now amuse the reader, after having seen how unlike the translation of Mr. Taylor is to the Greek of Plato, to perceive how similar it is, on the other hand, to the Latin of Ficinus..."²⁸².

On Ficino s'equivocà, també errà Taylor, i l'articulista ens presenta un bon nombre de confusions i faltes derivades, segons ell, del plagi indiscriminat per part de Taylor de la versió llatina de Ficino, i la posterior de Serranus. Amb precisió filològica, l'expert de l'*Edinburgh Review* detecta almenys dotze errades grosses que afecten la forma i el sentit

---

277. *Ibid.*

278. *Ibid.* p. 193.

279. *Ibid.* p. 198.

280. *Ibid.* p. 190.

281. *Ibid.*

282. *Ibid.* p. 206.

dels textos, i aclareix, per si hom podia pensar que no n'hi havia més: "But to pursue examples would be a task without end"²⁸³. Queden així greument mutilats per la ignorància de Taylor i el seu desconeixement de la llengua grega, i àdhuc de l'anglesa²⁸⁴, el **Protàgoras**, el **Timeu**, el **Parmènides** i el **Teetet**, a més de molts altres errors que les vint-i-sis pàgines de l'article no arriben a cobrir. La mala fama de Taylor com a escriptor, ja la van assenyalar Coleridge²⁸⁵, De Quincey²⁸⁶, Yeats²⁸⁷, i el rellevant traductor de Plotí, Stephen Mac Kenna²⁸⁸, a més d'algun contemporani nostre que parla del llenguatge de Taylor com a un "demi-English"²⁸⁹. Taylor es defensà dels atacs tot al·legant, immutable, que la sensualitat, l'ambició i el comerç han envaït el món fins a tal punt que és el públic vulgar i corrent qui no accepta la seva versió: "The author of the following translation, therefore, cannot reasonably expect, that his labours will meet with the approbation of the many: since these Hymns are too ancient, and too full of the Greek philosophy, to please the ignorant, and the sordid"²⁹⁰. La seva traducció anava adreçada, doncs, als pocs iniciats en la ciència dels universals, entre els quals de segur que no figurava el crític hostil però brillant de l'*Edinburgh Review*.

Per a aquest botxí intel·lectual de Taylor, la conseqüència més greu de la seva edició -malauradament, la única integral en el mercat d'aleshores- era que espantava els pocs lectors que podia tenir Plató en aquell moment. Segons Frank B. Evans, la filosofia platònica no era gaire llegida pels pensadors i tenia un públic restringit als poetes i artistes. A banda de la mala premsa de Plató a causa de Taylor, el fet que Aristótil, Bacon, Locke, a més, de Samuel

---

283. *Ibid.* p. 208.

284. *Ibid.* p. 207: "As a sample of Mr. Taylor's bad English...". Posa l'exemple d'una doble negació que en anglès no existeix o equival a una afirmació: "Not ... neither".

285. Citat per James A. Notopoulos, "Shelley and Thomas Taylor", p. 503: "... he (Coleridge) describes Taylor's translations as 'difficult Greek transmuted into incomprehensible English' ". Ref. Coleorton II, 107.

286. Citat per Kathleen Raine and George Mills Harper, **Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings**, p. 23: Taylor "was far more distinguished for absurdity and is now equally illustrious for obscurity". En aquest cas la cita és fiable ja que donen la referència: **Works**, (Edinburgh 1860), vol. XIII, p. 60.

287. Yeats, "The Philosophy of Shelley's Poetry", en **Strangeness and Beauty, An Anthology of Aesthetic Criticism 1840-1910**, pp. 199-200: "...Taylor's bad verse..."

288. Kathleen Raine and George Mills Harper, **Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings**, p. 18: "Mac Kenna, who praised him as a pioneer, objected to his translations for reasons 'mainly literary' ". Ref. **The Enneads**, London 1930, Introduction.

289. Ronald B. Levinson, **In Defense of Plato**, p. 5 : "the inaccurate and neo-Platonized demi-English translations of Thomas Taylor, the Platonist".

290. Preface to the **Hymns of Orpheus**, en Timothy Webb, **English Romantic Hellenism, 1700-1824**, p. 184.

Parker²⁹¹ i Lord Bolingbroke²⁹² mostressin posicions antagòniques al platonisme, i la manca de bibliografia feren més difícil encara la recepció britànica del pensament platònic. Segons l'*Edinburgh Review* Taylor, havia fet un magre servei al platonisme: "It has been the fate of Plato, in modern times, to be seen through a most unfavourable medium, than any other of the classical authors of Greece or Rome ... instead of rescuing Plato from his injurious misapprehension, and inviting the youth of his country to that instruction ... Mr. Taylor has done, what in him lay, to confirm this misapprehension; and by heaping absurdity more thick upon his author than before, to chase every body from a task so nauseous as the study of him is thus made to appear" (el subratllat és meu)²⁹³.

11. L'esmentada crítica, fos o no de Mill, va tenir un impacte decisiu en la recepció de l'edició de Taylor i en la lectura britànica del mateix Plató, i bé podria haver estat una raó perquè Peacock no considerés la traducció del seu amic en pronunciar un llistat de greuges contra la negligència filològica a Gran Bretanya a *Crotchet Castle*. Si un lector arribava als diàlegs platònics per la via del polèmic traductor, ja sabem que l'esperava una aproximació mística i neoplatònica del filòsof atenès. Si la traducció en qüestió era ignorada, la qual cosa passava molt sovint, es podia repetir la situació que W. E. A. Axon explica amb relació a una conversa entre Emerson i Wordsworth, en el decurs de la qual l'escriptor americà, sobtat per la impopularitat de Taylor al Regne Unit, comentà: "I told him it was not creditable that no one in all the country knew anything of Thomas Taylor, the Platonist, whilst in every American Library his translations were found"²⁹⁴. Havíem vist que el *modern Pletho* era conegut entre els Transcendentalistes i, pel que sembla, a la biblioteca personal d'Emerson, a la Concord Antiquarian House, es poden veure les edicions de Plató i Plotí de Taylor, acuradament subratllades i anotades²⁹⁵.

En aquells dies tampoc no corrien bons temps per a Plató. En la mateixa conversa entre Emerson i Wordsworth, registrada per Axon, el visitant americà torna a preguntar: "If Plato's Republic were published in England, as a new book, to-day, do you think it would find any readers?". La resposta del poeta de Grasmere és "no". Tot i això, Wordsworth

---

291. Samuel Parker, *A Free and impartial censure of the Platonick philosophie*, (Oxford, 1666). No l'he pogut consultar, me'n fio del testimoni de Frank B. Evans, "Platonic Scholarship in Eighteenth-Century England," p. 103.

292. També en Frank B. Evans. Ref.: Lord Bolingbroke, *Works*, ed. D. Mallet, (London 1754), Vols. III-V, *passim*.

293. *Edinburgh Review* 14, (1809), p. 192.

294. W. E. A. Axon, *Thomas Taylor the Platonist, a Biographical and Bibliographical Sketch*, en Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 123.

295. Grace H. Turnbull, *The Essence of Plotinus, Extracts from the Six Enneads*, p. 264.

afegeix amb autosuficiència britànica que no passa inadvertida per a Emerson: "and yet, we have embodied it all"²⁹⁶. Uns anys més tard, **La República** seria un dels llibres de capçalera dels polítics de Whitehall, tant d'una tendència com de l'altra, però Wordsworth no ho podia endevinar. Culpa o no de Taylor, en començar el segle, a Plató, tal com indica l'*Edinburgh Review*, li havien posat un capell d'obscur, embolicat i *démodé*, difícil d'aixecar.

L'any 1797 va aparèixer una traducció de l'Ètica i la Política d'Aristòtil de l'historiògraf i classicista escocès John Gillies, el qual, en un to molt més afí al tarannà de la seva època, digué: "The nature and scope of my literary labours are so totally different from those of Mr. Taylor, ... Utility, common and vulgar utility, above which that same author proudly soars was my great, or rather sole aim"²⁹⁷. La crítica va aplaudir-ne el realista i pragmàtic, i el mateix *Monthly Magazine* de 1805 que atacà Taylor per estrafalari, lloà Gillies amb un llenguatge no menys romàntic ni significatiu: "The philosophy of Aristotle, wrapped in the deepest mysteries by the Platonicians, has been relieved from its long night of darkness by the luminous interpretation of Dr. Gillies"²⁹⁸.

Gillies i Aristòtil connectaven amb la sensibilitat britànica del divuit molt més que no pas Taylor i Plató. Sonaven alienes i molt llunyanes les paraules del Dryden estudiant en aquell Cambridge de mitjans del segle disset, quan semblava que l'hegemonia aristotèlica dels teòlegs estava a punt d'ésser derrocada per l'antidogmatisme dels Platonistes More i Cudworth: "The longest tyranny that ever swayed/ Was that wherein our ancestors betrayed/ Their free-born reason to the Stagirite/ And made his torch their universal light"²⁹⁹. L'Estagirita, però, mai no va ser foragitat del tot, encara que, anys després, a mitjans del segle dinou, hagués de compartir escenari amb el seu mestre, i àdhuc supeditar-s'hi. Entretant, fins que no arribés l'hora de Plató, la balança es decantava clarament a favor d'Aristòtil. Així, a **Diogenes and Plato** -un text llarg i de vegades feixuc de Walter Savage Landor, de l'any 1829-, el tòpic del Plató somniatruites encara resta en peu, quan,

---

296. W.E.Axon, **Thomas Taylor the Platonist, a Biographical and Bibliographical Sketch**, en Kathleen Raine and George Mills Harper, **Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings**, p. 123.

297. **Aristotle's Ethics and Politics ... and a new analysis of his speculative works, Supplement**, (London, 1797), p. xviii. Citat per Kathleen Raine and George Mills Harper, **Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings**, p. 25.

298. *The Monthly Magazine*, January 1805, p. 579.

299. Citat per Sir Ernest Barker, **The Political Thought of Plato and Aristotle**, p. vi.

per exemple, en un diàleg imaginari, Diògenes diu a Plató: "We want no poets or logicians or metaphysicians to govern us: we want practical men, honest men ..."300.

Diògenes no només retreu a Plató la seva poca habilitat política, sinó que també li esmena la seva filosofia i gosa d'ensenyar-li a pensar: "Keep always to the point, or with an eye upon it, and instead of saying things to make people stare and wonder, say what will withhold them hereafter from wondering and staring. *This is philosophy; to make remote things tangible, common things extensively common, and to leave the least necessary for the last*"301 (el subratllat és meu). No podia haver-hi una actitud filosòfica més dissemblant de la de Taylor; i, tanmateix, malgrat la caricatura en la definició de Diògenes-Landor, el sentit racional i lògic era el que primava en els estudis de filosofia. Va haver de passar gairebé mig segle d'ençà l'edició de Taylor, i uns vint anys de l'escrit de Landor, fins que es publicà la segona edició completa del **Corpus Platonicum** per part de la Bohn Classical Library, a càrrec d'Henry Cary i Henry Davis, entre 1848 i 1854. I, tot i que aquesta versió en sis volums fou editada diverses vegades per George Bell and Sons, tampoc no tingué la sortida desitjada ni l'acollida del públic especialitzat. Nogensmenys, palesa un interès que augmentarà fins a esdevenir un furor en els darrers trenta-cinc anys del segle dinou.

L'any 1871, en ple esclat platònic, i més de mig segle després de la discutida feta de Taylor, encara s'alçaven veus airades contra la seva aventura filosòfica. Arran de la publicació aquell mateix any de la primera edició completa dels **Dialogues of Plato** del celebrat Benjamin Jowett, a l'altra banda de l'Atlàntic, Taylor ja havia perdut la seva minsa popularitat, i el *New York Daily Tribune* saludà la versió de l'aleshores flamant Master del Balliol com el *primer esforç correcte* per plasmar Plató en anglès. Fins llavors, diu el crític, els pocs lectors interessats en la filosofia grega, "have relied chiefly on the quaint versions of Thomas Taylor, whose rugged and pedantic language fails to do justice to the discipleship which was the master-passion of his life"302. Al territori insular, l'*Edinburgh Review* publicació que s'encarregà de sepultar Taylor el 1809, tornà a la càrrega pocs mesos després que el diari americà, i també amb motiu de Jowett. L'autor de la ressenya era Sir Alexander

---

300. "Diogenes and Plato", en *The Complete Works of Walter Savage Landor*, p. 67.

301. *Ibid.* p. 82.

302. *New York Daily Tribune*, March 1871, p. 6. Signatura en catàleg dels Jowett Papers a Balliol: II. I/5/6. No apareix el nom de l'autor.

Grant, distingit deixeble del Balliol, i hereu de la tradició il·lustrada escocesa del *common sense*³⁰³.

Com Mill o qui sia qui hagi estat el seu anònim predecessor de l'any 1809, Grant aprecià el merit de Sydenham però eliminà Taylor perquè creia que havia traduït Ficino del llatí i no pas del grec: "The incorrectness of his renderings and the general inadequacy of his representation of Plato were pointed out in this Review (vol.xiv.1809), and his five quarto volumes have long since receded into the limbo of unread books preserved in large libraries"³⁰⁴. L'any 1892, Taylor dormia intacte als prestatges de les biblioteques però es veu que no pas en la memòria dels crítics. I aleshores, quan Plató ja havia esdevingut una lectura del tot respectable i un clàssic indiscutible en el món acadèmic britànic, un Jowett moribund publica la seva tercera edició dels diàlegs tot culminant una carrera brillant de *platonista* contemporani que encara contrastava amb la trista i remota figura del *modern Pletho* de l'altra punta del segle. "Mr. Jowett", diu el *Saturday Review*, a tall de consagració gairebé ociosa, "has undoubtedly made it much more possible than Taylor, or Sydenham, or any one else made it for Englishmen who have no Greek, to understand the thought of Plato, if not to appreciate his literary merit"³⁰⁵.

El nostre mortificat traductor pre-romàntic no coneixeria l'èxit futur i en certa manera inesperat del platonisme victorià, ni sabia que Plató havia de trobar el seu racó en la gran ciutatella oxoniana d'Aristòtil i dels *Tories*, de la qual guardà un record gris i humiliant. I és que, tornant enrera, recordem com l'any 1802 un Taylor solitari i amarg es passeja pels mateixos carrers estrets i pedregosos d'Oxford, "so gloomy from their Gothic structure, that they give a melancholy aspect to the town and its vicinity"³⁰⁶. Hoste forà com és, i en viatge de treball, cerca el seu camí, tot pujant i baixant les recargolades escales de la venerable Bodleian Library com un ànima en pena. Oxford pot generar sentiments de soledat i de ràbia quan esdevé inaccessible. "Everything is infected with monkish gloom"³⁰⁷, digué, amb el cor vacil·lant i el seu Plató ignorat pels *dons* a la cartera. Un xic intimidat per tanta toga i potestat acadèmica, examina uns valuosos manuscrits del *Timeu*, dels quals se sent el més just usufructuari i l'hermeneuta indiscutible, tot i no ser reconegut així: "the black-coated

---

303. Cf. Una anàlisi breu però clara de Robin Gilmour: "The march of mind: Scotch knowledge and English utilitarianism", en *The Victorian Period, The Intellectual and Cultural Context of English Literature, 1830-1890*.

304. *The Edinburgh Review* 274 (October 1871) p. 304.

305. *The Saturday Review*, (July 16th 1892).

306. Carta de Taylor a un/una corresponçal desconegut/da. Reproduïda per Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 20.

307. *Ibid.*

gentlemen ... appear to me ... in general haughty and superficial"³⁰⁸. Camina pels claustres medievals i les galeries sinuoses del New College on té assignades unes habitacions lúgubres, "very much in the style of some of the rooms in Mrs. Radcliffe's castles"³⁰⁹. Des de la seva finestra, estreta i entelada, pot veure les torres de l'All Souls College i les agulles punxegudes de la Codrington Library. Alguna tarda, baixa a la capella antiga del college i descansa, tot posant la mirada en la gran vidriera de Reynolds, mentre l'orgue emet una delicada música sacra. Tanmateix, cap dels encants de l'acadèmica ciutat no aconsegueix de commoure'l, i es reafirma en la seva autonomia: "whatever and wherever be my situation in life, I should leave Oxford immediately, so black is the melancholy with which it assaults me"³¹⁰. Com l'humiliat Jude de la novel·la de Hardy, condemnat a mirar els colleges des de les reixes, "he turned his back upon the city that had been such a thorn in his side"³¹¹. Taylor no hi tornaria mai més.

Les seves pinzellades d'Oxford, impregnades de l'angoixa claustrofòbica d'una novel·la gòtica, descobrien, entre d'altres sentiments, frustracions antigues i pors justificades. Alhora que revelaven un hàbil descriptor dels paisatges interiors, un decorador dels estats de l'ànima que assolía efectes especials amb poca genialitat però molta passió. Així, Taylor recreà l'univers espiritual platònic amb la imatgeria d'un llenç romàntic, on la penombra dóna un aire ultraterrè a les velles restes ancestrals i penombres.

---

308. *Ibid.*

309. *Ibid.*

310. *Ibid.*

311. Thomas Hardy, *Jude the Obscure*, p. 143.

III. Thomas Taylor (2): L'ànima romàntica entre ruïnes.

1. Shelley, en escriure el seu *Alastor or the Spirit of Solitude* l'any 1815, imaginà un poeta jove com a protagonista del poema i el situà en un viatge iniciàtic a la recerca de si mateix, durant el qual l'heroi contactà amb els textos sagrats de la primordial saviesa -possiblement, aquell "universal system" a què es refereix el seu àlies Lionel³¹²: "The fountains of divine philosophy/Fled not his thirsting lips, and all of great/ Or good, or lovely, which the sacred past/...consecrates, he felt and knew"³¹³. A mesura que el protagonista feia el seu viatge interior, Shelley el féu recòrrer el món antic, el qual es confonia de vegades amb les escenes on descriu el propi esperit de solitud del caminant: "...he left/ His cold fireside and alienated home/ To seek strange truths in undiscovered lands/... His wandering step/ Obedient to high thoughts, has visited/ *The awful ruins of the days of old*"³¹⁴ (el subratllat és meu). La primera ciutat que visita és Atenes i potser és allí, -o a Tebes, o a Jerusalem, però sempre entre ruïnes imponents- on té la primera gran revelació: "*Among the ruined temples there, /Stupenduous columns, and wild images/ Of more than man, where marble demons watch/ The Zodiac's brazen mystery, and dead men/ Hang their mute thoughts on the mute walls around, /He lingered ... when the moon /Filled the mysterious halls with floating shades/... till meaning on his vacant mind/ Flashed like strong inspiration, and he saw/ The thrilling secrets of the birth of time*"³¹⁵ (el subratllat és meu).

La menció dels dimonis de marbre -relacionats per cert, amb el títol-³¹⁶, recorda l'animació politeïsta de Taylor, i és justament l'encontre del poeta amb els vestigis dels temples, on reposen com en tombes els pensaments dels morts, allò que el despertà al

---

312. Lionel apareix en "The Boat on the Serchio" i en "Rosalind and Helen". Shelley imaginà un diàleg entre ell i un crític fictici, on ell replica: "Such is your conception of the intellectual & universal system of which Lionel is a disciple". Cf. Neville Rogers, *Shelley at Work*, p. 17.

313. Percy B. Shelley, *Alastor* 70-78, en Percy B. Shelley, *Selected Poetry, Prose and Letters*, p. 17.

314. *Ibid.* *Alastor* 107-9.

315. *Ibid.* *Alastor* 116-128.

316. *Alastor*, nom que li proposà Thomas Love Peacock, vol dir dimoni de la revenja, o enviat pels déus.

coneixement i li evocà la divinitat. En les notes preparatòries per al seu **Heinrich Von Ofterdingen**, Novalis es preguntava, tot parlant de l'inici de l'èxode de Heinrich a la recerca de la Flor Blava que acaba davant d'unes ruïnes: "Est-ce qu'il ne serait pas bon, au fond, de laisser la famille se métamorphoser en une mystique collection d'(*statues*) antiques?"³¹⁷. La meua idea és que el culte romàntic a les ruïnes antigues, a més de la càrrega exòtica i la fugida cap a un passat sempre millor que representava, projectava alhora una decadència interior, un *ennui* i una incomoditat profunds, que trobaven en les restes de joies arqueològiques el mirall més adient on reflectir-hi la grandesa de l'ànima humana esquerdada. I així, Taylor, nodridor de poetes i decebut per la ment contemporània, feia servir la metàfora de la ruïna clàssica i les tenebres en parlar de l'ànima, tot situant-la en paratges escabrosos i solitaris, que en certa forma poden recordar el context crepuscular i isolat de l'**Abadia al Bosc de Roures** de Caspar David Friedrich del 1810.

La flama gòtica havia encès de tal manera Taylor i també el primer Shelley que, a més d'estudiar Plató, el vivien i l'emmarcaven en llur context estètic. Aquest és el sentit dels apel.latius *Greek experience* i *Platonic thrill*. El primer nom suggereix el Grand Tour, els viatges a Grècia organitzats per l'Associació de Dilettanti, l'admiració unànim dels marbres d'Elgin, la reproducció de les túniques per a les senyores, la imitació plàstica i arqueològica. Quant a l'afició hel.lenista duta a l'extrem, tenim el cas dels germans John i Benjamin Gibson, els quals, segons William Gaunt, en plena Roma Natzarena, es vestien amb togues i sandàlies, parlaven en grec clàssic, menjaven plats atribuïts als antics i tenien llur casa decorada a la manera de l'Atenes de Pèricles o, si més no, ho intentaven³¹⁸. El segon apel.latiu, que també entendrem com a "*experiència platònica*", assenyalava una *identificació* amb les doctrines de Plató. De tipus personal, en el cas de Taylor, el qual se sentia un continuador d'aquella cadena daurada, un autèntic mèdiu entre la divinitat i els homes, al mateix nivell de Pitàgoras, Plató, Plotí i Procle. I, en el cas de Shelley, suggerien una empatia intel.lectual i àdhuc emocional, puix que trobava que la metafísica de Plató i la fabulació platònica -sense incloure-hi la tradició neoplatònica- s'avenien molt amb la seva pròpia construcció de la realitat com a poeta i com a home. És la fusió de totes dues vivències *platonistes* la que arribarà als estetes i decadents -aquells iniciats en un gran secret, segons Pater³¹⁹ als darrers romàntics -com digué Yeats³²⁰, i als habitants de la

---

317. Novalis, *Oeuvres Complètes*, vol. I, p. 242.

318. L'escultor britànic John Gibson i el seu germà Benjamin, afirmaven ser "Grecks", i fins i tot menjaven segons l'antiga cuina grega. Cf. William Gaunt, *The Victorian Olympus*, p. 32.

319. Walter Pater, *Marius the Epicurean*, p. 90.

320. "Coole Park and Ballylee", 1931, de *The Winding Star*, en Yeats, *Selected Poetry*, p. 151.

quarta dimensió de Robert Bridges³²¹. De la mateixa manera, doncs, que podem traçar un fil conductor de Grote fins a Popper, podem aventurar-nos a traçar una línia d'interpretació *platonista* moderna que arrencaria amb Taylor, es refinaria amb Shelley i arribaria al segle vint a través de Yeats.

En aquest punt concret, no crec que Kathleen Raine erri gens quan afirma que Taylor, malgrat sentir-se un matemàtic i un gran metafísic, "could not have foreseen that his call to the standard of Plotinus would be answered in England only by the poets and a few painters"³²². Si bé és cert -i en la hipòtesi següent també m'hi implico- que Taylor traslladà les figuracions de l'estètica romàntica a les seves alegories metafísiques, i que la seva filosofia arribà més fàcilment als artistes perquè parlaven idiomes semblants. D'aquesta manera, com que els seus contactes amb la *intelligentsia* del país venien més del cantó de les arts i els corrents alternatius que des de la ciència o l'acadèmia, ell afaçonà un platonisme romantitzat, segurament contagiats per l'ambient creatiu de l'època, molt abocat a explorar i a explotar el *páthos* del naixent *Gusto Greco*. Al meu parer, el *Ficino anglès* va absorbir la malenconia apassionada de la fantasia arqueològica romàntica i la introduí en les seves imatges platòniques, tot aconseguint una mena de iconografia filosòfica que, malgrat ésser limitada, és prou rellevant com per a convertir-lo en una figura clau de l'interès britànic per l'Hèl.lade, i en un intèrpret del platonisme d'allò més singular i influent, com provarem de mostrar en aquest capítol amb una presentació succinta de les seves imatges.

2. Per mor de Taylor, per tant, la filosofia de Plató no és només neoplatònica, sinó que esdevé alhora part viva de l'experiència grega. I, en aquest tipus de tractament, és un pioner entre els pensadors, tant, que no tindrà continuadors fins a la fi del segle dinou, quan el Plató dels estetes recupera un univers grec físicament dibuixat, tot i que des d'una perspectiva diferent, sibarita i homoeròtica. Imbuït de fantasia, Taylor no es limità a presentar una versió romàntica de Plató, sinó que, a més, l'any 1794, va realitzar la segona traducció anglesa de la *Descripció de Grècia* de Pausànias, del 176 d.C, constituït en una mena de Baedeker primitiu i refinat per als viatgers més exquisits. D'altra banda, l'edició fou embellida amb gravats de Nicholas Stuart, trets de les cèlebres *Antiquities of Athens*, que eren tot un símbol monumental per a les primeres generacions del *Grecian Gusto*, àvides d'informació fidedigna sobre Hel.las. Pausànias, jònic contemporani de Marc Aureli, va irrompre, doncs, a Anglaterra a la fi del divuit, enmig d'un seguit de recerques i llibres de viatges a Grècia, però tingué un èxit inusitat per a una obra tan llarga com la seva. A despit

---

321. "The Fourth Dimension", de *Poems in Classical Prosody*, en *Poetical Works of Robert Bridges*, pp. 442-3.

322. Kathleen Raine, "Thomas Taylor, Plato and the English Romantic Movement", p. 122.

dels deu volums i de la minuciositat de les descripcions arqueològiques i topogràfiques, la nostàlgia de Pausànias per un passat grec, heroïc i sensual, colpí molt la sensibilitat dels filohel·lenistes anglesos.

A Taylor no li passaren desapercebuts ni l'oportunitat de traduir les observacions hel·lèniques d'un guia tan autoritzat, ni el seu respecte per la religió i els cultes antics d'una Grècia gloriosa en decadència aleshores. Perquè, a més, per alguns detalls de la narració de Pausànias, podem advertir-hi vestigis neoplatònics que després reproduïrien Taylor i el mateix Shelley en parlar de l'animisme arcaic i les ruïnes. Tinguem en compte que Shelley ja llegia Plató quan va escriure *Alastor*. Richard Holmes recollí el testimoni d'un amic de Leigh Hunt, que el va conèixer llavors, on deia: "His principal discourse, was, however, of Plato"³²³. Havia passat un any d'ençà l'hipotètic sopar vegetarià, i Shelley "was absorbed in thought and reading. He studied in translation the dialogues of Plato"³²⁴. Hem vist com el poeta va tenir una primera experiència de la filosofia platònica a través de Thomas Taylor³²⁵, però hem d'afegir que, si més no, s'interessà també per adquirir la seva versió del llibre de Pausànias. L'estiu de 1817, escrivia a l'editor Charles Ollier: "Do you know (is?) Taylor's *Pausanias* to be purchased, and at what price?"³²⁶.

Pausànias parlà amb entusiasme de dimonis i de poders sobrenaturals sota l'univers grec en ruïnes. Així, sobre Megalòpolis a Arcàdia digué, segons tradueix Peter Levi: "I am not astounded that (it) ... should have lost all its beauty and ancient prosperity, or that most of it should be ruins nowadays, because I know that the daemonic powers love to turn things continually upside down, and I know that fortune alters everything ... according to her whim"³²⁷. No sabem si finalment Shelley va comprar o no l'obra monumental de Pausànias traduïda per Taylor, ni si ja l'havia llegida abans. De fet, l'esment que en fa al *Pletó modern* podria implicar alguna preferència, puix que existia al mercat una altra traducció de l'any 1780, de Uvedale Price, autor d'un altre títol molt indicatiu: *An Essay on the Picturesque*. En tot cas, el to politeista del tàndem Pausànias-Taylor és proper al del Shelley d'*Alastor* com es fa palès en els versos comentats. En realitat, el poeta romàntic

---

³²³. *Op. cit.* p. 360.

³²⁴. Ernest Dowden citat per James A. Notopoulos, "Shelley and Thomas Taylor", p. 505.

³²⁵. Experiència primerenca però no pas el primeríssim contacte, ja que tant Notopoulos com Holmes indiquen que Shelley va llegir Plató per primera vegada a Eton, amb el Dr. James Lind, entre 1808 i 1810, i probablement es tractà del *Convit*. Cf. Patricia Cruzalegui, *El Platonismo Romántico de Shelley*, pp. 33-4.

³²⁶. Carta de Shelley a Ollier, del 3 d'agost de 1817, citada per James A. Notopoulos, "Shelley and Thomas Taylor", p. 505.

³²⁷. *Guide to Greece*, tr. Peter Levi, Harmondsworth, 1971, citat per Richard Stoneman, *Land of Lost Gods, The Search for Classical Greece*, p. 146.

tenia una autèntica fixació en allò que anomenava "the monster of his thought"³²⁸ o l'existència de forces invisibles, cosa que afavoria la recepció, d'una banda, del transcendentalisme de Taylor i del platonisme i, de l'altra, l'evocació de Grècia feta per Pausànias, de vegades misteriosa.

Recordem que va ser arran d'una conversa nocturna iniciada l'any 1816 pel mateix Shelley a la Villa Deodati de Byron³²⁹, en companyia de M. G. Lewis, "the Monk", quan Mary Shelley tingué la inspiració per escriure el **Frankenstein**³³⁰, l'atribolat Polidori concebé **The Vampyr** i llur hoste el poema final de **Mazeppa**. En els seus apunts sobre aquesta trobada tan fecunda, Polidori recull unes al·lucinacions que patí Shelley en llegir el **Christabel** de Coleridge³³¹ -un altre creient en esperits-, però no seria pas aquesta l'única ocasió. Hi ha sospites que l'any 1813 Shelley va imaginar un intent d'assassinat contra ell a Tan-yr-allt³³² i, poc abans de morir a La Spezia, havia tingut visions i anuncis de catàstrofes: "Shelley sees spirits and alarms the whole house"³³³, escriví Mary. En l'amplia gama d'experiències extraordinàries del poeta destaca la del desdoblament. El seu *Doppelgänger* se li apareixia, normalment per a retreure-li alguna negligència³³⁴, perquè l'ànima, per a aquest amant de Plató, contenia una altra ànima dintre, un dimoni aniquilador, un *kakòn daímon*, o un *alastor*: "that Power which strikes the luminaries of the world with sudden darkness and extinction, by awakening them to too exquisite a perception of its influences..."³³⁵. Aquest esperit o fúria divina demanava submissió, reconeixement del seu Poder invisible, i en aquesta tirania el poeta hi trobava paradoxalment Veritat, de la mateixa manera que l'estètica de l'horror era, al seu parer, una altra forma de bellesa.

Descobrir que Plató en el **Convit** considerava l'Amor com un *daímon*, i que "everything daemonical holds an intermediate place between what is divine and what is mortal"³³⁶, va ser per al Shelley aprenent de traductor, una gran troballa. Taylor, en la seva edició del **Timeu** que Shelley posseïa, havia traduït també *daímon synoíkon* per un

328. Manuscrit de Shelley citat per Neville Rogers, **Shelley at Work**, p. 17.

329. Per a més detalls d'aquella nit d'estiu, vegeu Patricia Cruzalegui, "Shelley: Observaciones sobre una estètica del terror", pp. 23-27.

330. Mary Shelley, "Author's Introduction", a **Frankenstein**, en Mario Praz ed., **Three Gothic Novels**, pp. 260-264.

331. Richard Holmes, **Shelley, The Pursuit**, pp. 328-30.

332. *Ibid.*, pp. 190 i ss., però Holmes no dona suport a la tesi de l'al·lucinació.

333. *Ibid.*, p. 727.

334. *Ibid.*

335. Prefaci de Percy B. Shelley, a **Alastor**, en Percy B. Shelley, **Selected Poetry, Prose and Letters**, p. 15.

336. Traducció de Percy B. Shelley del **Convit** 202e: **The Banquet of Plato**, en **A Defence of Poetry**, en Percy B. Shelley, **Selected Poetry, Prose and Letters**, p. 857.

"daemon" atorgat per la divinitat "that ... resides in the very summit of the body, elevating as from earth to an alliance with the heavens"³³⁷, és a dir, com la part divina de la humanitat que tendeix cap a Déu. L'explicació de Diòtima sobre el paper mediador dels grans démons i els éssers humans *demonòlegs*³³⁸, s'adaptava feliçment a aquest quadre de la realitat de Taylor i del poeta romàntic. Per tant, segons el Plató traduït també per Shelley, la Divinitat i les persones divinitzades actuaven així: "Through him subsist all divination, and the science of sacred things ... and he who is wise in the science of this intercourse is supremely happy, and participates in the daemonical nature"³³⁹. Plató havia donat a tots dos traductors un valuós senyal d'identitat: ells mateixos eren els mediadors privilegiats, i per això les ruïnes els parlen i tot succeïx com en aquell passatge de Pausànias, impregnat d'espirits afins: "even now I call the phantoms of a thousand hours"³⁴⁰, evocà Shelley l'any 1816.

3. El *Ficino britànic*, essent un bon platonista, considerava que la realitat primordial de l'univers era el *noûs*, que entenia com a energia: "The true man, both according to Aristotle and Plato, is intellect"³⁴¹. I, encara que no ho diu, imaginem que la definició també incloïa les dones. En tot cas, la persona humana era, segons ell, un microcosmos, "comprehending in himself *partially* every thing which the world contains divinely and *totally*"³⁴², tant pel que feia a l'energia de l'intel·lecte com a l'ànima racional o interfaç entre aquell i el cos. La imatge del Tot individual participant del macrocosmos, també era d'origen platònic³⁴³ i un *leitmotiv* del pensament romàntic, com apareix en el poema *Astralis* de Novalis: "En toutes choses l'Un, et dans l'Un toutes choses, /Voir l'image de Dieu sur une herbe, un caillou... Nul ne saurait se voir autrement que dans tous"³⁴⁴. Però potser la il·lustració més formosa i directa del concepte la féu Blake, en els *Auguries of Innocence*: "To see a World in a Grain of Sand/ And a Heaven in a Wild Flower/ Hold Infinity in the palm of your hand/ And Eternity in an hour"³⁴⁵.

---

337 Neville Rogers, *Shelley at Work*, p. 76.

338. Cf. 203 a-b. Eulàlia Presas suggereix traduir també *daímonos anér* per "demonòleg", en Plató *Diàlegs*, Vol. VI, *El Convit*, (Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1983) p. 75.

339. Percy B. Shelley, *The Banquet of Plato*, 203 a-b, en *A Defence of Poetry*, en Percy B. Shelley, *Selected Poetry, Prose and Letters*, p. 857.

340. *Hymn to Intellectual Beauty*, en Percy B. Shelley, *Poetical Works*, p. 531.

341. Citat per Kathleen Raine, "Thomas Taylor, Plato and the English Romantic Movement", p. 106.

342. Citat per Kathleen Raine i George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 443.

343. Sobretot en Lleis X, 903c i Timeu 69 c-e.

344. De Heinrich Von Ofterdingen, en Novalis, *Oeuvres Complètes*, vol. I, p. 208.

345. Blake, "Auguries of Innocence", en Blake, *Complete Writings*, p. 431.

En conseqüència, les persones i l'univers de les coses tenien les mateixes arrels però funcions diverses i destins també diferents. La mobilitat o evolució humana es devia a l'ànima racional o ment, ja que l'intel·lecte, tot i que superior, era immòbil. Aquesta capacitat de desplaçament, com ja ho havia dit Diotima, permet a la ment d'acostar-se a les altures, i Taylor, optimista, la situa o bé "after demons and heroes ... by the exercise of the *cathartic* and *theoretic* virtues"³⁴⁶, o bé derrotada, baixant als inferns, "descending infinitely into the sublunary region"³⁴⁷. És aleshores quan el *Ficino anglès* treu el tema, més conegut darrerament amb el nom sànscrit de roda del *karma*, del qual Plató havia parlat -en versió hel·lènica, és clar- tant en el *Timeu*³⁴⁸ com en el *Fedó*³⁴⁹, i que consisteix a considerar el naixement com un senyal de la imperfecció moral de l'individu. Aquesta lectura de la corporalitat no assumeix que el tipus d'encarnació que pateix un ànima reflecteix la seva trajectoria espiritual, tot deixant les dones, els animals i els vegetals per a les ànimes inferiors. Per tant, per a Taylor, els éssers humans, en vies d'alliberament, viuen en compàs d'espera o trànsit, fins a superar la llei còsmica que els lliga a un cos: "the soul while an inhabitant of earth is in a fallen condition, an apostate from deity, an exile from the orb of light"³⁵⁰.

La idea de l'estranger en el món i del retorn a la casa del Pare, comparat magistralment per Plotí al viatge de retorn d'Ulisses a Itaca³⁵¹, era també un tema recurrent del romanticisme. El jove poeta d'*Alastor*, "left his cold fireside and alienated home", i el *magnífic estranger* de Novalis cerca la Flor Blava que el durà a casa, "Toujours à la maison"³⁵². No obstant, la casa del Pare dels romàntics era, com es palesa en Novalis, Blake, Shelley i, més endavant en Pater, llur pròpia energia creativa i psicològica, una mena d'idealisme màgic immanent, present en la força i en la religiositat interior del poeta. Taylor en comparteix la sensació però no pas l'objectiu, car segueix fidelment els seus companys neoplatònics, en postular que la Casa era la fugida del món material i un retorn a l'Essència existencial transcendent a la persona: "For there having divested ourselves of the torn garments of mortality, as much as our union with body will permit, *we may resume our*

---

346. *The Platonic Philosopher's Creed*, en Kathleen Raine i George Mills Harper, **Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings**, p. 444.

347. *Ibid.*

348. En dues ocasions en el *Timeu*: 42b-d i 90e-91a.

349. *Fedó* 82b.

350. *The Platonic Philosopher's Creed*, en Kathleen Raine i George Mills Harper, **Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings**, p. 444.

351. *Ennèades* I, 6 i V.9.

352. Heinrich Von Ofterdingen, en Novalis, *Oeuvres Complètes*, vol. I, p. 215.

natural appearance; and may each of us at length recover the ruined empire of his soul"³⁵³
(el subratllat és meu).

Aquell *imperi en ruïnes* que era l'esperit, havia viscut èpoques de glòria i grandesa, quan ho coneixia tot, i havia viscut com una Idea més en l'espai celestial descrit pel Fedó³⁵⁴, el Menó³⁵⁵ i el Fedre³⁵⁶, o en l'estel beneït del Timeu³⁵⁷, abans de caure captiu en la foscor cega de la caverna, on oblidà la realitat que havia après. En conseqüència, Taylor conclou sobre l'ànima que: "whatever knowledge she acquires in the present life is nothing more than a recovery of what she once possessed; and which discipline evocates from its dormant retreats"³⁵⁸. La teoria de l'*anamnesis* va ser més coneguda a Anglaterra a través del famós poema de Wordsworth que pel mateix Plató. El gran poeta dels llacs negà, com veurem després, una influència no-cristiana en la redacció de la *Ode on Immortality*, però és innegable que, amb Plató o sense, els *Himnes órfics* i els textos de religiositat grega suraven en l'ambient, com ho prova la presència d'una traducció de Taylor a la biblioteca de Wordsworth a Grasmere. Directament o indirecta, l'any 1807, el col.laborador de Coleridge accepta i recull la idea que el naixement és un somni i un oblit, del qual la vida quotidiana s'entesta a demostrar la falsedat: "To make her Foster-child, her Inmate Man,/ Forget the glories he hath known,/ And that imperial palace whence he came"³⁵⁹.

No és casual que Taylor i Wordsworth imaginessin la vida invisible, el més enllà, com a una dimensió magnífica. El món esdevenia un lloc massa conflictiu per viure-hi, i llur idealisme preferia exaltar, com féu Plotí, un món més tranquil i feliç, transcendent o subjectiu, recompensa dels benaurats. Les *Carceri d'Invenzione* de Piranesi són una mostra tremenda dels deliris claustrofòbics que assaltaven les ments sensibles de la fi del divuit, "conclusion inévitable de la volonté de puissance baroque"³⁶⁰, suggereix Marguerite Yourcenar. El jove Estranger de Novalis trobà en vida la Flor Blava, la clau de la realitat, però el seu autor escriví un poema al *desig de mort*, per tal "que nous allions jusqu'en notre

---

353. Taylor, Prefaci a *The Hymns of Orpheus*, en Timothy Webb, *English Romantic Hellenism, 1700-1824*, p. 188.

354. Fedó 72e-76e.

355. Menó 81b-e i 85a-86b

356. Fedre 250 a-e i 275a.

357. Timeu 41d-42e.

358. *The Platonic Philosopher's Creed*, en Kathleen Raine i George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 444.

359. *Intimations of Immortality from Recollections of Early Childhood*, 82-86, en Lionel Trilling and Harold Bloom eds., *Romantic Poetry and Prose*, p. 178.

360. Marguerite Yourcenar, "Le Cerveau noir de Piranèse", en *Sous Bénédicte d'inventaire, Essais et Mémoires*, p. 100.

patrie/ Pour pouvoir contempler cette époque bénie"³⁶¹. Un altre romàntic alemany, Heinrich Von Kleist, trià morir per atènyer la dimensió suprema de la mort i la bellesa. El lúgubre i oblidat Edward Young, significativament il·lustrat per Blake, buscava la consolació en la mort: "Auspicious aera! golden days, begin!/ The thought of death shall, like a god, inspire"³⁶². Finalment, l'Adonais-Keats de Shelley, un cop mort, també trenca amb la roçda de patiment: "has outsoared the shadow of our night; ... He lives, he wakes...He is a portion of the loveliness/ Which once he made more lovely..."³⁶³.

L'existència terrenal era per al *Ficino anglès* un senyal d'impuresa: "I ... believe that the human soul on its departure from the present life will, if not properly purified, pass into other terrene bodies"³⁶⁴. Tanmateix, el seu ideal de gratificació no s'accontentava de reposar en la mort, sinó que prengué la forma d'un alliberament de la successió de reencarnacions: "I believe that souls that live according to virtue shall in other respects be happy; and when ... purified from all body, shall be conjoined with the gods, and govern the whole world, together with the deities by whom it was produced"³⁶⁵. Shelley, per la seva banda, imaginà l'ànima del finat Keats, brillant com un astre en el *tópos ouránios*, tot aclarint que havia tornat al seu origen: "...burning through the inmost veil of Heaven./ The soul of Adonais, like a star,/ Beacons from the abode where the Eternal are"³⁶⁶.

4. Quina mena de pelegrinatge era aquest que proposava el traductor vegetarià? I en què consistien les seves tesis de catarsi i *theoria* tan inconcebibles per als teòlegs d'Oxford? Més que no pas un viatge d'auto-coneixement, ell plantejava un recorregut en solitari pels misteris de la filosofia platònica, "the cult of 'deliberate obscurity'"³⁶⁷. I gairebé parafraçant l'Ennèada I.6 de Plotí, Taylor fa la seva crida a la conversió espiritual amb un llenguatge borrascós: "Let us then fly from hence my friends, to those delightful realms: for there, while connected with body, *we may find a retreat from the storms and tempests of a corporeal life*. Let us build for ourselves the raft of virtue, and departing from this region of sense, like Ulysses from the charms of Calypso, *direct our course by the light of ideas*,

361. *Désir de la Mort*, en *Hymnes à la Nuit*, en Novalis, *Oeuvres Complètes*, vol. I, p. 267.

362. Edward Young, *Night Thoughts*, p. 55.

363. *Adonais*, en Percy B. Shelley, *Poetical Works*, pp. 440-1.

364. *The Platonic Philosopher's Creed*, en Kathleen Raine i George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 444.

365. *Ibid.* p. 445.

366. *Adonais*, en Percy B. Shelley, *Poetical Works*, p. 444.

367. G.M. Harper, citat per David Newsome, *Two Classes of Men, Platonism and English Romantic Thought*, p. 71.

those bright intellectual stars, through the dark ocean of a material nature, until we arrive at our father's land"³⁶⁸ (el subratllat és meu).

No pot estranyar, doncs, que Taylor obtingués un ressò important en la interpretació romàntica de Plató. Ell feia servir elements usuals en l'estètica de l'època i això, a més de la manca de rigor, provocà que després no se'l tingués en compte. Allò que romangué de Taylor no fou l'aspecte documental de les seves recerques, sinó la seva aproximació, torturada i emocional. Malgrat les reserves de Pater envers la metafísica, hi ha un cert aire de família entre el seu Plató personal i el de Taylor, tot i que no el cita. Com tampoc no esmenta Pater el platonisme de Shelley en el seu *Plato and Platonism* encara que el traspua. A mitjans del segle dinou, l'historiador Robert Blakey emfasitzà el to oníric de la filosofia neoplatonista de Taylor amb força precisió: "This has led him to throw a gorgeous halo around the Grecian system; and to look at pure and undefiled truth through a dim and hazy atmosphere"³⁶⁹.

És aquest ambient, boirós i confús, el que es respira quan Taylor descriu aquella abandonada filosofia platònica en què somniava: "a lamp shining on some venerable statue amidst dark and solitary ruins"³⁷⁰ (el subratllat és meu). L'escena recorda la soletat inquietant de la **plaça d'Itàlia** del pintor metafísic contemporani De Chirico, amb aquella tènue llum daurada alrera fons, on s'entreveuen dues formes humanes diminutes, mentre el primer pla de la imatge el domina una gran figura en marbre. Potser era una torxa similar a la de Taylor la qual buscava el jove poeta d'**Alastor** una tarda crepuscular entre estàtues i columnes jòniques. Les ruïnes màgiques de Piranesi i les líriques de Louis Dupré contienien la mateixa promesa d'arriscada aventura espiritual; i la clau per entrar-hi era, segons Taylor, el *geni filosòfic* a la manera del *Poetic Genius* de Blake³⁷¹, la *philosophic mind* de Wordsworth³⁷², el *shaping spirit of Imagination* de Coleridge³⁷³, la *Negative Capability* de Keats³⁷⁴, o la *poetical faculty* the Shelley³⁷⁵. És a dir, una mena

---

³⁶⁸. Taylor, Prefaci a *The Hymns of Orpheus*, en Timothy Webb, *English Romantic Hellenism, 1700-1824*, p. 188.

³⁶⁹. *A History of the Philosophy of the Mind*, 1848. Citat per Kathleen Raine and George Mills Harper eds., *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 33.

³⁷⁰. Taylor citat per Kathleen Raine and George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 31.

³⁷¹. "All Religions are One", en Blake, *Complete Writings*, p. 98.

³⁷². *Intimations of Immortality from Recollections of Early Childhood*, 186-7, en Lionel Trilling and Harold Bloom eds., *Romantic Poetry and Prose*, p. 181.

³⁷³. *Dejection: An Ode*, 86, en Lionel Trilling and Harold Bloom eds., *Romantic Poetry and Prose*, p. 278.

³⁷⁴. Carta a Tom i Georgiana Keats, December 21, 27, (?) 1817, en J. Keats, *Keats, Letters*, p. 43.

³⁷⁵. *A Defence of Poetry*, en Percy B. Shelley, *Selected Poetry, Prose and Letters*, p. 1049.

d'inspiració que contacta l'aspirant a poeta o filòsof amb el cor d'un pensament. És a causa d'aquest *geni* que Taylor es negà a atendre les crítiques a la seva traducció i interpretació de Plató, puix que no es tractava, segons ell, de literalitat, sinó de penetració: "The wings of philology, like those of the swallow, were never destined for a lofty flight; -it must be the eagle wing of genius, which can alone soar to the sun of philosophy"³⁷⁶.

5. L'estiu del 1818, Shelley, instal·lat als Bagni di Lucca, decideix sortir de les tenebres i ruïnes decadents de Taylor, la "thrice unknown darkness"³⁷⁷, i conèixer el Plató real. Tradueix i estudia el *Convit*, passatges de la *República*, l'*Ió*, i molts fragments i poemes atribuïts dubtosament al filòsof atenès. Amb el fervor gòtic sempre ardent però menys mòrbid, Shelley opta per un platonisme més aviat poètic i idealista. "Plato was essentially a poet ... Love ... found a worthy poet in Plato alone of all the ancients"³⁷⁸, escriví l'any 1821, ja sense tants misteris i amb un gran desig de sentir parlar l'autèntic Plató. Lluny quedaven Taylor i les seves alquímies amb Plató i el neoplatonisme, i lluny quedava igualment el convenciment que la foscor era l'únic indret platònic on "Dio ha posto la sua dimora"³⁷⁹. El platonitzant nebulós, com anomenà T.S. Eliot a Shelley³⁸⁰, resol d'assumir com a pròpia i personal la penombra i el laberint dels seus pensaments i no els atribuirà ja mai més al platonisme.

Mentrestant, Taylor, com si fos la Isis del *Spaccio della Bestia Trionfante* de Bruno, creu que les tenebres no ho són per a qui les coneix de debó³⁸¹. El Nolano ja deia que la foscor era una altra constitució de la llum i que existia una il·luminació interna i espiritual que brillava malgrat l'obscuritat aparent³⁸². Aquesta convicció neoplatònica i gnòstica era també la de Thomas Taylor, obsessionat per una fantasia de Grècia i del platonisme de la subjectivitat de la qual no fou conscient. El *Ficino anglès* intentà allò que Richard Stoneman anomena "an exercise of historical imagination"³⁸³, tot lligant l'experiència grega i platònica amb la noció romàntica de *picturesque*, -és a dir, com en els

---

376. Taylor citat per Kathleen Raine i George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 22.

377. *The Platonic Philosopher's Creed*, en Kathleen Raine i George Mills Harper, *Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings*, p. 440.

378. *A Defence of Poetry*, en Percy B. Shelley, *Selected Poetry, Prose and Letters*, pp. 1029 i 1043.

379. L'expressió és de Pico della Mirandola, *Oratio, Heptaplus, de Ente et Uno, Commento sopra una canzone d'amore da Girolamo Benivieni*, p. 411.

380. T.S. Eliot diu: "he was able to be at once and with the same enthusiasm an eighteenth-century rationalist and a cloudy Platonist", en *The Use of Poetry and the Use of Criticism*, p. 90.

381. Selecció en Giordano Bruno, *Mundo Magia y Memoria*, p. 208.

382. *De Imaginum*, en *Ibid.* p. 370.

383. Richard Stoneman, *Land of Lost Gods*, p. 144.

quadres i romanços antics. La fragilitat de les ruïnes, la incertesa de l'obscuritat, la impossibilitat de tornar al passat, contrastaven amb la megalomania i puixança del canvi de segle, entre el divuit i el dinou. Mentre els artistes romàntics buscaven una resposta en llur sublimitat interior i el marquès de Sade, xocat per tant d'horror, trià de tornar als orígens animals i cavernícoles de la humanitat, Taylor va oferir als seus contemporanis la possibilitat de redibuixar el platonisme i l'espiritualitat grega, d'inventar, juntament amb els altres gestors del *Gusto Greco*, un hel.lenisme romantitzat, si per aquesta paraula hom entén la fina explicació de Novalis: "Romantiser, ce n'est pas autre chose qu' élever à une puissance qualitative. (...) Quand je donne aux choses communes un sens auguste, aux réalités habituelles un aspect mystérieux, à ce qui est connu la dignité de l'inconnu, au fini un air, un reflet, un éclat d'infini: je les romantise"³⁸⁴.

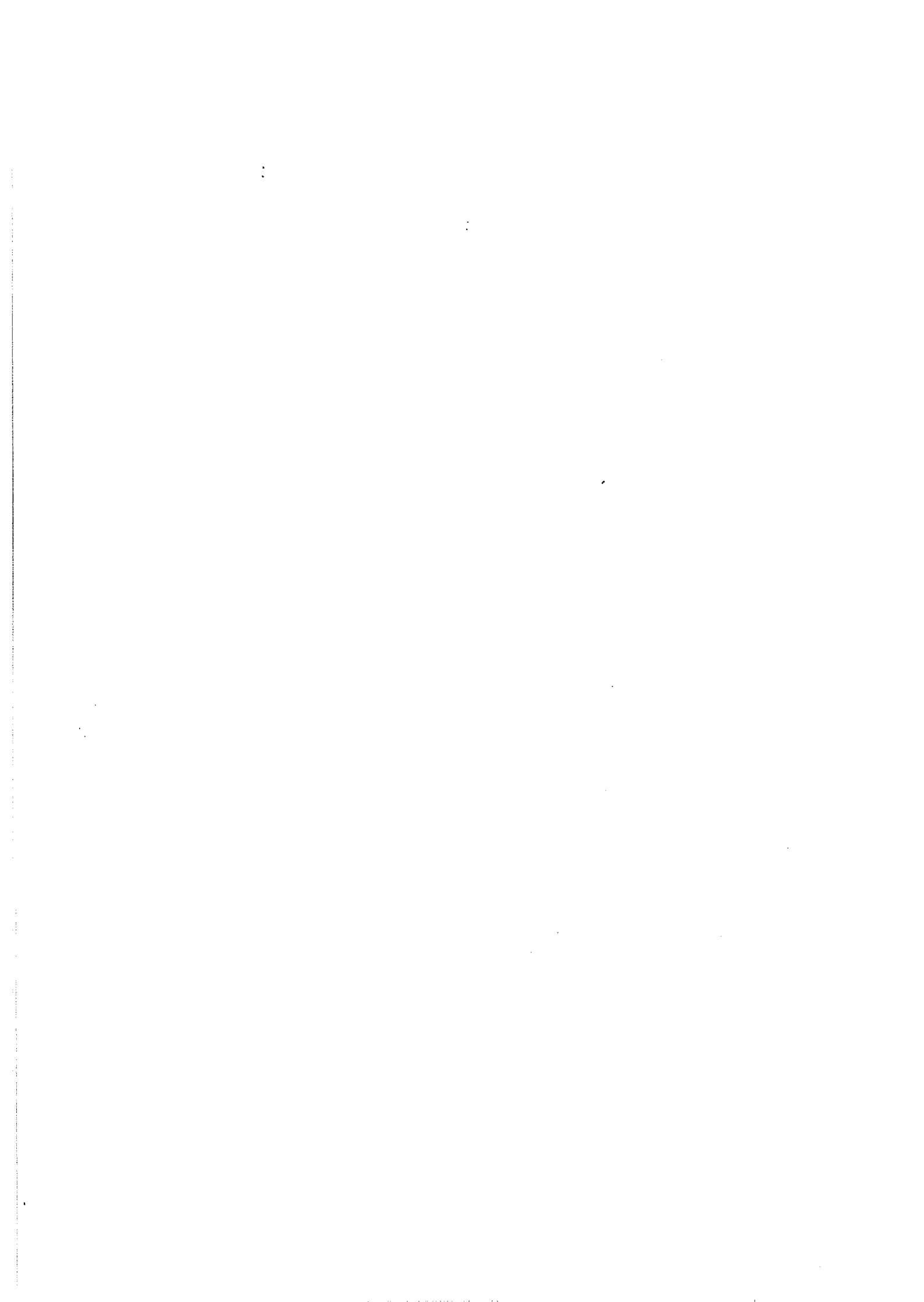
Vegem, doncs, de quina manera els poetes van romantitzar la realitat existencial i mental gràcies a Plató i a l' hel.lenisme, tot seguint en principi l'empremta esotèrica de Taylor per a passar després a una elaboració molt més sofisticada. Les formulacions més madures i cautes d'alguns poetes *platonistes* o filohel.lenistes en general van anar consolidant un tipus de cavil.lació que es va conèixer com a "poetic thought", el capdavanter indiscutible del qual fou Samuel Taylor Coleridge.

---

³⁸⁴. Novalis, *Oeuvres Complètes*, Vol. II, p. 66, Frag. 97.

SEGONA PART

El platonisme romàntic.

I. Les classificacions laberíntiques de Samuel Taylor Coleridge.

El poeta i escriptor romàntic que va desenvolupar l'univers filosòfic més complex fou, certament, Coleridge (1772-1834). Ell és possiblement el més erudit i acurat estudiós de la filosofia entre els famosos de la seva generació i de la següent. A l'igual que Shelley anys després, Coleridge s'inicià en la lectura de Plató també a través de l'apassionada transposició de Taylor. D'aquesta manera, aparegué una mena de Plató molt personal, que fluctuava entre l'idealisme i el misticisme panteista, no exempte de certa exuberància romàntica: "If there be any two subjects which have in the very depth of my Nature interested me, it has been the Hebrew & Christian Theology, & the Theology of Plato. Last winter I read the *Parmenides* & the *Timaeus* with great care - and O! that you were here, even in this howling Rain-Storm that dashes itself against my windows, on the other side of my blazing Fire, in that great Arm Chair there..."³⁸⁵. El marc d'aquesta descripció de l'any 1802, i els títols triats, donen el to d'unes lectures inquietants, que preparaven l'ambient per a alguna mena de revelació transcendental, però Coleridge, tanmateix, va anar molt més lluny del dramatisme de Taylor quan incorporà el platonisme dins del seu "shaping spirit of Imagination"³⁸⁶.

1. Malgrat la flama gòtica, hem vist ja que Coleridge mantenia certes reserves envers allò que T.S. Eliot qualificà de platonisme nebulós³⁸⁷, i ell mateix com "the extravagance of pretended Platonism"³⁸⁸. La possibilitat de perdre's en confusions i que els crítics exclamessin avorrits: "Here comes Coleridge's metaphysics!"³⁸⁹, el posaren en guàrdia contra l'abús indiscriminat d'una especulació desproveïda de sentit comú. Coleridge, com a conreador de la llengua i l'abstracció, sentia autèntica admiració per Plató i la seva terminologia filosòfica, però certs dilemes i embolics dialèctics del filòsof atenès no

---

385. Samuel Taylor Coleridge, *Letters*, to William Sotheby, 10 September 1802, en *The Oxford Authors*, p. 513.

386. *Dejection: an Ode*, 86, Samuel Taylor Coleridge, *The Oxford Authors*, vi, p. 115.

387. Wordsworth, en *The Use of Poetry and the Use of Criticism*, p. 90.

388. *Lectures on Shakespeare*, "Romeo and Juliet", *The Oxford Authors*, p. 650.

389. Samuel Taylor Coleridge, *Biographia Literaria*. Conclusion, p. 283.

despertaven en ell, com en Taylor, adhesió, sinó més aviat una impaciència força significativa. Així, respecte del mateix sagrat **Timeu**, diu quinze anys més tard: "I have been re-perusing ... the **Timaeus** of Plato. Whatever I comprehend impresses me with a reverential sense of the author's genius; but there is a considerable portion of the work to which I can attach no consistent meaning ... It would, I am aware, be quite fashionable to dismiss them at once as Platonic jargon. But this I cannot do ... I have no insight into the possibility of a man so eminently wise using words with such half-meanings to himself as must perforce pass into no-meaning to his readers ... " ³⁹⁰.

Aleshores Coleridge, *platonista* malgrat les imprecisions de Plató -"but I love Plato-his dear gorgeous Nonsense!"³⁹¹-, i persuadit pel món integral i permanent de les idees platòniques, encara que vigilant de no caure en "the jargon of the mystics"³⁹², basteix la seva casa del pensament lluny del mecanicisme imperant, crea un argot propi inspirat en Plató i presenta una teoria fonamental, tant per al romanticisme com per a l'idealisme oxonià de mitjans de segle. La novetat inicial de la seva proposta consistia a haver obert a Anglaterra el camí de la integració del pensament filosòfic en el món de la imaginació poètica, tot fent de ressò britànic de les reflexions de Novalis i dels romàntics alemanys sobre aquesta delicada combinació en la qual "La philosophie est la *théorie de la poésie*. Elle nous montre ce que la poésie est: *un et tout*"³⁹³. La seva empremta s'apreciaria anys més tard, quan Coleridge esdevingué un símbol per a l'església liberal victoriana i, alhora, un pal·ladí dels anti-utilitaristes i dels nostàlgics de l'idealisme.

2. Tot reaccionant contra els abusos de la tradició empirista i associacionista identificada amb Locke i Hartley, Coleridge decideix de recuperar una facultat que creu perduda des del segle XVIII, i que relaciona amb el *nous* platònic i plotinià: la *Imaginació (Imagination)* contraposada a la funció més popular, tot i que menys pregonada, de la *Fantasia (Fancy)*. És cert que la imaginació havia estat definida per la majoria dels romàntics també en termes de poder mental suprem i de recreació, però Coleridge afegí als elements creatius i religiosos una dosi forta de psicologia cognoscitiva, possiblement heretada de les categories intel·lectuals de Plató i de la filosofia kantiana.

---

³⁹⁰. *Ibid.* xii, pp. 134-5

³⁹¹. Samuel Taylor Coleridge, *Letters*, to John Thelwall, 31 December 1796, en *The Oxford Authors*, p. 493.

³⁹². Samuel Taylor Coleridge, *Biographia Literaria*. Conclusion, p. 283.

³⁹³. Novalis, "Fragments de 1798", en *Oeuvres Complètes*, vol. II, p. 106.

En la seva accepció *primària*, la *Imaginació* de Coleridge és com una mena de sensibilitat pura, de facultat *a priori* que serveix per captar els fenòmens en llur totalitat. Aquesta percepció sempre és activa i primàriament creativa, ja que varia en cada persona, i és una mena de poesia espontània recreadora de la realitat fenomènica observada. És un atribut de tots els éssers humans i constitueix un microcosmos de la vida i la natura: "The primary imagination I hold to be the living power and prime agent of all human perception, and as a repetition in the finite mind of the eternal act of creation in the infinite I AM"³⁹⁴. Qualsevol percepció, per tant, és creació en la mesura que no es limita a rebre dades com si fos una *tabula rasa*, sinó que participa en la Natura des de la seva naturalesa, talment un *Ego* còsmic que es relliga amb la seva realitat homònima.

Ara bé: certes persones, com els artistes, els poetes i els pensadors, posseeixen una segona i més complexa classe d'imaginació, dita *secundària*: "The secondary I consider as an echo of the former, co-existing with the conscious will... It dissolves, diffuses, dissipates, in order to re-create... at all events, it struggles to idealize and to unify. It is essentially vital, even as all objects (as objects) are essentially fixed and dead"³⁹⁵. Aquesta *imaginació* desenvolupada és la ment en el seu clímax creatiu, és l'ànima de l'art i, a la manera de Novalis³⁹⁶, un poder sintetitzador i màgic "This power ... reveals itself in the balance or reconciliation of opposite or discordant qualities"³⁹⁷, que de les percepcions del món fenomènic en fa un tot, ja que recull l'esperit que els és essencial i produeix una altra realitat: una metàfora vivent, que fa que allò que sembla divers es conjumini, i de la diversitat n'abstreu la unitat. La creació, entesa així, esdevé orgànica, és a dir un ens organitzat amb vida pròpia de natura semblant a l'autosuficiència que ell va veure en les idees platòniques.

A la *Biographia Literaria*, dels anys 1815 i 1817, les "Idees" de Plató apareixen com a "mysterious powers, living, seminal, formative and exempt from time"³⁹⁸, però Coleridge observa que, en llurs orígens com a concepte i abans de Plató, les "idees" assenyalaven l'abstracció visual d'un objecte llunyà, del qual mostraven el Tot sense distingir-ne les parts. Ambdós significats, diferents qualitativament, apunten cap a la mateixa direcció: la unitat. No és casual que durant els seus anys a Cambridge i en la societat Pantisocràtica, Coleridge fos un Unitari. El poeta, segons ell, ha de deixar que brolli aquesta

---

394. Samuel Taylor Coleridge, *Biographia Literaria*, xiii, p. 167.

395. *Ibid.*

396. Novalis, *Fragments de 1798*, nº 44: "La poésie résout en la sienne propre l'existence étrangère". En *Oeuvres Complètes*, vol. II, p. 58.

397. Samuel Taylor Coleridge, *Biographia Literaria*, xiv, p. 174.

398. *Ibid.* p. 57.

creació concebuda sense esquerdes ni talls, tal i com va néixer el **Kubla Khan**, en un somni d'estiu i d'opi, "in which all the images rose up before him as *things*, with a parallel production of the correspondent expressions ... On awaking he appeared to himself to have a distinct recollection of the whole"³⁹⁹. L'esperit de la poesia, doncs, hauria d'imitar en certa mesura les idees platòniques i donar forma a un cos viu, *things* amb poder i bellesa, per tal que principi, fi i camí siguin la mateixa cosa: "The organic form, on the other hand, is innate; it shapes as it develops itself from within... Each exterior is the physiognomy of the being within, its true image reflected and thrown out from the concave mirror. And even such is the appropriate excellence of her chosen poet, of our own Shakespeare, ... directing self-consciously a power and an implicit wisdom deeper than consciousness"⁴⁰⁰.

La poesia orgànica no superposa imatges ni les barreja, sinó que les paeix i les mostra al món, sense marcar distàncies entre creador i creació, entre subjecte i objecte, a la manera dels enigmes Zen, o de la idea en aquella sorprenent frase de Cortázar: "' Yo podría bailar ese sillón', dijo Isadora"⁴⁰¹. La fusió de l'acte creatiu allibera l'ànima i produeix una gran satisfacció, un goig eficient. I l'exercici d'aquest poder mostra la Veritat; una veritat, però, no pas comprovable des de l'exterior ni, com deia von Arnim⁴⁰², tan veraç com la història, sinó, com afirma Keats, evident en la intensitat de l'acte creatiu: "What the imagination seizes as Beauty must be truth- whether it existed before or not"⁴⁰³. En canvi, la manca de creativitat afligeix i tenyeix el món d'una foscor que en realitat no li és pròpia, i és aquest el tema de **Dejection**, un poema del 1802, adreçat inicialment a Sara Hutchinson, el seu amor inasequible: "My genial spirits fail/ And what can these avail/ To lift the smothering weight from off my breast? ... But oh! each visitation/ Suspends what nature gave me at my birth,/ My shaping spirit of Imagination"⁴⁰⁴.

D'altra banda, Coleridge introdueix la *Fantasia* o *Figuració* com a traducció sempre inexacta de *Fancy* i substituïda més imperfecta encara de la imaginació en el segle XVIII. Coleridge prova, doncs, en un moment adient per a les revolucions, de provocar una ruptura amb els criteris mimètics, estàtics i ordenats del segle anterior, quan les dues facultats es van

---

399. **Kubla Khan**, en *The Oxford Authors*, p. 107.

400. Samuel Taylor Coleridge, "Organic Form", en Lionel Trilling and Harold Bloom eds., *Romantic Poetry and Prose*, p. 655.

401. Julio Cortázar, *La vuelta al día en ochenta mundos*, vol. 1, p. 77.

402. Achim von Arnim, *Prefacio a Los guardianes de la Corona*: "Las obras poéticas no son verdaderas, de esa verdad que esperamos de la historia y que exigimos a nuestros semejantes en nuestras relaciones humanas; no serian lo que buscamos, lo que nos busca, si pudieran pertenecer por entero a la tierra". En *Antología del Romanticismo Alemán, El Entusiasmo y la Quietud*, p. 220.

403. John Keats, To Benjamin Bailey, 22 November 1817, en *Letters of John Keats*, p. 37.

404. **Dejection: an Ode**, 86, Samuel Taylor Coleridge, *The Oxford Authors*, p. 115

confondre i la poesia esdevingué superficial i feble. Com que la *Fantasia* és un sinònim fals de la *Imaginació*, és una facultat que *juxtaposa*, mentre que la *Imaginació* "modifica" en el sentit més elevat de la paraula. La primera pot produir bons poetes, però la genialitat només prové de la segona⁴⁰⁵: "Fancy, ... has no other counters to play with but fixities and definites. The fancy is indeed no other than a mode of memory emancipated from the order of time and space; and blended with, and modified by that empirical phaenomenon of the will which we express by the word *choice*"⁴⁰⁶.

La *Fantasia* no és, conseqüentment, creativa sinó associativa: Reté imatges sensuais i les reuneix, però no les recrea ni les dissol, ni, encara menys, les processa a través de la subjectivitat. La poesia que crea és de tipus convencional i descriptiu -allò que anomenaríem *realista*-, perquè plasma les coses tal com apareixen i no té intensitat, puix que no hi involucra la totalitat vital del poeta. Si un autor coneix el goig de la creació imaginativa, però no el pot exercir, com hem vist abans, per causa d'un estat anímic advers o per alguna incapacitat, pot patir una sensació de mancança: "A grief without a pang, void, dark, and drear,/ A stifled, drowsy, unimpassioned grief,/... And still I gaze-and with how blank an eye!/ And those thin clouds above, in flakes and bars, ... I see, not feel, how beautiful they are!"⁴⁰⁷. Un sol escriptor pot fer servir les dues facultats com ho féu Wordsworth⁴⁰⁸, ésser més aviat practicant de la *Fantasia* a la manera de Cowley⁴⁰⁹ o Southey⁴¹⁰, o pot posseir l'excelsa imaginació d'un Shakespeare, un Milton⁴¹¹, o del mateix Coleridge -si fem cas del que diu a l' *Ancient Mariner*⁴¹².

3. Anteriorment, Coleridge havia distingit entre voluntat (*will*) i elecció (*choice*), d'acord amb un esquema semblant al primer: la voluntat és un moviment intern i propi que no deriva d'ofertes externes com l'elecció: "the will is ultimately self-determined, or it is no longer a will under the law of perfect freedom ... his will is the condition of his personality; the ground and condition of the attribute which constitutes him Man"⁴¹³. Aquesta voluntat és

---

405. Carta de Coleridge a Richard Sharp, 15 de gener, 1804, citada per George Watson, en la introducció a *Biographia Literaria*, p. xii.

406. Samuel Taylor Coleridge, *Biographia Literaria*, xiii, p. 167.

407. *Dejection: an Ode*, 21-38, Samuel Taylor Coleridge, *The Oxford Authors*, pp. 113-4

408. Samuel Taylor Coleridge, *Biographia Literaria*, iv, p. 50 i xxii, p. 271.

409. *Ibid.* iv, p. 50.

410. Samuel Taylor Coleridge, *Letters*, to John Thelwall, 31 December 1796, en *The Oxford Authors*, p. 492.

411. Samuel Taylor Coleridge, *Biographia Literaria*, xxii, p. 271 i d'altres.

412. Samuel Taylor Coleridge mateix diu al respecte en "Table Talk", *The Oxford Authors*, pp. 593-4: "... a work of such pure imagination".

413. *Aids to Reflection*, en *The Oxford Authors*, p. 680.

la que mou una persona a tenir fe, a seguir amorosament la llei de Déu i a cercar el Bé. La fe és una síntesi d'operacions on s'implica tot l'ésser de la persona, i que neix de la *Imaginació*, nucli de la seva energia i vitalitat. Coleridge creia amb convicció que calia revisar igualment la religió contemporània, perquè la submissió als dogmes i les institucions jeràrquiques l'havien despallada de valor. De totes les reformes i crítiques suggerides per aquest altre poeta dels llacs, a més de la commoció que provocà en la teoria literària, la seva proposta d'una renovació de la teologia i de l'Església va ser la més reeixida; d'això, però, ja en tractarem al capítol dedicat a Jowett; ara per ara, examinem què diu de la religiositat del seu temps.

El disgust de Coleridge per la vulgarització de la fe és d'índole semblant als seus retrets a l'excessiva racionalitat vuitcentista: "...that the sublime truths of the divine unity and attributes which a Plato found most hard to learn, and deemed it still more difficult to reveal; that these should have become the almost hereditary property of childhood and poverty, of the hovel and the workshop; that even to the unlettered they sound as commonplace, is a phenomenon which must withhold all..."⁴¹⁴. La causa de tanta inconsciència era el mecanicisme, la manca d'allò que nosaltres anomenaríem esguard de la subconsciència, auto-coneixement, aprofundiment espiritual dels actes. L'església s'estava perdent en la seva pròpia burocràcia i en un laberint de dogmes, tot oblidant la tasca pedagògica i autènticament conductora que li corresponia; no sabia com guiar els creients perquè localitzava la fe on no es podria trobar mai -en l'obediència mental i la repetició mecànica de veritats sagrades-, quan la fe era una qüestió del cap i del cor: "Faith subsists in the synthesis of the Reason and the individual Will ... -it must be a total, not a partial- a continuous, not a desultory or occasional- energy"⁴¹⁵.

I, com que l'època revolucionària de Coleridge estava disposada a trasbalsar-ho tot, encara quedaven dues operacions pendents que ajudarien a aclarir l'estat de coses i el reemplaçament dels vells criteris pels nous. Abans d'entrar en aquest punt, hauria de quedar clar que Coleridge, enemic jurat de l'*ennui*, proposava no solament una nova forma d'estètica i de religió, sinó de vida, tot estenent els canvis des de la intimitat de l'experiència individual fins a l'aportació de mitjans socials per afavorir una millora col·lectiva. A la manera d'un Plató discret, va anar capgirant un per un els codis de la cultura occidental de la seva època, tot cercant de fer una transformació profunda i posant les bases d'un tipus de platonisme reformista com el que trobarem amb Benjamin Jowett a la segona meitat del

---

⁴¹⁴. Samuel Taylor Coleridge, *Biographia Literaria*, xi, p. 129.

⁴¹⁵. "Essay on Faith", en *Aids to Reflection*, citat per Basil Willey, *Nineteenth Century Studies*, p. 36.

segle. Coleridge no havia dit pas endebades, a *the Statesman's Manual*, que el benestar i la qualitat moral òptima d'un home depenien de la constitució perfecta de l'Estat; per això recomanava que la lectura de *La República* platònica es fes a la llum d'aquesta reflexió⁴¹⁶.

4. Si la poesia s'havia d'alliberar del fre de la *Fantasia*, i la religió havia de fer el mateix amb els dogmes i les institucions, la filosofia i el pensament general havien de revisar els termes i els continguts de dues altres facultats que es corresponien amb les dues anteriors. Es tractava en aquest cas de les operacions intel·lectives de la *Raó* (*Reason*) i de l'*Enteniment* (*Understanding*), les quals, segons Coleridge, tal i com estaven, no reflectien la veritat i havien estat malenteses. La facultat que les persones anomenaven *Raó*, era en realitat, *Enteniment* i, tot i essent la paraula *Raó* una traducció literal de *lógos*, el segle divuit l'havia interpretada erròniament com a reflexió pura, fundada en fets empírics i sorgida de manera exclusiva de l'intel·lecte, sense deixar-hi participar els sentiments. Allò que la il·lustració entenia per pensament racional era, de fet, l'ús de l'*Enteniment*, ja que la *Raó* autèntica era la germana filosòfica de la *Imaginació*, i incloïa la consciència i el sentit moral fundat en la voluntat com a base de la religió: "The English public is not yet ripe to comprehend the essential difference between the reason and the understanding- between a principle and a maxim- an eternal truth and a mere conclusion generalized from a greater number of facts"⁴¹⁷.

La *Raó* és intuïtiva i no comprova les seves dades sinó que les sent, les comprèn i les viu: les veritats que descobreix són en ella mateixa i li són revelades per la *Imaginació*: "They and they only can acquire the philosophic imagination, the sacred power of self-intuition, who within themselves can interpret and understand the symbol, ... They know and feel, that the potential works in them, even as the actual works on them!"⁴¹⁸. És l'ús de la *Raó* allò que distingeix un platònic d'un aristotèlic, ja que aquest últim és més propens a utilitzar l'*Enteniment*: "Aristotle was, and still is, the sovereign lord of the understanding -the faculty judging by the senses ... and could never raise himself into that higher state, which was natural to Plato, and has been so to others, in which the understanding is distinctly contemplated, and, as it were, looked down upon from the throne of actual ideas, or living, inborn essential truths"⁴¹⁹. Ja hem parlat a bastament de la transcendència d'aquesta comparança entre les dues imatges del món, i hem precisat que es corresponen amb dos tipus i graus diferents de pensament exposats per Plató al llibre VI de *La República*. Ara

---

416. Citat per M.H. Abrams, *El Espejo y la Lámpara*, p. 308.

417. "Table Talk", en *The Oxford Authors*, p. 597.

418. Samuel Taylor Coleridge, *Biographia Literaria*, xii, p. 285.

419. "Table Talk", en *The Oxford Authors*, p. 595.

esbrinarem si el discurs de Coleridge, basat en la distinció entre profunditat essencial (*Imagination, Reason*) i percepció perifèrica (*Fancy, Understanding*), té de debò un lligam estret amb les fronteres del coneixement establertes en el símil platònic de la línia, i estudiarem si aquest paral·lel, no gaire explorat, té algun sentit.

5. Abans d'acabar el llibre VI, Plató explica gràficament a Glaucó la relació entre realitat i coneixement (Rep. 509 b-c), és a dir, entre la idea del Bé, per una banda, com a condició de la dimensió intel·ligible i la facultat que la pot conèixer, i, d'altra banda, el Sol, com a causa de vida de les coses sensibles i llum de les facultats humanes que les perceben. La línia que representaria el procés cognoscitiu i les dimensions de realitat hauria d'aparèixer segmentada en dues fraccions desiguals (Rep. 509 d-e). No queda prou clar quin segment és més llarg, si el que correspon al món visible o el del món intel·ligible, però és evident que a més intel·ligibilitat més realitat i, per tant, més veritat i coneixement (Rep. 510 a-c). La secció del camp visible pertany a l'àmbit de tò *doxastón* (Rep. 476b-e, 477 b-c) o l'opinió, i la intel·ligible (Rep. 476b-e, 485b-c) al de l'*alétheia* o *epistémē* (Rep. 508e), ço és la veritat i el coneixement.

En el primer camp, Plató introdueix una subdivisió dins del món visible de tò *doxastón*, entre: a) les *eikónes* : les imatges i les ombres, i b) les *dsōa*: els éssers que aquestes reflecteixen, siguin animals, plantes o objectes (Rep. 510a-b). L'operació mental que percep els reflexos es diu *eikasía* -conjectura o suposició⁴²⁰, i és, per tant, un coneixement de segona mà, mentre que el procés de percepció directa de la realitat sensible, dels originals concrets, es diu *pístis* -creença o convicció, perquè està mancada de certesa. El segon camp, de l'*epistémē* o *noētòn génos*, també es divideix en dos: a) aquell que comprèn les figures de la geometria i el càlcul, les quals són abstraccions intel·lectuals o *noētá* del món sensible. Aquestes però, parteixen de supòsits, sense tenir com a referència un primer principi; ans al contrari, extreuen els esmentats supòsits intel·ligibles dels mateixos objectes que són copiats en imatges per la menys fiable *eikasía*. L'operació que especula sobre aquestes formes i representacions abstractes de les coses s'anomena *diánoia*, o enteniment; i encara que pretén de conèixer les coses-en-si, no ho aconsegueix perquè mai no abandona del tot el món sensible i no es dirigeix envers cap principi transcendent. Heu ací el mètode dels científics (Rep. 510b-511b).

---

⁴²⁰ Hi ha qui tradueix literalment per Imaginació. Shorey l'anomena "picture-thinking or conjecture", en *The Republic II*, Loeb Classical Library, p. 117.

Finalment, tenim l'àmbit de les abstraccions pures, dites igualment *noētá*, que també parteixen de supòsits però que els abandonen tan aviat com poden, ja que només se'n serveixen com d'una escala que condueix al primer principi (**Rep.** 511b-c), çó és, a la idea del Bé (**Rep.** 509 b-c). En aquesta part de la línia, l'ànima que supera la incertesa de les hipòtesis empíriques es mou entre idees i només idees, i va a la recerca de les causes i essències últimes de les coses. L'ascensió s'aconsegueix mitjançant la dialèctica, i l'operació corresponent s'anomena *nóēsis*, és a dir *Raó* o Intel.lecte. És el mètode dels filòsofs metafísics i teòlegs. Plató acaba l'al·legoria de la línia tot establint la jerarquia previsible: la *nóēsis* encapçala l'ordre de la realitat i del coneixement, la *diánoia* ocupa un segon lloc, ja que, "em sembla que anomenes enteniment, i no pas intel.lecte al coneixement que hom adquireix mitjançant la geometria i d'altres arts anàlogues, perquè l'enteniment és com un intermediari entre l'opinió i l'intel.lecte"⁴²¹. En tercer lloc, ve la *pístis* que basa el seu saber en l'experiència sensible, i finalment l'*eikasía*, que seria el món de les imatges i els reflexos (**Rep.** 511e), és a dir, el món de les arts imitatives.

6. Aquesta versió específica de l'*Enteniment* i de la *Raó*, tal com Plató la presentà al llibre VI de **La República**, té -amb els matisos literaris i cronològics de rigor- les mateixes arrels conceptuals que Coleridge adopta en la seva definició de la intel·ligència i del poder mental. En la recopilació de les classes sobre política platònica dictades al Balliol de Jowett entre el 1885 i el 1888 pel jove i prematurament mort Richard Lewis Nettleship i recollides per G.R. Benson, hi ha una nota del professor o l'editor on es menciona la traducció del poeta i el fet que, tenint en compte la utilització de mots alemanys equivalents als grecs per part de Kant, "Coleridge gave the words *understanding* and *reason* technical senses intended to correspond with *Verstand* and *Vernunft*"⁴²², paraules que podien representar la *diánoia* i la *nóēsis* respectivament. Coleridge, com hem vist en la introducció al treball, adopta les dues aproximacions de l'*epistēmē* delimitades per Plató, amb gairebé totes les seves conseqüències, si bé hi afegeix alguna esmena: d'entrada hi inclou els termes de la *gigantomachía perì tēs ousías* del **Sofista** 246a i divideix el món entre platònics i aristotèlics, tot atribuint a cada bàndol pensant la preferència per un tipus de coneixement: la *Raó* o *nóēsis* a aquells que troben l'Ésser "en certa regió invisible"⁴²³, i l'*Enteniment* o *diánoia* a aquells que "fan baixar a la terra tot allò que hi ha al cel i al món invisible"⁴²⁴. Però el gran teòric de la poesia romàntica no és, ni molt menys, un militant ortodoxe del platonisme i es nega a desterrar l'art del seu regne.

---

421. **Rep.** 511d.

422. Richard Lewis Nettleship, **Lectures on the Republic of Plato**, p. 249.

423. **Sofista** 246b.

Plató, d'altra banda, no és estable en les seves definicions, tot i que resta clar que no sentí mai afecció per l'art, en la mesura que no el trobava creatiu ni l'entenia com a obra del geni de l'artista: a excepció d'un passatge al començament del mateix llibre VI de **La República**, on, contràriament al que és habitual, diu que els pintors s'inspiren en la veritat absoluta abans de plasmar els seus models (**Rep.** 484 c-d), les seves al·lusions següents a l'art són menyspreadores en aquell capítol. En efecte, el filòsof grec deixa constància que, pel fet d'ésser imitació d'una altra imitació de la gran realitat arquetípica, l'art plàstic i literari⁴²⁵ pertany a l'esfera més baixa del coneixement- consideració que també fa al llibre X, entre d'altres⁴²⁶. Coleridge, en canvi, situa la creació poètica més noble en la *Imaginació* secundària, i la integra en la *noēsis*, i no pas en l'*eikasía*, tot seguint Plotí. Aquest, més esteticitzant, aprofità el camí obert per Plató a **La República** 484 c-d, i afirmà que, si algú menyspreava l'art per considerar-lo imitatiu, "the beauty, therefore, exists in a far higher state in the art; that original beauty is not transferred: what comes over is a derivative and a minor, and even that appears in the statue only in so far as the stone yielded to the art. Art, then, must itself be beautiful in a far higher and purer degree, since it is the seat and source of that beauty" (**Ennèada** V.8.1).

Nogensmenys, en negar als poetes consciència i saviesa -"aconsegueixen de fer coses maques però no tenen idea del que diuen"⁴²⁷-, Plató va posar les bases d'una altra definició de l'art, més pròpia de la poètica i molt arrelada en el romanticisme anglès, en especial en Coleridge, Shelley i Keats⁴²⁸: la teoria inspiracional i extàtica de la poesia, tal i com es palesa en l'**Apologia**⁴²⁹, l'**Ió**⁴³⁰, el **Fedre**⁴³¹, el **Menó**⁴³² i el **Convit**⁴³³. Paral·lelament a la de la poesia com a mimesi defectuosa de la vida humana, Plató, en els diàlegs esmentats, desenvolupà una idea ja insinuada per Píndar i Demòcrit⁴³⁴, ço és, la de la mania o possessió del poeta per part dels déus: "la divinitat els priva de sentit i es serveix

---

424. **Sofista** 246a.

425. **Rep.** X, 603 c, 605 a-c, 607b-c, i *passim*. La crítica principal a la poesia és que, a més d'imitar, fomenta el consum del plaer, el qual, en el **Fíleb** 67a, és rebujat per estar a cinc posicions de distància de la idea del Bé.

426. **Rep.** II, 379d, X, 598b-601c i 603b-c i *passim*; **Gòrgias** 502a-503a.

427. **Menó** 99d.

428. De fet, Plató imposà aquesta idea però no fou el primer. Hi ha antecedents en Píndar i Demòcrit. Vegeu, E.R. Dodds, **Los griegos y lo irracional**, p. 87.

429. 22 b-c.

430. 533d- 534 e.

431. 244e.

432. 99d.

433. Tot i que parla dels profetes i mèdiums, la idea es pot aplicar al poeta posseït per la folia divina, en 202 d- 203b.

434. Píndar, **Les Odes Nèmees** IV, 5-9, i Demòcrit DK 17, i 18.

d'ells com de ministres, com si fossin endevinaires i profetes divins, per tal que, nosaltres, els oients, entenguem que no són ells els que pronuncien revelacions tan valuoses, forasenyats com estan, sinó que, és la pròpia divinitat qui parla i es manifesta per aquest mitjà" (Ió 534 c-d).

Hi ha, doncs, dos tipus de poesia també per a Plató: la imitativa i la inspirada. La primera prové del camp de l'*eikasía*, i la segona, si s'ocupés de cantar himnes als déus i els herois, podria ésser acceptablement didàctica -no ho havia demostrat encara-, però no seria creativa, ja que el poeta és només un portaveu de les muses, i no té mèrit propi⁴³⁵. El problema d'Homer, l'anomenada del qual Plató veu amb escepticisme, és que transgredeix el seu paper de mèdiu i passa a parlar de la virtut i d'altres temes humans quan no té més coneixement que l'imitatiu⁴³⁶, i és aquí on, segons Plató, la literatura esdevé entreteniment pur i no pedagogia, amb resultats perniciosos per a l'educació del poble: Díficil alternativa per a un filòsof tan poètic, que recorda amb certa malenconia com "el desacord entre la filosofia i la poesia és antic"⁴³⁷, i que acaba la seva peroració amb una crida als amants de l'art poètic perquè demostrin al món que, a més de complaure, la poesia podia ser útil en un estat ben regit, car "nosaltres mateixos som prou conscients de la seva seducció"⁴³⁸. Aquest raonament féu que Pater cregués que l'actitud platònica envers l'art havia estat malentesa, i que Plató en realitat havia volgut delimitar i rendibilitzar el camp d'acció dels artistes i no pas expulsar-los de la ciutat⁴³⁹, tal i com donava a entendre, segons ell, la invitació de *La República* 484 c-d.

7. Wordsworth, conscientment o no, recollí el repte, mentre Coleridge l'ignorà i assignà la funció exemplar i educadora de la societat a la religió i a l'Estat. En canvi, sí que s'adherí a la definició platònica del poeta com a "intèrpret d'una revelació de les Muses", tal i com ho presenta en el prefaci al *Kubla Khan*, comentat més amunt a propòsit de les idees platòniques i de la poesia orgànica. Si observem, però, com es va gestar el famós poema, veurem que el recreador de la fantasia orientalista s'assembla força a l'àugur de l'Ió. Coleridge explica que, havent pres un calmant, s'havia quedat dormit tot llegint el *Purchas His Pilgrimage*, un relat paradisiàc de Samuel Purchas del segle disset. Més endavant, confessaria que havia concebut el poema "in a sort of Reverie brought on by two grains of

---

435. Rep. 607 a-b.

436. Rep. 600 e-601 c.

437. Rep. 607 b-c, i Lleis 967 c-d.

438. Rep. 607 c-d.

439. Vegeu, Walter Pater, "Plato's Aesthetics", en *Plato and Platonism*, pp. 267-283.

Opium⁴⁴⁰. No és pas tasca nostra en aquest treball d'esbrinar si hauria pogut escriure el poema sense recórrer a l'opi. Segurament que no. Alethea Hayter té raó de prevenir-nos contra la contínua referència a l'esmentat narcòtic en les al·lusions al **Kubla Khan**, entre d'altres coses perquè l'any 1797 el poeta dels llacs encara no n'era un addicte crònic⁴⁴¹.

Proseguim, doncs, amb la gestació del poema: Coleridge ens diu que, havent passat tres hores en estat de somieig, "at least of the external senses", va tenir la sensació d'haver compost entre dues-centes i tres-centes línies, "if that indeed can be called composition", on apareixien les *coses* vives o idees-imatge que hem definit més amunt, acompanyades d'un text que fluïa "without any sensation or consciousness of effort". En despertar, l'escriptor començà a copiar a correcció les paraules que podia recordar, quan, de sobte, arribà l'home de Porlock⁴⁴² -la visita inoportuna que simbolitza en la història de la literatura el trànsit difícil entre inspiració i plasmació, entre la màgia del món interior del creador i la irrupció de la vida quotidiana. El fet d'haver-se d'ocupar de comptes i d'altres afers mundans féu Coleridge oblidés, com si es trenqués la pantalla del subconscient, la major part del poema del qual pogué tan sols retenir "the general purport of the vision"⁴⁴³. Hem de remarcar que Coleridge parla de "visió" i emfasitza la minsa intervenció del seu art en l'origen d'aquesta obra. L'autor del **Kubla Khan** era, per tant, un poeta *encantat*, segons T.S. Eliot, el qual sosté que "for a few years he had been visited by the Muse (I know of no poet to whom this hackneyed metaphor is better applicable) and thenceforth was a haunted man"⁴⁴⁴.

Un poeta de debò és, segons aquesta concepció, una mena de vident, com declarà Plató, i la divinitat que parla a través d'ell és, a començaments del segle dinou, el seu mateix geni poètic o *Imaginació*. La mímesi romàntica reproduïx les visions que la *Imaginació* excepcional del creador li dicta en un procés més sofisticat que aquell previst per Plató i menys científic que el d'Aristòtil⁴⁴⁵. És realment el mirall esdevingut llàntia, com en la preciosa metàfora de Yeats⁴⁴⁶. Es tracta de deixar el pas lliure a la riquesa interior de l'escriptor, que retornarà al món allò que n'ha extret, filtrat, això sí, pel seu geni i pel toc

440. Citat per Alethea Hayter, *Opium and the Romantic Imagination*, p. 215.

441. *Ibid.*, pp. 214-5.

442. Sobre la figura de 'l'home de Porlock' he d'agrair a José Maria Valverde d'haver-me fet parar-hi esment, durant el curs 1982-3, quan dirigí la meua tesi de llicenciatura.

443. La introducció de Samuel Taylor Coleridge i un comentari adicional en Lionel Trilling and Harold Bloom eds., *Romantic Poetry and Prose*, pp. 254-5.

444. Thomas S. Eliot, en *The Use of Poetry and the Use of Criticism*, p. 69.

445. La *mímēsis* estètica, segons Aristòtil, és, "l'acció humana", sigui racional, moral, mental o passional: l'eix de, l' *éthē, páthē, práxeis*. Cf. *La Poètica*, II 1448a.

446. W.B. Yeats: "It must go further still: that soul must become its own betrayer, its own deliverer, the one activity, **the mirror turn lamp**". Citat per M.H. Abrams, *The Mirror and the Lamp*, epígraf inicial, sense referència exacta.

màgic de rei Mides de les paraules. Coleridge apel·là a l'Ennèada V. 5 de Plotí per definir aquest contacte tan encisador amb la realitat, durant el qual, segons el filòsof neoplatònic, el subjecte no sap ni quan ni com comença la sensació, ni tampoc vol descobrir-ne la font secreta, sinó que es limita a esperar que comenci l'espectacle, com s'espera la sortida del sol.

La imaginació filosòfica li sobrevé al poeta a la manera d'una musa sublim -"the sacred power of self-intuition"⁴⁴⁷. Més que no pas cercar obstinadament, es tracta de deixar que la visió arribi, i de rebre aquesta unitat de l'esperit reservada a aquells que no temen les penombres que envolten l'altre costat de la consciència: "these only who feel in their own spirits the same instinct which impels the chrysalis of the horned fly to leave room in its involucre for antennae yet to come (...) Pythagoreans and Platonists ...Parmenides and Plotinus ... Stoics ... Cabalists and Hermetists... all these we shall find united in one perspective central point, which shows regularity and a coincidence of all the parts in the very object which from every other point of view must appear confused and distorted"⁴⁴⁸. D'aquesta manera, Coleridge transformà l'adversa teoria platònica de la poesia amb l'ajut de l'ontologia del mateix Plató i l'esperit estètic i contemplatiu de Plotí. En fusionar-se la identitat de l'artista amb l'objecte creat dins l'espai unificador de la *Imaginació* secundària, s'acomplia la conclusió de Plotí en l'Ennèada III, VIII. 8, segons la qual "in Divine Mind itself there is complete identity of knower and known, no distinction existing between being and knowing, contemplation and its object constituting a living thing a life, two inextricably one"⁴⁴⁹.

8. Per a Coleridge, l'àmbit universalitzador de la *Imaginació* i el "gift of genuine insight"⁴⁵⁰ de la *Raó* ho comprenien tot a la manera d'una imatge del món que abraça el coneixement, la religió i l'art, sense excloure'n els afectes ni les emocions. En la disjuntiva entre *dóxa* i *epistémē* plantejada en certa mesura per ell mateix, el poeta dels llacs va prendre partit pels platonistes, fills del cel, i va triar el camí de la Persuasió i la Veritat que entreveïé Parmènides⁴⁵¹. Ho féu no pas per santedat, sinó endut pel desig ardent de veure-

447. Samuel Taylor Coleridge, *Biographia Literaria*, xii, p. 139.

448. *Ibid.*, xii, pp. 139 i 141-2.

449. Hi ha d'altres textos amb un contingut semblant, però Coleridge sembla haver-se inspirat en Plotí. Vegeu també Plató, *República* 490 a-b: "és natural en l'autèntic amant del coneixement de cercar àrduament l'ésser vertader ... i no renunciar al seu desig fins que arribi a tenir contacte amb la natura de cada cosa en si, mitjançant aquella part de la seva ànima a la qual pertoca el contacte d'aquell tipus de realitat...?" I Aristòtil, *De Anima* III, 8. 431b: "De manera general, l'intel·lecte en acte s'identifica amb els seus objectes". Finalment Shelley, *Prince Athanase Part II*, fr. "The mind becomes that which it contemplates".

450. Wordsworth, *Home at Grasmere*, en *The Oxford Authors*, p. 145.

451. Fragment 2, 1 del poema: DK 28 B2, 1-2, 3-8. Per a la discussió sobre el nombre dels camins, vegeu: Francis M. Cornford, "Parmenides' Two Ways", pp. 98-104.

ho tot, de penetrar en la vida i l'art fins al fons de l'experiència. Així, davant l'opció que proposà Kundera, inspirat en Nietzsche, entre una vida compromesa, arriscada i sofrida, arran de terra -pel que fa a la seva intensitat-, i una altra de contínues sensacions, canvis, distàncies, reserves i condicions autoprotectors, ell hauria optat segurament pel pes fogós de l'ésser en comptes de la insuportable lleugeresa existencial⁴⁵².

Coleridge, turmentat per la soledat afectiva i una dolorosa malaltia psicològica gairebé inguarible, començà a perdre de mica en mica el magnífic poder del seu *shaping spirit of imagination* o, si més no, la voluntat de servir-se'n creativament. Alhora que minvava la seva producció poètica trobava a faltar la presència dels afectes per realitzar el seu idealisme omnipresent. La filosofia de Plató li ofería un pensament basat en l'amor al món i a Déu, i aquesta és la il·lusió que li féu dir el 1811: "All the operations of mind, in short, all that distinguishes us from brutes, *originate in the more perfect state of domestic life* ... Plato has said that in this way we rise from sensuality to affection, from affection to love, and from love to the pure intellectual delight by which we become worthy to conceive that infinite in ourselves, without which it is impossible for man to believe in a God"⁴⁵³. És dubtós que el filòsof atenès hagués reconegut com a seva la identificació de l'escala de l'amor de Diotima⁴⁵⁴ amb l'amor familiar, al qual assignà un simple paper de propagador de l'espècie. Nogensmenys, la teoria platònica de l'amor no constituirà un problema fins a l'època victoriana. Coleridge no aprofundeix en el difícil tema de l'objecte amorós en els diàlegs platònics i, com Shelley, adaptà la teoria platònica de l'amor a les seves pròpies afeccions. Per a ell, n'hi havia prou de dir que l'amor és també un i indivisible i creia, com Cornford⁴⁵⁵, que abans que una categoria filosòfica, era una vivència personal.

Malgrat els anys difícils que l'esperaven, encara va tenir temps de dedicar, l'any 1798, un poema al seu fràgil fill Hartley -futur company de gresques d'aquell tràgic Branwell Brontë, que morí de follia i de vergonya com un fantasma entre tres realitats literàries inhibidores-, i de proposar-li un ideal de vida que fes compatible una religiositat pregona i l'esperança de felicitat que creia possible en el platonisme: "But thou, my babe! shalt wander like a breeze/ By lakes and sandy shores,... so shalt thou see and hear/ The lovely shapes and sounds intelligible/ Of that eternal language, which thy God/ Utters, who

---

452. Milan Kundera, *La Insoportable Levedad del Ser*, esp. p. 13. i *passim*,

453. *Lectures on Shakespeare*, "Romeo and Juliet", en *The Oxford Authors*, pp. 651-2.

454. Convit 211 c-d: "Car aquest és ... el recte camí per arribar-hi... començant per les coses belles d'aquest món ... cal elevar-se sense parar, com si ens servíssim de graons...".

455. Vegeu la tesi de Cornford sobre les raons personals o secretes en fer filosofia, Francis M. Cornford, *The Unwritten Philosophy*, pp. 32-35.

from eternity doth teach Himself in all, and all things in himself... Therefore all seasons shall be sweet to thee"⁴⁵⁶.

9. D'ençà de l'any 1807, l'activitat poètica de Coleridge es féu cada cop més escassa i deixà pas gradualment als temes filòsòfics, religiosos i polítics, sobre els quals dissertava a la Societat Filosòfica de Highgate. És llavors que s'interessa de manera més profunda pel neoplatonisme i pel panteisme de Spinoza, la religiositat del qual va satisfer durant un temps la seva recerca d'un deisme de la infinitud, molt superior al tarannà materialista que trobà en la teologia contemporània. L'any 1810, seria Spinoza qui ocuparia el lloc metafísic del platonisme en una altra divisió del món, del món filòsòfic en aquest cas, i ho plantejà així en un quadern: "Only 2 *Systems* of Philosophy -(sibi consistentia) are possible. 1. Spinoza. 2. Kant. i.e. The absolute and the relative, the *κατ' οντως οντα* and the *κατ' ανθρωπον*. or 1. ontosophical. 2. the anthropological"⁴⁵⁷. Anys més tard, a la **Biographia Literaria**, explicaria que Spinoza el satisfesia intel.lectualment, però que trobava a faltar en la seva filosofia el vincle entre la personalitat individual i la infinitud⁴⁵⁸: "Did philosophy start with an *it is* instead of an *I am*, Spinoza would be altogether true"⁴⁵⁹.

En l'univers filòsòfic de Coleridge, la metafísica, la religió i la poesia requerien una presència del Jo pensant i creatiu que no es podia resignar a participar impersonalment en la substància a la manera Spinoziana del "mode" en un "atribut" de la *res extensa* o la *res cogitans*. L'evidència de les dòctrines i de la ciència, i la veritat descoberta en la creació literària, exigien una acció lliure de la voluntat (*Will*), que xocava amb el determinisme de Spinoza⁴⁶⁰. Del Kantisme, el segon dels dos sistemes esmentats, que Coleridge qualifica d'*antropològic* o *relatiu* -és a dir, una filosofia de l'*Understanding* de primera qualitat-, en diu a la **Biographia Literaria**: "The writings of the illustrious sage of Koenisberg, the founder of the Critical Philosophy, more than any other work, at once invigorated and

---

456. Frost at Midnight, 54-5, en Lionel Trilling and Harold Bloom eds., **Romantic Poetry and Prose**, p. 275.

457. Kathleen Coburn ed., **The Notebooks of Samuel Taylor Coleridge**, vol.3, 1808-10, pp. 375-6. Transcriu el grec tal com figura en el text de Coleridge.

458. Samuel Taylor Coleridge, **Biographia Literaria**, x, p. 112. "For a very long time indeed I could not reconcile personality with infinity; and my head was with Spinoza, though my whole heart remained with Paul and John".

459. Citat per John H. Muirhead, **Coleridge as Philosopher**, p. 47.

460. Malgrat el títol d'*Ètica*, Spinoza no sembla creure en el lliure albir. En tot cas, es tracta que les persones portin una vida pacífica i alliberada de les passions. Una carta a Wilhem Van Blyenberg de 1665, és prou eloqüent. Cf. **Epistolario**, p. 132: "Riconosco frattanto (e ciò mi dà la più grande soddisfazione e tranquillità d'animo) che tutto procede così per la potenza e la disposizione immutabile dell'Ente perfettissimo". Vegeu també l'argument sobre la impossibilitat de la llibertat per a qui no és substància, és a dir, per a qui no és Déu, en *Ètica*, Primera Part, Demostración a la Proposició XXXII. Cf. també Harry Austryn Wolfson, **The Philosophy of Spinoza**, vol. II, pp. 164-179.

disciplined my understanding ... the clearness and evidence of the **Critique of Pure Reason**, the **Critique of Judgement**, of the **Metaphysical Elements of Natural Philosophy**, and his **Religion within the bounds of Pure Reason**, took possession of me with a giant's hand"⁴⁶¹.

Fóra difícil d'establir una data concreta de l'inici de les seves lectures filosòfiques germàniques, si no fos perquè el mateix Coleridge ens situa quinze anys enrere -a la fi del segle divuit-, durant la seva estada a Alemanya. Tot fa pensar, però, que la incorporació de la filosofia de Kant a les seves pròpies idees no es produeix fins a l'any 1801, en què rebutjà definitivament "the irreligious metaphysics of the moderns"⁴⁶². Queden fora del seu àmbit d'interès l'associacionisme de Hartley i les explicacions físiques i matemàtiques de Newton, on Coleridge veia la ment humana reduïda al nivell de simple i passiva espectadora: "if the mind be not passive, if it be indeed made in God's image, the Image of the creator, there is ground for the suspicion that any system built on the passiveness of mind must be false as a system"⁴⁶³.

Aprofundir en la influència de Kant i de l'idealisme alemany en el pensament de Coleridge és fora de l'abast d'aquest estudi. Fins i tot prescindirem -per impossibilitat material- de valorar si la filosofia d'aquest poeta romàntic constitueix un tot sistemàtic, sobretot tenint en compte que no disposem d'obres seves que en conjunt segueixin un únic discurs filosòfic. Nogensmenys, els fragments, apunts, notes, xerrades i assajos del gran pensador que era Coleridge ens convencen que hi havia una cohesió implícita i -com ell mateix diria- orgànica, en la seva imatge del món i en el seu llenguatge, tal i com va intuir un mes abans de la seva mort, l'estiu de 1834: "It is wonderful to myself to think how infinitely more profound my views now are, and yet how much clearer they are withal. The circle is completing; the idea is coming round to and to be the common sense"⁴⁶⁴.

Retrobarem el llegat de Coleridge en les reflexions dels seus contemporanis més joves: Tant la *Negative Capability* de Keats com la *Defence of Poetry* de Shelley palesen els efectes de l'estètica romàntica que ells contribuïren a elaborar "à la suite" de la magistral de Coleridge. El continuarem veient al llarg del segle, en la polèmica teològica entre ortodoxes i liberals, en els debats científics entre pro-evolucionistes i nostàlgics, i a l'Oxford victorià inspirant els platònics idealistes del Balliol College i els germanistes

---

461. Samuel Taylor Coleridge, *Biographia Literaria*, ix, p. 84.

462. Citat per John H. Muirhead, *Coleridge as Philosopher*, p. 51.

463. *Ibid.*

464. *Ibid.* p. 57.

introdactors de Kant i de Hegel. El platonisme del segle dinou britànic hauria tingut una història totalment diferent sense *l'home arruïnat*⁴⁶⁵ que va escriure la **Biografia Literaria** i, finalment, el seu propi epitafi: "... A poet lies, or that which once seemed he. O, lift one thought in prayer for S.T.C. / ... Found death in life, may here find life in death!/ Mercy for praise- to be forgiven for fame/ He asked, and hoped, through Christ. Do thou the same"⁴⁶⁶. Però, tal com va dir T.S. Eliot sobre Coleridge, de vegades ésser un home arruïnat és ja *per se* una vocació⁴⁶⁷.

---

465. Thomas S. Eliot, en en **The Use of Poetry and the Use of Criticism**, p. 69: "The author of **Biographia Literaria** was already a ruined man".

466. "Epitaph", en Lionel Trilling and Harold Bloom eds., **Romantic Poetry and Prose**, p. 145. En la nota corresponent l'editor indica que no era idea de Coleridge que el poema fos realment el seu epitafi, sinó que estava destinat a tancar la darrera edició dels seus poemes el mateix any de la seva mort, en 1834.

467. Thomas S. Eliot, en en **The Use of Poetry and the Use of Criticism**, p. 69.

II. William Wordsworth: Un platonisme intuït.

William Wordsworth (1770-1850) en tant que col.laborador de Coleridge a les **Lyrical Ballads**, poeta laureat i autor del famós prefaci a l'esmentada obra que serviria de manifest del primer romanticisme, ha donat peu, sense haver-s'ho proposat, a una de les polèmiques més enceses en el si dels estudis del moviment romàntic anglès entre els que postulen i els que neguen la influència de Plató en la seva **Ode: Intimations of Immortality from Recollections of Early Childhood**⁴⁶⁸. En teoria, el tema hauria de quedar resolt amb la negativa de tots dos poetes dels quals a admetre una referència explícita a la teoria platònica de l'anàmesi en l'ode esmentada⁴⁶⁹. El poeta de Grasmere que preferia el llenguatge quotidià i els temes de la vida diària i rural no era un intel.lectual en el sentit bibliòfil o erudit de la paraula, i, com Keats, restringí el seu àmbit d'acció a la creació poètica⁴⁷⁰. El gran amor de Coleridge per la filosofia fou un dels punts de fricció entre tots dos companys, units en un projecte comú durant un temps⁴⁷¹. Pel que fa a Wordsworth, i malgrat la seva *philosophic mind*, no era un poeta especulatiu; ans al contrari, veia la filosofia com una forma àrida de pensar, incapaç de crear bellesa o, almenys, així ho expressà en un vers molt eloqüent de **A Poet's Epitaph**: "Philosopher! a fingering slave,/ One that would peep and botanize/ Upon his mother's grave?"⁴⁷². Les elucubracions metafísiques dels acadèmics de Cambridge el deixaven fred i li feien menys impressió que no pas al seu amic de Highgate: "Subtle speculations, toils abstruse/ Among the schoolmen, and

---

468. Amb moltes vacil.lacions, J.A. Notopoulos, vé a dir que l'oda no està inspirada directament en el Fedó o el Fedre: **The Platonism of Shelley**, p. 164-5, diu: "But Wordsworth's Platonism was mostly influenced by his friend Coleridge. Wordsworth's dependence on Coleridge for intellectual ideas is so strong that we need not look elsewhere for the source of his Platonism... the ultimate source ...is Plato, though its use here does not derive directly from Plato". De la mateixa opinió són: Samuel Taylor Coleridge, **Biographia Literaria**, cap. xxii, p. 268; H.W. Garrod, **Wordsworth, Lectures and Essays**, pp. 115-8; Lionel Trilling and Harold Bloom eds., **Romantic Poetry and Prose**, p. 176.

469. Cf. *supra*, esp. Lionel Trilling and Harold Bloom eds., **Romantic Poetry and Prose**, p. 176: "Despite scholarly tradition, which has found 'sources' for the Ode in Plato's Phaedrus and his Phaedo, it is well to remember that Wordsworth actually denied any Platonic influence".

470. Cf. **Lamia**: "Do not all charms fly /At the mere touch of cold philosophy?". Part II, 229-30. John Keats, **Poetical Works**, p. 176. El vers en qüestió serà citat més llargament en aquesta tesi, en l'apartat dedicat a Keats.

471. Wordsworth citat per John H. Muirhead: "Coleridge had been spoilt for a poet by going to Germany", en **Coleridge as Philosopher**, p. 44.

472. **A Poet's Epitaph**, en William Wordsworth, **The Works of William Wordsworth**, p. 485.

Platonic forms/ Of wild ideal pageantry shaped out/ From things well matched or ill, and words for things"⁴⁷³.

Per això ens intriga el *poetíssim* Wordsworth amb la imatge d'una reminiscència de veritats i entitats que l'ànima conegué abans d'encarnar-se, ja que "The soul that rises with us, our life's Star,/ Hath had elsewhere its setting,/ And cometh from afar: Not in entire forgetfulness,/ And not in utter nakedness"⁴⁷⁴. Al pròleg de l'ode ell mateix havia intentat d'explicar el motiu del poema: "The purpose of these poems is to follow the fluxes and refluxes of the mind when agitated by the great and simple affections of our nature"⁴⁷⁵. Com que l'aclariment previ no acabava de definir la situació, Coleridge provà de dissipar l'enigma en la *Biographia Literaria*, i, tot parafraçant l'explicació de l'autor, conclou que Wordsworth es refereix a aquelles incursions "into the twilight realms of consciousness"⁴⁷⁶ que, tot i que depassen les categories del temps i de l'espai, per ser comunicades s'han de descriure amb símbols temporals i espacials.

És a dir, que segons Coleridge, el tema de la reminiscència en el poema no pot ésser entès en un sentit literal, ja que creu que ni l'autor del *Fedó*, "Plato himself, ever meant or taught it"⁴⁷⁷. És curiós que aquesta mateixa doctrina de Plató també incomodés vivament Benjamin Jowett, el qual considerava que: "The doctrine of reminiscence is also a fragment of a former world, which has no place in the philosophy of modern times. ... But Plato ... could only answer by an imaginary hypothesis"⁴⁷⁸. Hi havia, per cert, una certa por generalitzada de caure en alguna mena de metafísica de la superstició. Jowett, en sostenir que el futur solament es pot concebre com a evolució, parla des de la seva experiència hegeliana i darwinista. Però, amb l'afirmació que "To draw pictures of heaven and hell, whether in the language of scripture or any other, adds nothing to our real knowledge, but may perhaps disguise our ignorance"⁴⁷⁹ s'acostà al parer anti-dogmàtic de Coleridge i de Wordsworth⁴⁸⁰.

---

473. Citat per John Laird, *Philosophical Incursions into English Literature*, p. 99.

474. *Intimations Ode*, 59-63, en Lionel Trilling and Harold Bloom eds., *Romantic Poetry and Prose*, p. 178.

475. Citat per George Watson, en Samuel Taylor Coleridge, *Biographia Literaria*, p. 268, n. 1.

476. Samuel Taylor Coleridge, *Biographia Literaria*, xxii, p. 268,

477. *Ibid.*

478. *The Dialogues of Plato*, Fourth edition, (Oxford: At the Clarendon Press, 1953), *Introduction to the Phaedo*, p. 398.

479. *The Dialogues of Plato*, Second edition, (Oxford: At the Clarendon Press, 1885), *Introduction to the Phaedo*, p. 413.

480. També Shelley te cura de no semblar supersticiós. Cf. *A Defence of Poetry*, en Percy B. Shelley, *Selected Poetry, Prose and Letters*, p. 1027: "Not that I assert poets to be prophets in the gross sense of the word, or that they can foretell the form as surely as they foreknow the spirit of events: such is the pretence of superstition ... A poet participates in the eternal, the infinite, and the one..."

Així, en teoria, quan Wordsworth suggereix que "Our birth is but a sleep and a forgetting"⁴⁸¹, al·legoritzant i no al·ludint pas a la pre-existència de l'ànima en el món de les idees platòniques -ni a la seva posterior reencarnació amb el subsegüent oblit-, sinó al món que nosaltres anomenaríem subconscient -el món dels somnis- i, en el cas de Coleridge, es podria aplicar a la dimensió de la ment desvetllada per l'opi. Sigui o no certa aquesta independència de Plató, la veritat és que el símbol de la caverna utilitzat per Wordsworth per representar el món resulta molt significatiu: "Heaven lies about us in our infancy!/ Shades of the prison-house begin to close/ Upon the growing Boy,/ But He/ Beholds the light, and whence it flows,/ He sees it in his joy"⁴⁸².

D'altra banda, hi ha indicis sobre la manca de rigor en les lectures filosòfiques de Wordsworth: Alguna citació d'Aristòtil al prefaci de les *Lyrical Ballads* és de segona mà i incorrecta⁴⁸³, i, tot i haver rebut el títol de "poet-philosopher", no mostra en els seus escrits la passió especulativa de Coleridge, De Quincey o Shelley. La seva poesia, definida per ell mateix com "the spontaneous overflow of powerful feelings"⁴⁸⁴, tracta sobretot de la unió pura i emocional de la ment amb la natura, i descarta en certa forma les vel·leïtats intel·lectualistes que en part el van allunyar de Coleridge. Però, encara que l'any 1807, en què va escriure el poema, l'interès per la cultura grega no estava gaire estès, la intimitat amb Coleridge li deixà segurament el caliu d'un platonisme indirecte que el va proveir de les imatges i idees comentades.

Mentre Wordsworth i Coleridge es feien adults, va haver-hi una segona generació de poetes romàntics que sí que van néixer quan l'impacte grec s'havia produït i que deixaren, aleshores, no tan sols la seva obra escrita, sinó també un estil de vida dins del qual el món mediterrani, i sobretot Grècia, tenien un protagonisme essencial. Malauradament, *els bons moren abans*, com digué el mateix Wordsworth⁴⁸⁵, i aquests joves herois de la nova sensibilitat no van sobreviure els seus il·lustres majors.

---

481. *Intimations Ode*, 60, en Lionel Trilling and Harold Bloom eds., *Romantic Poetry and Prose*, p. 178.

482. *Ibid.* 66-71.

483. *Preface to Lyrical Ballads*, en Lionel Trilling and Harold Bloom eds., *Romantic Poetry and Prose*, p. 603. Wordsworth diu: "Aristotle, I have been told, hath said, that poetry is the most philosophic of all writing". La citació d'Aristòtil és en realitat de la *Poètica* IX, 3-4, 1451b, on el que diu l'Estagirita és que "la poesia és una matèria més filosòfica i elevada que la història", puix que tendeix envers l'universal. És curiós que T.S.Eliot no s'adonés de l'error en comentar aquest precís passatge de Wordsworth, en T. S. Eliot, *The Use of Poetry and the Use of Criticism*, p. 75.

484. *Preface to Lyrical Ballads*, *Op. cit.* p. 596 i p. 608.

485. *The Excursion*, (*The Wanderer Recalls the Past*), I, 11. 500-2: "Oh, Sir! The good die first,/ And those whose hearts are dry as summer dust,/ Burn to the socket", en *The Oxford Book of Nineteenth Century English Verse*, p. 93.

III. El filohel·lenisme inconformista de George Gordon Lord Byron.

Byron (1788-1824), Shelley (1792-1822) i Keats (1795-1821) van compartir la glòria i el seu amor distint per Itàlia i Grècia com a resultat de tres experiències clàssiques diverses. A principis de segle, l'educació als col·legis i universitats britànics travessava per un període de crisi, puix que arrossegava la insuficiència pedagògica del segle divuit en què els títols de batxillerat i de formació superior s'atorgaven massa fàcilment. Com hem vist, aquesta va ser una de les raons inicials per fomentar el *Grand Tour*. Byron i Shelley assistiren a Harrow i Eton, respectivament, i, més tard, a Cambridge i Oxford, mentre que Keats, *sine nobilitate* i amb pocs recursos, ingressà en una modesta escola privada a Enfield⁴⁸⁶.

La minsa activitat acadèmica que es duia a terme a Anglaterra a començament de segle se centrava en els estudis llatins i romans, d'acord amb la imatge pre-revolucionària del món i com a base de la cultura del poder. Fins aleshores, l'ensenyament del grec a Anglaterra no s'havia distingit per la seva organització i qualitat, i se centrava en Aristòtil i en l'oratoría de Demòstenes i Isòcrates, sobretot arran de les regulacions de les *Literae Humaniores* a Oxford, l'any 1807, i dels Classical Tripos a Cambridge, l'any 1824⁴⁸⁷. Tanmateix, aquesta mena d'ensopiment que afectava el món de l'ensenyament -reflex d'una decadència més generalitzada- s'alterà en pressentir les classes dominants que els seus interessos estaven amenaçats. Per tant, a mesura que es gestava la gran transformació socio-econòmica, el món acadèmic va obrir-se a criteris d'excel·lència més exigents que asseguressin la identitat o la superioritat del sector governant, i s'apuntà igualment a les noves tendències estètiques, entre les quals cal citar justament l'hel·lenisme. Amb la convicció que la moda pel *Gusto*

---

⁴⁸⁶. Clarke's School a Enfield, i Guy's Hospital, per a seguir estudis de medicina. Cf. Robert Gittings, *John Keats*, pp. 31-135.

⁴⁸⁷. Sobre els estudis clàssics a Oxbridge, resulta interessant la següent observació de M.L. Clarke, citat per C.O. Brink, *English Classical Scholarship*, p. 114: "It is a curious fact, and one not to be forgotten by those who put their trust in courses and examinations, that the date at which, according to A.E. Housman, the great age of scholarship in England came to an end, coincided almost exactly with the foundation of the Classical Tripos at Cambridge".

Greco, instaurada per Stuart i Revett, afavoria una nova forma d'elitisme, es reformaren els programes de les *Literae Humaniores* d'Oxford i Cambridge, bé que d'una forma lenta i desigual. Abans de 1825, les facultats de lletres de les dues universitats -especialment Oxford- demanaven destresa lingüística en l'estudi dels autors grecs, a més dels llatins que abans havien acaparat llur atenció en exclusiva, i els temes d'estudi comprenien la literatura clàssica, la retòrica, la filosofia moral i la lògica. Tot i això, les primeres classes sobre Plató, eventuals i filtrades pels estudis de teologia, daten de la dècada dels trenta, mentre Aristòtil tenia un protagonisme que només seria igualat o superat pel de Plató a partir de la segona meitat del segle⁴⁸⁸.

1. Byron -que no estudiarem com a membre específic de la tradició platònica sinó com un dels pioners del *Gusto Greco* rerafons del platonisme- atribuïa la seva negligència estudiantil a la disciplina rígida i castradora de Harrow, que el va predisposar en contra de les traduccions obligatòries del grec i del llatí: "May he, who will, his recollections rake,/ And quote in classic raptures, and awake/ The hills with Latin echoes; I abhorr' d/ Too much, to conquer for the poet's sake,/ The drill' d dull lesson, forced down word by word /In my repugnant youth, with pleasure to record"⁴⁸⁹. Per rematar la seva experiència insatisfactòria amb l'ensenyament, marxà després a Cambridge, institució que, malgrat una antiga tradició teològica, s'estava inclinant cada cop més vers les matemàtiques, tot ajornant la reordenació dels estudis humanistes fins a l'any 1824 -massa tard per al poeta, que no va trobar-hi cap incentiu per proveir el seu ulterior filohel·lenisme amb una formació clàssica més sòlida. Decebut de la vida a l'antiga universitat, l'any 1807 -"College improves in every thing but Learning. Nobody here seems to look into an Author, ancient or modern, if they can avoid it"⁴⁹⁰-, anuncia a la seva mare la intenció d'anar-se'n a l'estranger perquè "... Improvement at an English University to a Man of Rank is, you know, impossible, and the very Idea ridiculous"⁴⁹¹. Va arribar, doncs, per primera vegada a Atenes l'any 1809, i la impressió d'aquest viatge el va marcar definitivament: "this must he feel, the true-born son of Greece,/ If Greece one true-born patriot still can boast: /.../ Where'er we tread 'tis haunted, holy

---

⁴⁸⁸ . Vegeu James Bowen, "Hellenism and English Public Schools in the nineteenth century", en G.W. Clarke ed., *Rediscovering Hellenism*, pp. 161 i ss; i C.O.Brink, *English Classical Scholarship*, a més de F.M.Turner, *The Greek Heritage in Victorian Britain*; R.M. Ogilvie, *Latin and Greek, A History of the Influence of the Classics on English Life, from 1600 to 1918*; Richard Jenkyns, *The Victorians and Ancient Greece*. Per una versió molt rigorosa dels fets i un examen crític de Turner i Jenkyns, vegeu M.R.Stopper, àlies de Jonathan Barnes: "Greek Philosophy and the Victorians".

⁴⁸⁹ . Childe Harold's Pilgrimage, Canto IV, LXXV, en *The Poetical Works of Lord Byron*, p. 60.

⁴⁹⁰ . Citat per Leslie A. Marchand, *Byron a Portrait*, p. 36.

⁴⁹¹ . *Ibid.* p. 39.

ground;/ No earth of thine is lost in vulgar mould,/ But one vast realm of wonder spreads around,/ And all the Muses' s tales seem truly told"⁴⁹².

Diletant i exòtic per excel·lència, Byron és el cas més perfecte del filohel·lenista que adquireix els seus coneixements clàssics com a home de món i no pas com a estudiós o admirador contemplatiu de la cultura grega. Quan l'any 1816 fuig per sempre d'Anglaterra -en teoria a causa de l'escàndol per incest amb la seva germana-, ja havia fet escola entre els joves aristòcrates londinencs, que s'apuntaven al *Grand Tour* per tal d'emular les fetes del llegendari lord i poder entreveure'l als jardins de les seves vil·les o palaus. Sense haver sentit cap interès especial -tret de l'anhel d'aventures- per Grècia abans d'anar-hi, es va enamorar tot d'una del poble grec i de les bel·leses naturals i arqueològiques del país, fins al punt de comprometre's amb la seva independència i morir d'esgotament a Missolonghi mentre lluitava amb el moviment d'alliberament l'any 1824. La imatge que Byron va transmetre -tan admirada i difosa per Goethe⁴⁹³- es va imposar a Europa com a model gairebé exclusiu de la Gran Bretanya, d'heroi anglès, bell, excèntric i *bon vivant*, que es lliura desinteressadament a les causes de països exòtics i oprimits -com seria després també el cas de T. E. Lawrence-, i que transgredeix de grat les convencions de l'oligarquia, de què prové.

De fet, la seva vida va ser molt més romàntica que no pas l'obra, començant pel fet que ell mateix no es considerava part del moviment, com va deixar clar en el seu primer escrit important: *English Bards and Scottish Reviewers*, on escomet contra Scott, Wordsworth, Southey, Coleridge i d'altres eminències contemporànies, que acusa de crear una poesia vaga i "cupidista"⁴⁹⁴. Tot i sent el més internacional dels romàntics anglesos, era considerat un heretge del romanticisme dins del país a causa del seu rebuig de molts principis sagrats entre els poetes del primer quart de segle. N'és un exemple la seva negativa a retre culte a la *Imaginació*: "an Irish peasant with a little whisky in his head will imagine and invent more than would furnish forth a modern poem"⁴⁹⁵. Aquell realisme satíric -més aviat el desig de llibertat individual per damunt de qualsevol idealisme mistificador- el va convertir en un poeta únic i atípic del tot, al qual ni tan sols l'etiqueta d'aristotèlic li prova. Tenia, en

---

⁴⁹². *Childe Harold's Pilgrimage*, Canto II, LXXXIII ... LXXXVII, en *The Poetical Works of Lord Byron*, p. 36.

⁴⁹³. J.P. Eckermann, *Conversaciones con Goethe*, vol.1, pp. 224 i ss.

⁴⁹⁴. "The poet ... revileth Walter Scott for cupidity and ballad-mongering...". Nota inèdita, escrita originalment per Byron com a part del prefaci de la primera edició d'*English Bards and Scottish Reviewers*, en *The Poetical Works of Lord Byron*, p. 432, n. 6.

⁴⁹⁵. Citat per Sir Maurice Bowra, *The Romantic Imagination*, p. 153.

un cert sentit, la gosadia inconformista de Blake, però no pas el seu transcendentalisme ni l'agudesa especulativa.

2. Això no obstant, també és cert que Byron tenia en general interessos generacionals. L'atreïen la bellesa de la natura, tant la britànica com l'aliena, i certs temes en voga com la resistència a l'opressió imperialista, la transgressió sexual i la fantasia gòtica estaven a l'ordre del dia en el seu menú de preferències. Tal i com havíem comentat, fou precisament a Villa Deodati -la casa alpina ocupada temps enrera per Milton- on, un mes d'agost del 1816, George Gordon Lord Byron acollí aquella gran trobada en la història del romanticisme anglès en què s'aplegaren els Shelley, Claire Clairmont -amant de Byron i germana de Mary Shelley-, John W. Polidori -metge de l'hoste i cosí dels Rossetti- i el brillant Matthew G. Lewis, "the Monk"⁴⁹⁶. La nit passà entre converses sobre fantasmes i fenòmens sobrenaturals, temes molt preats per les ments tètriques de l'època, sobretot per Shelley, i, a més, a instàncies del noble amfitrió els convidats es van comprometre a escriure cadascú una narració esgarrifosa. Obviant el comentari dels valuosos productes finals d'aquellencontre, allò que en aquest punt ens n'interessa és la conversa mantinguda pel mundà Lewis, l'escèptic Byron i l'espiritualista Shelley, sobre els secrets de l'ofici de narradors de misteris. El jove i espantadís autor de l'*Alastor* es va quedar molt parat en saber que ni Lewis ni Lord Byron creien en fantasmes ni en la immaterialitat de l'ànima, car, segons el llogater de Villa Deodati, creure-hi implicaria alguna mena de fe en Déu, i no era el cas⁴⁹⁷.

L'absència de sentiments religiosos, metafísics o místics en la seva obra és, doncs, rotunda: "But here again, why will I thus entangle / Myself with metaphysics? None can hate / So much as I do any kind of wrangle"⁴⁹⁸. I els seus interessos per la cultura clàssica eren més aviat històrics, literaris i mitològics, però sempre revestits d'un toc d'ironia i d'elegant descurança. Malgrat la seva aparent lleugeresa, el seu amor per Grècia, per "The isles of Greece, the isles of Greece! / Where burning Sappho loved and sung, / Where grew the arts of war and peace, - / Where Delos rose, and Phoebus sprung!"⁴⁹⁹ el va fer reaccionar amb insòlita virulència quan va veure l'estat del Partenó, despullat d'escultures. Llavors va escriure, l'any 1811, una feroç filípica contra Elgin intitulada *The Curse of Minerva*, on

---

496. Tenia aquest sobrenom per la popularitat de la seva novel·la gòtica, *The Monk*.

497. Richard Holmes, *Shelley, the Pursuit*, p. 344.

498. *Don Juan*, Canto XV, XCI, en *The Poetical Works of Lord Byron*, p. 760.

499. *Don Juan*, Canto III, LXXXVI, 1, en *The Poetical Works of Lord Byron*, p. 646.

adverteix a l'antiquari -o espoliador- anglès que: "Yet still the gods are just, and crimes are cross'd:/ See here what Elgin won, and what he lost!"⁵⁰⁰.

3. L'actitud de Byron en enfrontar-se, tot i ser noble i ja famós, amb els interessos imperialistes britànics, va establir un important precedent entre els filohel·lenistes anglesos dels segles dinou i vint, a desgrat que, a nivell oficial, no tan sols no tingué èxit sinó que es va intentar d'amagar i dissimular la seva conducta, tot desqualificant-lo per vehement i immadur. Ell, però, no escatimà escrits contra Elgin i, per tal d'assegurar la recepció dels seus atacs, els féu explícits en el segon cant de **Childe Harold's Pilgrimage**, on és evident que es refereix a l'esmentat antiquari, en al·ludir al seu origen escocès: "The last, the worst, dull spoiler, who was he? / Blush, Caledonia! such thy son could be! / ... Cold as the crags upon his native coast, / His mind as barren and his heart as hard, / ... / What! shall it e'er be said by British tongue, / Albion was happy in Athena's ears?"⁵⁰¹. Que les intencions britàniques eren des d'un primer moment sospitoses d'espoli, és força creïble en boca de Byron, puix que ell va presenciar el trasllat d'una de les peces de l'Erecteu i va tenir tractes amb l'agent d'Elgin i la representació diplomàtica anglesa a Atenes: "To sell, and make -may Shame record the day!- / The state receiver of his pilfer'd prey / Meantime ... Europe's worst dauber, and poor Britain's best, With palsied hand shall turn each model o'er / And own himself an infant of fourscore / ... While brawny brutes in stupid wonder stare, / And marvel at his lordship's 'stone shop' there"⁵⁰². Aquesta darrera reacció d'esbalaiment descrita en to burslesc pel lord filohel·lenista és exactament la que tingué Keats l'any 1817, davant dels marbres esmentats. El poeta de Hampstead, ignorant o desinteressat per la polèmica al voltant de l'espoli, va contemplar les obres de Fídias sense parar esment en el context polític i legal de l'afer Elgin, protegit per la còmoda, tot i que il·legítima, seguretat dels murs londinencs que contenien i encara contenen les restes del temple d'Atenea al Museu Britànic.

Amb la seva enardida activitat política i militant, Byron es va situar molt lluny del platonisme romàntic dels seus contemporanis. Tanmateix, parla bé de Sòcrates, si bé amb l'exagerada reverència de qui no està gaire familiaritzat amb l'ésser admirat: "And yet he was / The earth's perfection of all mental beauty, / And personification of all virtue"⁵⁰³. La frase té mèrit en boca d'un iconoclasta com era l'autor del **Don Juan**, que tractà Plató amb una displicència notòria, i l'amor platònic amb major ironia encara. N'és un bon exemple

---

500. *The Curse of Minerva*, en *The Poetical Works of Lord Byron*, p. 464.

501. *Childe Harold's Pilgrimage*, Canto II, XI-XII en *The Poetical Works of Lord Byron*, p. 27.

502. *The Curse of Minerva*, en *The Poetical Works of Lord Byron*, p. 465.

503. *The Deformed Transformed*, en *The Poetical Works of Lord Byron*, p. 313.

l'exclamació que el poeta posà en boca de la virtuosa i platònica Donna Julia en sucumbir a la seducció carnal de Don Juan, després de creure-se immune a la temptació del sexe: "Oh Plato! Plato! you have paved the way,/ With your confounded fantasies, to more/ Immoral conduct by the fancied sway/ Your system feigns o'er the controlless core/ Of human hearts, than all the long array/ Of poets and romancers:—You're a bore,/A charlatan, a coxcomb-and have been,/ At best, no better than a go-between"⁵⁰⁴.

En alguna ocasió, Byron havia afirmat que preferia Confuci per damunt dels deu manaments, i Sòcrates a Sant Pau, a banda del seu rebuig de la moral sexual d'aquests dos últims⁵⁰⁵. Quan diu que, en el millor dels casos, Plató fou un portaveu inexacte de Sòcrates -"... no better than a go-between"-, i denuncia les contraindicacions i les il·lusions del moralisme platònic, Byron sembla haver presentit la línia crítica contra el platonisme inaugurada en la literatura anglesa l'any 1829 per William Savage Landor amb el **Diogenes and Plato**⁵⁰⁶ comentat més amunt. Tanmateix, malgrat que no compartia la sensibilitat metafísica dels seus companys de generació, l'aportació de Byron al coneixement del món grec, tan vigorosa i tangible, va tenir un paper sense precedents en el *Greek Revival*, al qual aportà un toc de modernitat i rebel·lia contra l'ordre establert, així com el desig de lliure albir -característic de les lluites socials del romanticisme de la seva generació- en identificar Grècia amb "the promised land of valour, of the arts, and of liberty..."⁵⁰⁷.

---

504. **Don Juan**, Canto I, CXVI, en *The Poetical Works of Lord Byron*, p. 611.

505. Citat per Leslie A. Marchand, *Byron a Portrait*, p. 49.

506. *Diogenes and Plato*

507. E.T. Helmick, "Hellenism in Byron and Keats" p. 21.

IV. El platonisme alliberat de Shelley.

El cas de Shelley mereix una menció d'honor. No solament perquè afirmà directament que "We are all Greeks. Our laws, our literature, our religion, our arts have their root in Greece"⁵⁰⁸, i per les seves reivindicacions efusives de la cultura grega, sinó també pel significatiu paper d'intermediari crucial que a títol pòstum va jugar durant el tombant del segle. En efecte, enllaça la vuitcentista proposta filosòfica de Coleridge amb la contemporània i nostàlgica vivència de Yeats, qui el qualifica com el poeta que "had in some sense seen into the mystery"⁵⁰⁹. Shelley realitzaria, potser amb més consciència que cap altre poeta del romanticisme anglès, allò que fou l'ideal de Novalis, o sia concebre la filosofia com "el poema de la intel·ligència"⁵¹⁰, segons que havia manifestat l'any 1798, tot fusionant en si mateix el poeta i el raonador. Aquest projecte li va valer la desqualificació per part de crítics com T. S. Eliot⁵¹¹ i Matthew Arnold, el qual considerà amb actitud paternalista que "The Shelley of actual life is a vision of beauty and radiance, indeed, but availing nothing, effecting nothing. And in poetry, no less than in life, he is a 'beautiful and ineffectual angel, beating in the void his luminous wings'⁵¹².

1. Amb el seu habitual llenguatge altisonant, Shelley havia declarat: "Plato and Calderón have been my gods"⁵¹³, ja que, posat en la difícil disjuntiva de triar entre la poesia i la metafísica, la imatge del Plató "iniciàtic" de principis de segle va resultar una solució conciliadora. Shelley es proposà de llegir Plató en grec, després d'haver fet, amb més sort que Byron a Harrow, una primera incursió al **Convit** a l'edat de disset anys a Eton. Més rigorós que els seus avantpassats, es demanà: "What is a translation of Homer into English? A person who is ignorant of Greek, need only look at **Paradise Lost** or the tragedy of

---

508. Percy B. Shelley, Prefaci a **Hellas**, en **Poetical Works**, p. 447.

509. William Butler Yeats, **Letters**, editades per Rupert Hart-Davis, XXXX, p. 781.

510. Fragment 28, de *Fragments préparés pour de nouveaux recueils*, en Novalis, **Oeuvres Complètes**, vol. II, p. 55: "Le poème de l'intelligence (la sagacité) est la philosophie".

511. T.S. Eliot, **The Use of Poetry and the Use of Criticism**, p. 90.

512. Matthew Arnold, **The Last Word**, en **The Complete Works of Matthew Arnold**, vol. XI, p. 327.

513. Richard Holmes, **Shelley, The Pursuit**, p. 619.

Lear translated into French, to obtain an analogical conception of its worthless and miserable inadequacy"⁵¹⁴. En ingressar a Oxford l'any 1810, intenta de continuar amb les lectures gregues i sobretot amb Plató, però és reprimit amb violència per les autoritats acadèmiques i expulsat l'any següent, per amoral i ateu. És possible que la seva vocació platònica es reafirmés com a resposta progressista i modernitzadora al conservadorisme d'Oxford, constituïda en ciutadella dels Tories i més atreta per l'aristotelisme. Shelley era, a més, conscient de la temeritat que implicava estudiar i assumir la teoria platònica i pagana d'una realitat prenatal i d'un món eròtic entre homes, temes obviats o censurats per la majoria dels lectors de Plató del primer quart de segle.

Tot i els seus enigmes i paradoxes, Plató -el seu Plató- responia plenament a la seva recerca introspectiva, a l'anhel de llibertat sexual, al desig de saber i, sobretot, a l'obsessió per l'ocultisme. Les anècdotes platòniques del turbulent pas que féu per Oxford palesen l'esotèrica marca de Taylor i la intensitat d'una *fe* incondicional en Plató. Thomas Hogg -company d'universitat i, segons alguns, amic *urànic* de Shelley⁵¹⁵- explica com una tarda, després d'haver estat "platonitzant" llargament sobre la doctrina de la reminiscència al Fedó, sortiren a passejar i, tot travessant el pont Magdalen, trobaren una dona amb un nen al coll. Aleshores, Shelley preguntà compulsivament a la criatura com era aquell món essencial -on en teoria el nen hi havia estat fins feia poc-, aquell "unseen Power/ (*that*) Floats tho' unseen amongst us"⁵¹⁶. No cal dir que no hi va haver cap resposta.

2. Per tal d'explicar-se el món, i per silenciar aquelles "obstinate questionings / Of thee and thine"⁵¹⁷, l'any 1818, Shelley va escriure el **Prometheus Unbound** concebut com un gran "poema filosòfic" que, de forma molt original, continuaria el drama on Esquil l'havia deixat. En la seva versió, però, Prometeu no es reconcilia amb Zeus, com sembla que ideà el dramaturg grec, sinó que el campió es rebel·la romànticament contra un Zeus opressor, i instaura el triomf de la *hýbris* sobre la divinitat. Tot plegat, més anglès que no pas grec. Aquell heroi mitològic que per a Shelley habitava en una platònica tomba, "the grave, where do inhabit / The shadows of all forms that think and live"⁵¹⁸, i s'enfrontava al repte de la immortalitat amb els frens de la impotència, és ell mateix, com és també seu el retrat,

---

⁵¹⁴. Carta, "To a Lady, Spring 1821", en Percy B. Shelley, **Selected Poetry, Prose and Letters**, p. 1095.

⁵¹⁵. Richard Holmes, **Shelley, The Pursuit**, p. 40: "Hogg was Shelley's first real intimacy outside the world of Field Place, and the friendship was to grow into a passionate attachment, so that far more truly than Harriet Grove, one can say that T.J.Hogg was Shelley's first love affair".

⁵¹⁶. **Hymn to Intellectual Beauty**, en Percy B. Shelley, **Poetical Works**, p. 529.

⁵¹⁷. **Alastor** 26-7, en Percy B. Shelley, **Selected Poetry, Prose and Letters**, p. 16.

⁵¹⁸. **Prometheus Unbound** 197-8, en Percy B. Shelley, **Selected Poetry, Prose and Letters**, p. 212.

distorsionat però inequívoc, que li va fer Mary Shelley en el **Frankenstein o el Modern Prometeu**⁵¹⁹.

I així, amb l'ajut de la filosofia de "Plato's sacred light,/ Of which my spirit was a burning morrow-"⁵²⁰, de la literatura grega, "Her quenchless words, sparks of immortal truth,/ Stars of all night-"⁵²¹ i de les seves fantasies candoroses i grandiloqüents, es va bastir un sistema -una "house of thought" com en la metàfora de Pater-, on tot trobava el seu lloc just. El món era, sens dubte, la foscor de la caverna platònica; l'*univers de les coses* era un vel que amagava les essències reals; la ment era part d'una energia superior, "a soul within the soul"⁵²², i la sexualitat havia d'ésser lliure: "Narrow/ The heart that loves, ... One object, and one form, and builds thereby/ A sepulchre for its eternity"⁵²³. Una curiosa adaptació, per tant, de l'itinerari o escala amatòria traçada per Diotima en el **Convit**, on suggeria partir de l'admiració dels cossos i atènyer, per un procés d'abstracció progressiva, la contemplació de la idea del Bé.

3. Cap a l'any 1818, a la localitat toscana de Bagni di Lucca, Shelley és ja un filoplatònic diligent: "Dost thou remember yet/... 'Tis just one year -sure thou dost not forget-/ 'Then Plato's words of light in thee and me / Lingered like moonlight in the moonless east,/ For we had just then read -thy memory/ 'Is faithful now- the story of the feast: And Agathon and Diotima seemed / From death and dark forgetfulness released..."⁵²⁴. La lectura del **Convit**, palesa en aquest poema del 1817, dóna pas a la seva famosa traducció del mes de juliol de l'any següent, que romandrà un clàssic durant molts anys⁵²⁵. El text era especialment insòlit a causa de l'assaig que duia, a manera de pròleg, el títol **A Discourse on the Manners of the Ancients, Relative to the Subject of Love**, la indeterminació del qual resulta interessant com a exemple del limitat grau de tolerància de l'època i del caràcter entremaliat del mateix Shelley. Aquest tractat fou publicat a partir del 1832 amb títols diferents i retallades de tota mena⁵²⁶, degudes, sens dubte, a la perillositat del tema, tot i l'estudiada ambigüitat amb què l'autor intentà d'exposar i justificar el tarannà

---

519. Cf. Mario Praz, assaig introductori a **Three Gothic Novels**, pp. 26-7: "Certainly Frankenstein has many traits of young Shelley who also tried to pry into the hidden laws of Nature".

520. **Hellas** 94-5, en Percy B. Shelley, **Selected Poetry, Prose and Letters**, p. 450.

521. *Ibid.* 96-7.

522. **Epipsychidion** 455, en Percy B. Shelley, **Selected Poetry, Prose and Letters**, p. 421.

523. **Epipsychidion** 169-173, en Percy B. Shelley, **Selected Poetry, Prose and Letters**, p. 415.

524. **Prince Athanase**, 219-229, en Percy B. Shelley, **Selected Poetry, Prose and Letters**, p. 164.

525. Cf. Sir Alexander Grant, "The Dialogues of Plato, Translated into English by B.Jowett", p. 305: "Shelley's translations of **Symposium** and **Ion** were elegant in their way, and were doubtless widely read".

526. Percy B. Shelley, **Selected Poetry, Prose and Letters**, p. 1132.

homoeròtic del diàleg. La versió completa va haver d'esperar fins a l'any 1949 per aparèixer sense censures⁵²⁷. Els termes de la tímida presentació per part de Shelley de l'amor grec entre homes, són convencionals, malgrat les expectatives, i comparables als de Benjamin Jowett cinquanta-tres anys després⁵²⁸: és a dir, que es fonamenten en una *justificació* del fenomen basada en l'exagerada inferioritat social de la dona en l'Atenes de Pèricles, amb la consegüent pèrdua d'atractiu del sexe femení sobre els homes cultivats: "Among the ancient Greeks the male sex, one half of the human race, received the highest cultivation and refinement; whilst the other, so far as intellect is concerned, were educated as slaves, and were raised but few degrees in all that related to moral or intellectual excellence above the condition of savages"⁵²⁹.

Tanmateix, la diferència entre els comentaris del poeta romàntic rebel i el purità traductor victorià rau en el judici moral emès per cadascú, i en l'avaluació de l'estat de la qüestió en llurs moments respectius. Mentre Jowett no estalviaria crítiques implacables, i fins i tot *esmenes* exemplars, als hàbits sexuals dels grecs antics -tot assegurant que tal situació no es podria donar a l'Anglaterra gairebé finisecular-, Shelley intenta, amb poc èxit, de ser *imparcial* amb l'antigüitat grega i romana, menys optimista amb el seu propi temps. Conclou, doncs, per bé que amb una postura força semblant a la tradicional, que "The practices and customs of modern Europe are essentially different from and incomparably less pernicious than either (Grècia i Roma), however remote from what an enlightened mind cannot fail to desire as the future destiny of human beings".⁵³⁰ Nogensmenys, la gosadia de no haver defugit la relació entre la filosofia platònica i l'erotisme masculí clàssic el va convertir en un important precedent en la recerca sobre platonisme, i també en un singular capdavanter dels estudis sobre la homosexualitat grega en llengua anglesa, inexistents durant cinquanta anys més, fins que el 1873 John Addington Symonds tornà a tocar el tema, com veurem en el capítol pertinent.

---

527. Richard Dellamora, *Masculine Desire, The Sexual Politics of Victorian Aestheticism*, p. 224.

528. De fet, no calia anar tan lluny. L'any 1970, William J. McTaggart, en "Some New Inquiries into Shelley's Platonism", diu, en parlar de l'amor platònic, p. 44: "Many ... are shocked by their belief that the relationship is one to be dismissed under the label, 'homosexual'. But as Shelley explained ... the fact that the love of which Plato wrote was one between males, was merely an accident arising from the social status of women in the Greek world".

529. *A Discourse on the Manners of the Ancients, Relative to the Subject of Love*, en Percy B. Shelley, *Selected Poetry, Prose and Letters*, p. 1023.

530. *Ibid.*

L'agost d'aquell mateix 1818, Shelley tradueix part del **Fedre**. Segons el diari de Mary Shelley⁵³¹, entre l'octubre i el novembre, va estudiar i traduir els primers llibres de **La República**, subratllant-ne especialment els fragments 379c-383c que tractaven l'origen del mal. La realitat efímera i gens divina d'allò contrari al bé la introduí Shelley en el **Prometheus Unbound**, sota la forma d'un vel d'il·lusió que cau en arribar l'heroi alliberador: "The painted veil, by those who were, called life/ Which mimicked, as with colours idly spread,/ All men believed or hoped, is torn aside;/ The loathsome mask has fallen..."⁵³². Així, el mal per a Shelley és un problema *aparent*, en la mesura que no és *la realitat vertadera*; aleshores, el fet de no saber distingir la *dóxa* de l'*epistémē* fóra una qüestió d'ignorància, d'acord amb els criteris de Plató i Plotí⁵³³. Recordem que tots dos filòsofs associaven indissolublement realitat i coneixement, tot considerant com a *realitas* el món espiritual o aprehensible per l'intel·lecte domini que, tant en el cas de Shelley com en el de Coleridge, es podia ampliar també a la facultat imaginativa.

A la fi també de l'any 1818, Shelley començà a traduir el **Menexen**. Des de llavors fins al 1820, uns "epigrames"⁵³⁴ de Plató i el diari de Mary indiquen⁵³⁵ que ja ha començat a desxifrar els textos en grec del **Fedó**, el **Gòrgias**, l'**Apologia**, les **LLeis** i, sobretot, l'**Ió**⁵³⁶. Aquesta és l'època de l'**Epipsychidion** -o"soul within the soul"-, nom traduït i inventat per ell mateix, ja que el mot no existeix en grec, i que Notopoulos, l'expert en Shelley i Taylor, anomenà "the platonian genitive partitive"⁵³⁷. En aquest poema, Shelley fa, entre d'altres coses, una interpretació molt *sui generis* d'una sèrie de temes platònics a propòsit de l'amor. Amb la desimboltura habitual, hi passa revista al seu harem particular, ja que -segons suggereix ell mateix i corrobora Richard Holmes- Shelley, com ja havíem dit, interpretà estranyament l'ascensió eròtica que la Diotima platònica plantejà des de l'amor carnal fins a l'amor intel·lectual, per finalment encoratjar l'amor lliure. De fet, hi ha símbols molt clarament platònics al llarg del poema. Emília Viviani, l'amor secret de Shelley aquells dies i centre del text, hi és identificada amb la llum del sol de l'exterior de la caverna platònica i amb la resplendor que precedeix l'arribada de l'àngel en el cant XV del

531. En James A. Notopoulos, **The Platonism of Shelley**, pp. 59-63.

532. **Prometheus Unbound**, Act iii, Sc.iv, 190-3, en Percy B. Shelley, **Selected Poetry, Prose and Letters**, p. 253.

533. **Ennèada** I, viii, 3.

534. És amb aquest nom que figuren uns fragments traduïts per Shelley, teòricament de Plató, en **Poetical Works**.

535. Per la cronologia de Shelley i els treballs sobre Plató veure Richard Holmes, **Shelley, The Pursuit**, pp. 414-38, i, sobretot, James A. Notopoulos, **The Platonism of Shelley**, pp. 29-77; pp. 275-310, i pp. 508-9.

536. James A. Notopoulos, **The Platonism of Shelley**, pp. 275 i ss.

537. *Ibid.*, 279.

Purgatori de Dante: "Seraph of Heaven! .../Veiling beneath that radiant form of Woman/
All that is insupportable in thee/ Of light, and love, and immortality"⁵³⁸.

4. Pel que fa al polèmic tema de l'amor lliure, les fonts semblen ser també, una vegada més, Plató i Dante. En uns fragments suprimits de la versió final de l'**Epipsychidion**, Shelley no dubtà a afirmar: "And Socrates, the Jesus Christ of Greece,/ And Jesus Christ himself, did never cease/ To urge all living things to love each other (...) If any should be curious to discover/ Whether to you I am a friend or lover,/ ... let them guess/ How Diotima, the wise prophetess/ Instructed the instructor..."⁵³⁹. Aquesta interpretació tan personal de l'amor platònic, que irrità alguns moralistes com ara Jowett, és segurament producte de la joventut del poeta i d'una manca d'informació acurada sobre la filosofia de Plató. No passaria d'ésser anecdòtica, si no fos perquè l'adaptació del platonisme als hàbits sexuals dels seus intèrprets es perllongà durant l'època victoriana, amb el Plató cast i *heterosexual en potència* de Benjamin Jowett, i el Plató sensual de Walter Pater, decididament amant del sexe masculí i de la bellesa sensible⁵⁴⁰.

Shelley, per tant, no veu cap incompatibilitat entre el seu liberalisme sexual i l'idealisme platònic. Fins al punt que en la nota introductòria a l'**Epipsychidion** compara l'actitud mental plasmada en el poema amb la de Dante en **La Vita Nuova**, i el presenta com un text *à clef*, incompreensible per a la majoria "from a defect of a common organ of perception for the ideas of which it treats"⁵⁴¹. I és que aquest poeta romàntic, influït per la superficial valoració contemporània de Plató i per la creença en el *poetic thought*, no veia el platonisme ben bé com una doctrina filosòfica, sinó més aviat com una forma lliure de literatura amb idees, l'assimilació o no de les quals no venia condicionada necessàriament per un coneixement contextualitzat i coherent de l'obra. Per a ell i molts contemporanis n'hi havia prou amb una simpatia general per la línia platònica de pensament per a considerar-se *platonista*. Així és com va veure l'amor de Dante per Beatrice: com un trànsit des del "amore stilnovistico-cortese" fins a l'amor moral i intel.lectual superador dels sentits, i una forma d'unió mística a partir del sexe i dins del sexe. Recordem que l'angel que s'apareix a Dante i a Virgili al cant del **Purgatori** diu sobre l'amor que projecta aquell Bé infinit i inefable: "tanto si dà quanto trova d'ardore,/ sì che, quantunque carità si stende,/ cresce sovr'essa

---

538. **Epipsychidion**, 21-24, en Percy B. Shelley, **Selected Poetry, Prose and Letters**, p. 412.

539. **Epipsychidion**, 21-24, en Percy B. Shelley, **Selected Poetry, Prose and Letters**, p. 426 i 428.

540. Cf. Walter Pater, **Plato and Platonism**, p. 136: "He who in the **Symposium** describes so vividly the pathway, the ladder of love,... knew all that, we may be sure - tà erotiká- all the ways of lovers, in the literal sense... was rather, naturally, ... subject to the influence of fair persons".

541. Advertisement, **Epipsychidion**, en Percy B. Shelley, **Selected Poetry, Prose and Letters**, p. 411.